

Sfera Politicii

85

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE
CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul VIII, 2000

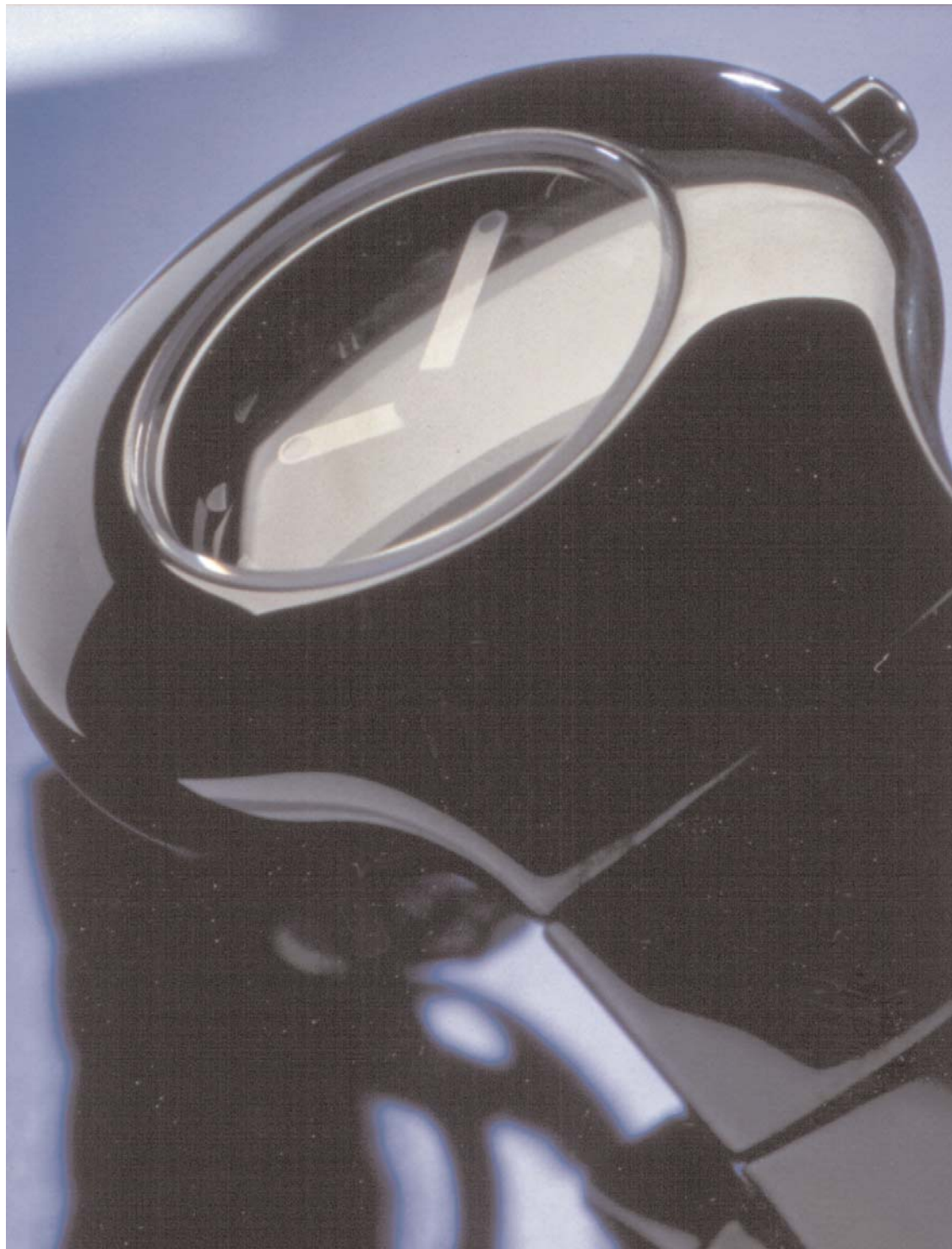
Preț 10.000 lei

ORAȘE DISTRUSE

RADO
Switzerland

xeramo

HELVETANSA
Ceasuri elvețiene

Bd. Nicolae Bălcescu, Nr. 125, Tel. 01 311 17 08

World Trade Center - Galeria Comercială, Bd. Expoziției, Nr. 2, Tel. 092 307 162

Cuprins

---

2. *Editorial*   **Daniel Dăianu**   Este posibilă o creștere rapidă durabilă în România?

---

7. *Orașe distruse*   **Ana Dinescu**   Bucureștii și totalitarismul

14.   **Sabin Drăgulin**   Între istorie și ideologie

19.   **Vasile Toch**   Zona “noului centru civic”

---

25. *Arhivă*   **Pavel Câmpeanu**   Tinerețea unui dictator

---

32. *Politică internă*   **Michael Shafir**   Paradigme, parademonstrații, paratrăsnete (II)

---

43. *Politică externă*   **Marian Chiriac**   Octombrie la Belgrad

---

47. *IdeoSfera*   **George Voicu**   Teme antisemite în discursul public (VI)

---

57. *Cărți și autori*   **Dragoș Petrescu**   Încă departe, Europa

58.   **Roxana Mitru-Bălăican**   Dispariția Diasporei

60.   **Andi Mihalache**   Despre ieșirea din consecințele unei revoluții

61.   **Iuliana Conovici**   Eforturi maghiare de reconciliere. 1848-1998

---

63. *Seminar*   “Reconstrucția Bucureștiului”

Este posibilă o creștere rapidă durabilă în România?

DANIEL DĂIANU

Întrebarea de mai sus a devenit obsedantă pentru semnatarul acestor rânduri. De ce fac această afirmație? Întrucât discuția privind tranziția, transformarea, chiar și atunci când mizează pe abordări analitice serioase, pare a omite o evidență izbitoare oferită de istoria economică modernă. Mă refer la faptul că dezvoltarea susținută, sau ceea ce în literatura anglo-saxonă poartă denumirea de *catching-up*, (ajungere din urmă) este un fenomen foarte rar întâlnit; în ultimul secol și mai ales dacă facem abstracție de lumea occidentală înțeleasă în sens limitat¹, observăm puține cazuri de creștere (dezvoltare) susținută rapidă, de convergențe care au redus decalaje economice importante. Cazul Irlandei după al doilea război mondial² și miracolele din Asia de Sud Est mai degrabă sunt excepții care întăresc regula. Îmi aduc aminte cum, la începutul anilor '90, Ken Jowitt profesor de științe politice la Universitatea Berkeley (SUA) și bun cunoscător al sistemelor totalitare a remarcat că "țările latino-americane se află în tranziție de peste o sută de ani"³.

Nu simpla curiozitate intelectuală stă la originea acestei întrebări. Pe de o parte, lecțiile tranziției post-comuniste ne obligă să regândim algoritmi procesului transformării și operaționalizarea unor măsuri de politică economică. Pe de altă parte, este tot mai evident că formulele "catehismului" transformării (privatizare, liberalizare, stabilizare) sunt insuficiente pentru a explica și asigura

creșterea rapidă pe o perioadă lungă – care să permită astfel dezvoltare economică și modernizare, ajungerea din urmă.

Bilanțul tranziției până acum este, pentru cele mai multe țări post-comuniste, descurajant din punct de vedere al performanțelor economice (deși ar trebui să ne punem întrebarea dacă așteptările extraordinare de imediat după căderea Zidului Berlinului erau toate îndreptățite). Multe dintre aceste țări, deși beneficiază de o populație relativ bine instruită, se confruntă cu dificultăți specifice lumii sărace și nici nu dau semne că ar (vor) fi capabile să învingă capcanele tiermondizării (subdezvoltării). Desigur, nu dispariția sistemului de comandă (comunist), în sine, este de blamat pentru un anume mers al lucrurilor, ci politici economice care nu au ținut cont de circumstanțe inițiale (inclusiv de geografie) și au simplificat peste măsură problematica transformării ca și presiunile procesului de globalizare.

Performanțele economice bune depind, esențialmente, de alcătuirea instituțională a societății și de politici publice inteligente. La prima vedere, atât transformarea cât și dezvoltarea ar fi simplu de rezolvat dacă politica publică, societatea civilă, întreprinzătorii privați ar putea să "planteze" instituții adecvate, progresiste, în medii neprielnice schimbând aproape instantaneu anatomii și fiziologii sociale (organizaționale). Dar instituțiile nu pot fi achiziționate și nici asimilate în timp record; ele însele sunt un produs

social-istoric autohton, care demonstrează că timpul nu poate fi comprimat după vreau. Lecția pentru România este: în lipsa unor instituții adecvate⁴ și a unei politici publice responsabile (active) îi va fi practic imposibil să cunoască dezvoltarea economică rapidă de care are nevoie. Iar fără o astfel de dinamică îi va fi din ce în ce mai dificil să se alăture Clubului țărilor europene prospere.⁵ Diverse calcule arată că în ipoteza înregistrării de către România a unei rate medii de creștere pe termen lung de 5%, în condițiile în care în UE rata de creștere medie ar fi de 2%, ajungerea din urmă în ceea ce privește venitul pe locuitor (la paritatea puterii de cumpărare) ar fi posibilă nu înainte de 45 de ani; iar cca. 20 de ani ar fi necesari pentru a ajunge la jumătate din nivelul mediu al venitului pe locuitor în UE.⁶ Intrarea în UE nu reclamă atingerea nivelului mediu al venitului pe locuitor în Club⁷. Dar nici nu poți pretinde intrarea în Club cu o economie stagnantă. Oricum, cifrele înfățișează mărimea decalajelor și provocarea istorică pentru România.

Un progres economic susținut face necesar ca în România să se economisească și să se investească considerabil mai mult (peste 30% din PIB⁸), ca politica publică să favorizeze dezvoltarea capitalului uman și a infrastructurii, ca românii să folosească tot mai mult din ceea ce oferă noile tehnologii ale informației; este necesar ca întreprinderile ce produc în România să beneficieze de un intens progres tehnologic, care să le permită desfășurarea unui comerț extern tot mai avantajos (valoarea adăugată pe unitatea de efort, recunoscută de piață, să fie cât mai ridicată).⁹ Dar asemenea evoluții depind la rândul lor de funcționarea instituțiilor: de o administrație publică (centrală și locală) competentă, onestă și inovativă, de un sistem financiar-bancar solid, de structuri de gestiune a întreprinderilor orientate spre per-

formanțe economice superioare, de un învățământ care oferă șanse egale copiilor și adulților, de legi drepte ce se bucură de acceptabilitate socială, de un etos social favorizant, etc. De funcționarea instituțiilor depinde însăși calitatea politicii publice. Acestea fiind spuse este esențial însă ca în România să fie reluată creșterea economică, ca veniturile cetățenilor să crească și astfel să fie stimulat procesul de economisire. Pe această cale s-ar putea transforma cercul vicios din ultimii ani – când investițiile și economisirea au scăzut dramatic – într-un cerc virtuos. Reluarea creșterii economice ar schimba și starea de spirit a populației într-un sens pozitiv.

Instituții publice solide și organizații private performante, care sunt demne de încrederea cetățenilor, reprezintă izvorul progresului economic, al bogăției. Pentru că subliniam etosul social, merită să evoc pe Deepak Lal care, într-o filosofică investigație a dezvoltării economice în istorie, constată că, acolo unde nu există sentiment al vinovăției (atunci când se greșește) și al rușinii, este imposibil ca oamenii să progreseze ca societate¹⁰. Să nu uităm că Adam Smith, cel care a introdus faimoasa expresie și a examinat funcționarea “Mâinii invizibile”, a scris un tratat despre morală și etică; *societatea* nu se reduce la o aglomerare de indivizi, care, fiecare, urmărește să câștige mai mult, indiferent de mijloacele folosite. Acolo unde este un fenomen de masă, munca stăruitoare combinată cu grija pentru ziua de mâine și respect pentru ceea ce înseamnă reguli de conviețuire socială conferă suport cultural activității aducătoare de progres economic și social.

Nu este simplu să găsim, în România, cheia înțelepciunii individuale și colective care să ne deschidă calea progresului, mai ales că lumea exterioară este din ce în ce mai complexă și, adesea, propice tipului de joc cu

puțini câștigători (*winners take all*). Este o naivitate să crezi că deschiderea spre un spațiu economic mondial dominat de asimetrii flagrante, de efecte de aglomerare și *cauzalitate cumulativă*, de piețe financiare structural volatile (instabile) asigură, *ipso facto*, dezvoltarea economică; în acest spațiu oportunități extraordinare pot coexista cu eșecuri de mari proporții care, atunci când privesc ansambluri societale, devin tragedii naționale (colective). Globalizarea este acompaniată de mărirea unor decalaje, de presiuni spre fragmentare, de mare turbulență și dezordine. Să nu uităm că epoca victoriană (secolul XIX), ce s-a caracterizat printr-o mare libertate a mișcării factorilor de producție (inclusiv a forței de muncă, fiind o perioadă a marilor migrații), a fost urmată de o recrudescență puternică a protecționismului și de conflicte militare și că nu trebuie să excludem posibilitatea unei evoluții similare în deceniile care vin ținând cont de existența unor procese contradictorii în spațiul mondial. De aceea mă asociez lui Dani Rodrik, cunoscut specialist în probleme de dezvoltare economică și profesor la universitatea Harvard (SUA), care avertizând asupra feteșizării integrării în economia mondială aprecia că integrarea nu poate fi substituit pentru o strategie de dezvoltare economică¹¹ – strategie care presupune o politică publică, abilitatea de a stabili priorități și capacitatea de a le urmări în practică.¹²

Dacă admitem ipoteza de lucru că nu orice integrare aduce beneficii are sens să judecăm demersul de integrare în structurile europene (UE) ca posibilă soluție la dorința seculară de dezvoltare economică, de modernizare. Deoarece, se poate argumenta, aplicarea unei politici convenite cu Bruxelles de asimilare a *Acquis-ului* comunitar ar asigura țării admiterea în Clubul european. În plus, această integrare ne-ar pune la adăpost de

instabilitatea și perturbațiile din restul spațiului mondial.

Relația României cu UE și mai ales invitația (în decembrie 1999, la Helsinki) de a începe negocieri de aderare, reprezintă o șansă extraordinară de a învinge capcana înapoierii, de a face ca, în sfârșit, “forma să capete conținut”.¹³ Mai ales că relația dintre UE și țările candidate nu poate fi asemuită cu cea dintre, de exemplu, SUA și Mexic în cadrul NAFTA (Aria de comerț liber în zona Atlanticului de nord) fiind mult mai consistentă atât din punct de vedere al texturii acestei relații cât și al țelului final. Dar tocmai pentru că *ecuația dezvoltării* este atât de complicată clasa politică, elitele din România, trebuie să instrumenteze cât mai bine relația cu UE în sensul obținerii de dezvoltare economică și modernizare. UE ne poate ajuta să construim instituții mai puternice și credibile, să desfășurăm un comerț ce servește creșterea economică, să dezvoltăm infrastructura. Nu în cele din urmă, ajutorul pentru dezvoltare acordat de UE poate ajuta la soluționarea unor dileme majore ale transformării economice. O instrumentare (valorificare) inteligentă a relației cu UE ne-ar permite să depășim o barieră în ceea ce privește formularea și aplicarea de programe economice; mă refer la ceea ce arată experiența istorică și anume că, aranjamentele cu organismele financiare internaționale nu sunt suficiente pentru a garanta progresul economic.

În România suferim de bolile tranziției, de dificultăți structurale specifice lumii nebogate. Să ne gândim la fapte de genul proporția copiilor care abandonează școala, procentul tinerilor ce emigrează sau care doresc să părăsească țara, tendința de reruralizare a populației, deteriorarea infrastructurii în sectorul educației, al cercetării și dezvoltării, starea foarte precară a infra-

structurii rutiere, diminuarea consumului de carne bună, proliferarea de boli pe care le credeam ale trecutului, numărul mare și în creștere de cetățeni sub pragul sărăciei, infracționalitatea în creștere, corupția și slăbiciunea administrației publice, raportul dintre populația activă și pensionari, inabilitatea de a ne găsi un drum al dezvoltării economice și al modernizării. De aceea România are nevoie de speranță, de o stare de spirit pozitivă a celor mai mulți dintre cetățenii ei, de proiecte individuale (private) și publice care să susțină un demers de dezvoltare a țării. În această zonă rezidă acel amalgam de emoții și raționalitate ce poate furniza “străpungerea” istorică pe care o dorim. Tehnicienii transformării economice, cei chemați să gândească programele economice vor continua să fie preocupați de disciplina financiară, clarificarea drepturilor de proprietate (privatizare), de practicarea unei politici monetare care să renunțe la operațiuni cvasi-fiscale (monetizarea unor deficite), de o politică de curs de schimb corespunzătoare, de o supraveghere cât mai riguroasă a sistemului financiar-bancar, de etapele liberalizării piețelor financiare (deoarece o liberalizare prematură poate cauza mari suferințe), de o politică comercială pusă în slujba dezvoltării (care, combătând “căutarea de rente” respinge neutralismul fiscal fundamentalist), de reforma sistemului de pensii, de stimularea economisirii și investițiilor interne, de îmbunătățirea structurii calitative a exportului, etc. Dar toate acestea, încheiate ca ținte și măsuri într-un ansamblu de politică economică au nevoie de o viziune, de un proiect autohton de modernizare a societății care să țină seama de realitatea dramatică a țării la sfârșit de secol XX.

Dar integrarea în Europa (UE) nu ne va scuti de surprize neplăcute dacă lumea nu va reuși să regândească arhitectura instituțională a sistemului economic mondial, dacă

statele puternice din punct de vedere economic nu vor desluși modalități de evitare a unor dezechilibre globale ce pot deveni fatale. Suita de crize financiare care au zguduit Mexicul, Asia de Sud Est, Rusia și Brazilia în anii ‘90 sunt de rău augur pentru relațiile financiare internaționale. Efectele de contagiune, instabilitatea inerentă în funcționarea piețelor financiare, dificultățile tot mai mari ale FMI de a interveni ca împrumutător de ultimă instanță (*lender of last resort*), fac parte din noul peisaj al economiei mondiale. În acest context s-a pus problema reformei sistemului financiar internațional recunoscându-se instabilitatea sa în creștere și existența unor zone ale acestuia (de pildă: funcționarea fondurilor speculative – *hedge funds*) ce sunt în afara reglementărilor. Crizele, cum era de așteptat, au avut puternice efecte de natură socială și politică. Cu câțiva ani în urmă, a fost nevoie de intervenția Sistemului Federal de Rezerve în SUA pentru a se preveni o contagiune globală a crizei financiare din Asia de Sud-Est și Rusia. Dar ce garanții există că asemenea evenimente nu se vor repeta iar intervenții eficiente vor fi mereu posibile? Și avem oare nevoie de o experiență similară Marii Depresiuni din anii 1929-30 pentru a reacționa în ceea ce privește regândirea sistemului financiar internațional?

Repet o idee: drumul României spre prosperitate nu poate fi trasat numai pe baza unor jaloane sugerate de organismele financiare internaționale. Și fac această afirmație nu numai pentru că lumea reală este mult mai complicată decât ceea ce spune paradigma neoclasică; am în vedere și faptul că fiecare experiență de progres economic remarcabil (de ajungere din urmă) din istoria modernă a presupus viziune și politică publică activă. În acest scop noi trebuie să ne cunoaștem bine starea și să stăpânim intelectual și operațional programele de dezvoltare pe care ni le

propunem – la nivel de organizație privată, de sector public, al societății românești ca ansamblu.

NOTE

¹ SUA și ceea ce se înțelege în mod tradițional prin Europa occidentală.

² Spania și Portugalia, după dispariția dictaturilor – franchistă și, respectiv, a lui Salazar – au cunoscut evoluții economice mult schimbate în bine, dar nu ratele de creștere înregistrate în Irlanda. Pentru aceasta din urmă au fost consemnate rate de creștere economică întâlnite numai în Asia de Sud Est.

³ Remarcă făcută cu ocazia unui seminar desfășurat la Snagov în 1992.

⁴ Acesta este mesajul principal al cărții regretatului Mancur Olson, “Power and Prosperity. Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships”, New York, Basic Books, 2000.

⁵ România are un venit pe locuitor ce reprezintă cca. 27-28% din media Uniunii Europene fiind în același timp o țară cu populație relativ mare (în raport cu standardele europene).

⁶ “Progress toward the unification of Europe”, Washington DC, The World Bank, 2000, p.42.

⁷ Venitul mediu pe locuitor în Grecia este în prezent de cca. 2/3 din cel mediu la nivelul UE.

⁸ În ultimii ani aceste rate au fost de sub 20% din PIB.

⁹ După cum sublinia unul din dintre cei mai buni teoreticieni ai comerțului internațional, Elhanan Helpman “În economia modernă avantajele comparative ce sunt rezultat al ingeniozității oamenilor prevalează, iar ciclurile de produs sunt tot mai scurte. De aceea este nevoie de explicații teoretice ale comerțului care să accentueze rolul progresului tehnologic, avantajele comparative dinamice” (Journal of Economic Perspectives, vol.13, no.2, Spring 1999, pp.145).

¹⁰ Deepak Lal, “Unintended Consequences. The impact of Factor Endowments, Culture and Politics on Long-Run Economic Performance”, Cambridge, MIT Press, 1999.

¹¹ Dani Rodrik, “Can integration into the world economy substitute for a development strategy?”, lucrare pregătită pentru conferința Băncii Mondiale, Paris, 26-28 iunie, 2000.

¹² Acest mesaj poate fi întâlnit, cu alte nuanțe, și la un Joseph Stiglitz, sau Paul Krugman.

¹³ Așa cum aminteam singularitatea experienței asiatice de dezvoltare, tot astfel se cuvine să subliniez excepționalitatea istorică a integrării europene.

CINE NE CITEȘTE:

“Sfera Politicii” este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranța că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de viitor.

Ion Iliescu

Președintele P.D.S.R.,

fost președinte al României

**BANCA ROMÂNĂ
PENTRU DEZVOLTARE
GROUPE SOCIETE GENERALE**

AUSTROTHERM

DANIEL DĂIANU - Profesor de Economie la Academia de Studii Economice din București și fost Ministru al Finanțelor (dec.97-sept.98).

Bucureștii și totalitarismul

ANA DINESCU

Motto:

“Fiecare peisaj poartă amprenta unui proiect, situându-se astfel la jumătatea drumului dintre natură și ideologie. Fiecare oraș este o carte care vorbește despre imaginarul generațiilor succesive care l-au clădit. Trăim înconjurați de forme extrem de diverse ale unui imaginar concretizat, cristalizat”. (1)

Orașul București a dobândit statutul de unică reședință a Țării Românești în 1659, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, un patron al artelor și culturii. Aici vor fi concentrați polii de putere, cei economici și culturali ai principatului astfel încât în perioada ce cuprinde prima jumătate a secolului XVII și începutul celui de-al XVIII-lea, capitala va cunoaște o dezvoltare deosebită din punct de vedere edilitar, iar, datorită creșterii demografice, marginile sale se lărgesc mult în afară, apar noi mahalale, se deschid drumuri noi care leagă orașele cu satele din împrejurimi și cu târgurile țării și se clădesc noi biserici, hanuri și case boierești, semne ale schimbărilor care au loc la nivelul profund al societății.

În această perioadă, spun istoricii, orașul pornea la nord din mahalaua Popa Stoica (Brezoianu) și terenurile ce aparțineau mănăstirii Sărindar, apoi cobora peste malul drept al Dâmboviței, unde s-au ridicat mahalale noi, în jurul mănăstirii Mihail Vodă, Sfinții Apostoli și Sf. Spiridon Vechi și a proprietății boierilor Cantacuzini. Hotarul urma apoi linia domeniilor unor alți mari boieri (Brăiloi și Dudeștii) și trecea prin apropierea Mitropoliei și prin zona jurul mănăstirii Sf. Ecaterina, unde se aflau proprietățile Brâncovenilor. Linia de demarcație se

îndrepta apoi spre Răsărit, până la mahalaua din jurul Bisericii Sfinților, urcând spre nord până în dreptul proprietății boierilor Mogoșești, încheindu-se iarăși în mahalaua Popii Stoica. Pentru a lega orașul de proprietățile sale de la Mogoșoaia după 1692, Constantin Brâncoveanu a tăiat o nouă cale de comunicare prin proprietățile boierilor Bălăceni, cele ale mănăstirii Sf. Ioan cel Mare, Zlătari și ale Cantacuzinilor până la mănăstirea Sărindari, așa-numita “Uliță mare”, care lua drumul Brașovului, care va deveni ulterior Podul Mogoșoaia. Aceasta va deveni de-a lungul timpului cea mai importantă arteră a orașului, devenind, din secolul XVIII, una dintre cele mai importante zone comerciale ale Bucureștilor (2).

Dezvoltarea economică nu se face, însă, unitar, discrepanțele dintre luxul palatelor boierești și bălțile și mlaștinilor insalubre contrariindu-i pe mulți dintre călătorii străini care trec prin capitala Țării Românești. Aceștia – printre care se numără și filosoful englez Jeremy Bentham care, în 1786, va veni să studieze procesul de producție al tăbăcarilor din mahalaua calicilor – relatează despre ulițele podite cu bârne de stejar, dezvoltarea urbanistică anarhică, dar și despre activitatea înfloritoare din prăvălii, tarabele și dughenele din bâlciurile și târgurile vechilor

București sau despre cantitatea impresionantă de mărfuri desfăcute pe piața orașului. (3)

La începutul secolului XX, cu câțiva ani înainte să devină capitala României Mari, Capitala avea următoarele limite: Șoseaua Kiseleff la km. 5, Șoseaua Herăstrău – drumul de la Bordei, lacul Floreasca, lacul Fundeni, șos. Mihai Bravul, șos. Vitan, drumul și șanțul penitenciarului Văcărești, cimitirul Evanghelic, str. Pieptănarilor, Calea Ferentarilor, Drumul Sării, cimitirul Ghencea, câmpul Cotrocenilor, Pirotehnica Armatei, Stăvilarul Morii, șos. Giulești, cimitirul Sf. Vineri, Șos. Kiseleff km. 5. (4)

Noul context economic și politic al României Mari va determina o dezvoltare fără precedent a Capitalei, care, în perioada interbelică se va cristaliza ca un important centru cultural, economic, politic și administrativ. Din această perioadă datează și primul plan urbanistic general al orașului, elaborat în 1935, inițiativă care nu va fi repetată decât de-abia 65 de ani mai târziu, timp în care datele generale ale orașului s-au schimbat în mod semnificativ. În perioada interbelică au fost făcute în capitală investiții de miliarde de lei, mare parte a sumelor provenind de la societățile mixte funcționând aici, astfel că, după criza economică din anii '30, orașul a cunoscut numeroase îmbunătățiri și amenajări care l-au apropiat de modelele capitalelor occidentale, de care era atât de apropiată prin spiritul oamenilor și prin activitatea culturală. Identificându-se în spațiul sud-est european ca "micul Paris", Bucureștii și-au luat în serios rolul de centru al țării, rezultat al unui lung și amplu proces de centralizare demarat odată cu constituirea României Mari.

Marele Arhitect și "micul Paris"

Totul se va schimba începând din 1945. Instaurarea comunismului a avut un impact important și asupra orașului, numit altădată "micul Paris". Dorind să-și pună amprenta pe toate manifestările sociale, eco-

nomice, politice și culturale, autoritățile au inclus în programul lor și adaptarea Capitalei în conformitate cu noile valori ale realismului științific. Proiectele vizând Bucureștiul făceau parte dintr-un program mai amplu de transformare a întregii țări într-un șantier al socialismului, care a culminat cu planul de urbanizare a satelor care a ras de pe fața pământului întinse zone rurale și a modificat complet structura socio-demografică a României. Asemenea inițiative se inspirau din demersurile lui Stalin, puse în aplicare cu ani înainte în Uniunea Sovietică de a reduce și, în timp, elimina complet, diferențele dintre sat și oraș.

În primul rând, autoritățile comuniste au început să schimbe complet nomenclatorul străzilor, al locurilor și al instituțiilor de multe ori în funcție de stadiul revoluției proletariului și de directivele organismelor de conducere ale partidului. Astfel, uzinele Malaxa, care aminteau de revoluția perioadă a asupririi capitaliste au devenit, în amintirea "victoriei împotriva fascismului" – 23 August, ca și cartierul muncitoresc din apropierea acestuia și stadionul unde aveau loc numeroase manifestații maraton în stil asiatic – actualmente Stadionul Național "Lia Manoliu", personajele mai vechi sau mai noi ale panteonului național și internațional (cum ar fi Ho Chi Min, Hristo Botev, Gheorghii Dimitrov) au dobândit și ei câte o stradă sau un bulevard.

De asemenea, mai ales în timpul lui Ceaușescu, în special în ultimii ani, când paranoia cuplului prezidențial atinsese paroxismul, numele străzilor trebuiau să marcheze etapele istorice ale regimului, pildă în acest sens stând Bulevardul Victoria Socialismului, parte a unui ansamblu arhitectural megalomane mai vast, inițiat în anii '80, având în centrul său Casa Poporului (actualul Palat al Parlamentului), clădită pe ruinele fostului cartier Uranus, ras de pe fața pământului pentru că stătea în coasta Marelui Arhitect.

Trebuie subliniat, însă, faptul că, spre deosebire de alte orașe din țară, în București au fost, totuși, păstrate denumiri consacrate ale unor locuri, străzi și piețe. Pentru că, asemeni altor orașe din Uniunea Sovietică și foștii săi sateliți din Europa Centrală și de Est, și în România au fost rebotezate sate și orașe după numele personalităților comuniste. Orașul Brașov, de exemplu, a fost, pentru o perioadă de timp, orașul Stalin, o statuie monumentală a dictatorului dominând întreaga urbe de pe vârful Tâmpa – realizată după modelul celor ridicate în “țara soră”, multe dintre ele putând fi încă “admirate” pe teritoriul Rusiei și fostelor republici sovietice, semn că schimbarea de regim și cea a mentalităților nu sunt fenomene ce se desfășoară concomitent.

În București, au fost păstrate denumiri ca Piața Universității, Calea Victoriei, C.A.Rosetti, Calea Lipscani, Calea Moșilor, Piața Romană, multe dintre ele păstrând încă aerul “regimului burghezo-moșieresc”, poate și pentru faptul că aveau, în majoritatea cazurilor, o conotație neutră, putând fi la nevoie integrate cu ușurință demersurilor ideologice. Nu în ultimul rând, predilecția dictatorului pentru istorie – dar nu orice fel de istorie, ci aceea în care el era considerat “Eroul” final al unei evoluții milenare – a marcat și predilecția pentru anumite personalități ale trecutului, agreeate de ideologia momentului. Avram Iancu, Ștefan cel Mare, Decebal, Traian, Alba Iulia, Unirea erau denumiri care făceau parte din imaginarul istoric al ideologiei și, deci, trebuia să li se ofere spațiul corespunzător și la nivelul denumirii unor locuri importante din capitală.

Primele texte oficiale despre istorie ale lui Ceaușescu datează din 1971 și au fost reunite sub numele de “tezele din iulie”, acestea fiind urmate de documentele adoptate la Congresul al XI-lea al partidului, respectiv la Congresul culturii și muncii socialiste, ambele organizate în 1974. Acestea din urmă în mod special

relatează pentru prima dată “un tablou complet al istoriei naționale, de la preistorie la contemporaneitate”, oficializând doctrina tracomaniei (5). Din acest an datează și adăugarea denumirii Napoca la Cluj și a Drobeta la Turnu Severin. Repetate până la sașietate în intervențiile mediatice, în manuale, în ședințele de partid, mesajele ideologice trebuiau să fie prezente tot timpul în mintea oamenilor. Încărcătura ideologică a toposului urbanistic al orașelor trebuia să completeze planul de spălare a creierelor, astfel încât oamenii să poată reacționa prompt la cuvinte și termeni consacrați ai imaginarului politic al momentului.

Demersurile vizând redescoperirea identității inițiate după 1989 au vizat și o luptă pentru rebotezarea străzilor cu numele unor personalități ale lumii politice și culturale neagreate de comuniști, în special cele care se refereau la perioada interbelică și la monarhie față de care cenzura a fost necruțătoare, deși Unirea de la 1 decembrie 1918, de pildă, proslăvită de Ceaușescu a fost opera unui reprezentant de frunte al acestui regim, Regele Ferdinand I. Astfel, I.C.Brătianu, Ferdinand, Carol I, Mircea Eliade sau Mircea Vulcănescu au devenit denumiri ale unor străzi, bulevarde și chiar stații ale unor mijloace de transport în comun.

Crearea unui oraș pe ruinele ideologiei

Partea cea mai vastă a planului comunist de schimbare a orașului a vizat însăși structura Bucureștilor. Cartiere întregi au fost demolate, iar în locul lor s-au ridicat sute de blocuri, care au pătruns chiar și în centrul orașului.

Cele mai vizate au fost bisericile a căror prezență în număr mare în București i-a deranjat pe susținătorii ateismului comunist și materialismului științific. În secolele XVII-XIX, acestea au fost clădite în număr mare,

cele mai multe dintre situri religioase distruse datând din această perioadă și având, astfel, o valoare culturală și de patrimoniu deosebită, pierdute pentru totdeauna. Autoritățile comuniste au demarat un plan amplu de distrugere a acestora cel mai cunoscut caz fiind al bisericii Sf. Vineri, rasă de pe fața pământului într-o singură noapte, cu ajutorul buldozerelor și al deținuților de drept comun. Acolo unde nu au fost demolate, s-a ales varianta ascunderii lor în spatele blocurilor, unele dintre ele fiind de-a dreptul translate prin dispozitive mecanice, astfel încât acestea să fie ascunse privirii cuplului dictatorial în timpul vizitelor lor de lucru prin diverse cartiere și locuri din București.

Imobilele care fuseseră locuite de “reprezentanții burghezo-moșierimii” au fost date, după ce au fost naționalizate, reprezentanților poporului, mai precis, reprezentanților nomenclaturii comuniste care nu au întârziat nici un moment să se bucure fără nici o remușcare de avantaje de care au considerat că, printr-un accident istoric, fuseseră privați. Clădirile de patrimoniu istoric au fost lăsate în paragină sau au dobândit destinație de locuință, locatarii contribuind, nu de puține ori, la distrugerea acestora. Aceasta a fost soarta multora dintre clădirile de pe Calea Lipscani, aflate acum într-un grad ridicat de degradare, din cauza lipsei de grijă a autorităților pentru niște valori pe care nu le-au putut niciodată înțelege și aprecia.

La Snagov a fost construită o zonă rezidențială pentru potențaii zilei, după modelul vilelor sovietice, care, în spatele zidurilor gri și austere ascundeau numeroase obiecte de patrimoniu, multe rechiziționate din casele elitelor interbelice. La Scroviștea, una dintre locuințele rezidențiale ale dictatorilor, a fost distrus complet vechiul complex care servea drept casă de vânatoare familiei regale și au fost ridicate noi construcții, după

arhitectura “contemporană”, la modă la Moscova. Tot urmărindu-se același model a fost ridicată și Casa Scânteii (actualmente Casa Presei), asemănătoare clădirii universității Lomonosov din capitala Uniunii Sovietice, în fața căreia trona triumfătoare statuia lui Vladimir Ilici Lenin. O clădire cu mai multe etaje, cu încăperi meschine, în care să fie înghesuie cât mai multe sedii și instituții. Prototipul blocurilor de locuințe, care înghesuiau câteva zeci de familii pe câteva sute de metri pătrați. Toate la fel, din același material, locuite de oameni diferiți, din medii diferite și cu formații diferite, obligați din cauza constrângerilor să conviețuiască împreună. Obligați să-și regleze activitățile și, în general, viața, de ceea ce fac vecinii săi, în comunitate, deci, mult mai ușor de supravegheat și controlat decât dacă ar fi fost izolați. Totul trebuia să fie uniform, individualitatea și specificitatea nu erau acceptate sub nici o formă, putând fi de-a dreptul periculoase. Omul colectiv trebuia să fie totul și nimic. Redus la o formă abstractă și, de aceea, simplificat, el nu trebuia să aibă nevoie de confort sau libertate. Acestea erau valori ale burgheziei, regim împotriva căruia comuniștii români au început lupta din 1945. Odată ajuns în comunism, proprietatea însăși avea să dispară și, atunci, ce nevoie mai era de lux sau de locuințe spațioase. Totul va deveni al tuturor, adică al nimănui, folosit în comun, iar aceste cartiere de blocuri erau specifice unei faze intermediare, între victoria socialismului și instaurarea comunismului.

Culmea arhitecturii totalitare și a nebuniei cuplului dictatorial este Casa Poporului, construcție monumentală uriașă ce se numără printre cele mai înalte clădiri ale lumii și ce uimește prin megalomanie. Săli numeroase și în care te poți pierde cu ușurință și ornamentate cu prostul gust caracteristic perioadei, clădirea – care nici în momentul de față nu este complet finalizată și care a fost

ridicată cu considerabile eforturi comerciale, într-o țară în care oamenii se chinuiau cu greu să găsească alimente pentru supraviețuirea zilnică – este imaginea însăși a unui regim care și-a pierdut de mult uzul rațiunii și există doar pentru sine. O clădire care nu corespunde cu nimic accepțiunii acestui termen și care, poate tocmai din acest motiv, rămâne un prilej de uimire și un punct de atracție al turiștilor străini care vizitează Capitala. Ironia istoriei a făcut ca aceasta să devină, după 1989, sediul Camerei Deputaților și al altor instituții și ministere, care fac parte din mecanismele normale ale statului democratic.

Pentru a aduce noi argumente ale dezvoltării multilaterale a țării, în jurul orașului s-au construit platformele industriale unde au fost concentrate mare parte a uzinelor. Acestea au întregit peisajul sumbru al capitalei, un mozaic de praf, mașini și oameni – mulți dintre aceștia veniți în diverse etape din toate colțurile țării să-și găsească norocul. Aceste celule de muncă ale comunismului, multe confruntate acum cu serioase probleme de ordin financiar, deoarece ramurile în care activau au devenit neprofitabile în contextul economiei de piață, nu respectau în nici un fel normele ecologice și au contribuit în mod considerabil la deprecierea mediului ambiant.

Oamenii și noul urbanism

După 50 de ani, roadele unei munci permanente de uniformizare a trupurilor și sufletelor nu s-au lăsat așteptate. Oamenii au uitat să aprecieze individualitatea, și-au uitat trecutul și nici nu prea mai au unde să-l găsească pentru că mărturiile acestuia nu mai există decât în cărțile de istorie. Învățați să locuiască în comun și, deci, să aibă alții, adică nimeni, grijă de spațiul din jurul locuinței, au uitat obiceiuri elementare ale civilizației.

Gunoaiile sunt aruncate în alte locuri decât cele special amenajate, uneori chiar de la fereastra locuinței, și zac în munți în jurul blocurilor. Mijloacele de transport în comun sunt distruse, în special cele care au traseu în cartierele mărginașe sărace. Bucureștii au devenit un paradis al cerșetorilor veniți din toată țara. Ignorate de autorități și rareori incluse în traseele cuplului prezidențial, cartierele mărginașe au devenit un pericol social, sărăcia și infraționalitatea fiind în strânsă legătură. Mai mult, s-au creat identități de cartier cu subculturi specifice, care exaltă violența, individualismul și comportamentul anomic. În lipsa unor inițiative care să apară din sfera societății civile și care să se adreseze tinerilor din aceste zone ei și-au creat adevărate structuri alternative de supraviețuire, care, în condițiile în care problemele lor vor rămâne în continuare în afara proiectelor autorităților, pot deveni veritabile forțe de presiune de care va trebui să se țină cont pe viitor. “Viața de cartier” a celor născuți și crescuți în spațiile dintre blocuri, printre mașini și gunoaie, a devenit o sintagmă deseori uzitată de tinerii aflați la limita dintre lege și infraționalitate, care se luptă în găști pentru supremația într-o “zonă de influență” și percep “taxă de protecție” în no man’s land-uri unde reprezentanții poliției ezită să intre sau sunt plătiți să se țină deoparte. Pentru că, după cum spunea sociologul american Robert E. Park, “în cursul anilor, fiecare sector, fiecare cartier al orașului dobândește ceva din caracterul și calitățile locuitorilor săi. Fiecare parte a orașului își însușește ceva din sentimentele populației sale, astfel încât ceea ce nu era decât o simplă exprimare geografică se transformă într-o formă de vecinătate, adică un loc cu sensibilitatea sa proprie, tradițiile și istoria sa”. (6) Acest mozaic de locuri și oameni în căutare de identități este imaginea

unui oraș în tranziție, asemeni întregii societăți românești.

În ce privește crearea unei noi identități urbane a Capitalei, similară celor din capitalele europene, cu care Bucureștii erau altădată atât de familiari, s-au făcut totuși, pași timizi, dar mai mult la nivelul inițiativelor programatice și mai puțin în ce privește punerea lor în aplicare. Candidații pentru postul de primar al Bucureștilor au inclus fiecare în discursurile lor din campania electorală câte un capitol referitor la modul în care văd noua față a orașului, dar nu este pentru prima dată. Aceste promisiuni și proiecte au fost uitate sau neglijate în scurt timp fie pentru că au fost nerealiste, fie pentru că este vorba de un demers mult prea complex pentru a putea fi realizat cu resursele financiare și umane existente în prezent.

Planul de Urbanism General, realizat de municipalitate în baza planurilor de urbanisme zonale concepute din 1993 până în 1998 și aprobat în ultima ședință a Consiliului Municipal dinaintea alegerilor locale din acest an, urmărește crearea în sudul orașului a unor poli strategici de dezvoltare până în anul 2004, când se estimează că este necesară apariția și a unei importante autostrăzi, precum și a unui nou aeroport. Unul dintre planurile zonale, Proiectul București 2000, făcut în baza unui concurs adresat arhitecților în 1996, are în vedere umanizarea ansamblului de construcții din zona Parlamentului, prin dezvoltarea de noi clădiri, precum și dezvoltarea unei importante zone de afaceri. Palatul Parlamentului, spun cei care au realizat proiectul, un grup de arhitecți germani câștigători ai concursului organizat acum trei ani de municipalitate, Guvern și Uniunea Arhitecților, ar putea fi "îmblânzit" cu ajutorul unor clădiri turn, înalte de 150 de metri.

Ansamblul Urbanistic Noul Centru

Civic – București are și el în vedere îmbunătățirea situației urbanistice a orașului. Proiectul vizează o suprafață de 485 de hectare, în partea de sud a zonei centrale a orașului. Terenul are o formă alungită cuprinsă între 800 și 1.700 de metri. Este delimitat la nord de Splaiul Independenței și Calea Călărașilor, la est de șos. Mihai Bravu, la sud de Calea Dudești, Bulevardul O.Goga, bul. Mărășești, str. Nifon, bul. G. Coșbuc, bul. Tudor Vladimirescu, iar la vest de str. Izvor și str. B.P.Hașdeu, fiind vizată astfel zona distrusă în timpul operațiunilor ample de sistematizare din anii '80.

Toate aceste planuri își propun transformarea Bucureștilor într-o metropolă europeană, care să se extindă echilibrat, și nu doar spre nord. Comunele limitrofe nu trebuie să rămână la stadiul rural, ci se dorește integrarea lor în cadrul metropolei. Apoi, se are în vedere și punerea în valoare a potențialului natural al lacurilor și pădurilor din jurul orașului, precum și a valorii istorice a împrejurimilor urbei. Schimbarea nu se poate face de la sine. La acest proces trebuie să contribuie și oamenii, locuitorii Capitalei, care încă nu au conștientizat încă importanța respectului de sine și a celui față de ceilalți, când se vor percepe ca individualități alături de alte individualități și numai așa vor accepta să existe împreună. Orașul va deveni altul când și oamenii se vor schimba, când vor depăși stadiul dezorientării specifică tranziției.

BIBLIOGRAFIE

- (1) Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, ed. Humanitas, București, 2000, p. 215
- (2) *Vezi Istoria orașului București*, volum coordonat de Florian Georgescu, Muzeul de istorie al orașului București, vol. 1, f.a., p. 134 – 138
- (3) *Vezi, Paul Cernovodeanu, Orașul București în viziunea călătorilor străini (sec. XVI-XIX)*, în *Anuar al arhivelor municipiului București*, București, 1997, editura Ministerului de Interne, p. 5-12

- (4) Apud. *Monitorul comunal*, 1911, nr. 12, p. 2181
(5) Vlad Georgescu, *Politică și istorie – cazul comuniștilor români 1944 – 1977*, ed. Humanitas, București, 1991, p. 75 și urm.
(6) Robert E. Park - *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, 1915, reluat în R. Park, E. Burgess, R. McKenzie – *The City*, Chicago, University of Chicago Press, 1925.

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

YTONG

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid “Sfera Politicii”. Ținuta revistei, sobrietatea și profesionalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezintă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

ANDREI CHIRICĂ

Andrei Chirică

Președintele S.C. MobilRom S.A.

ANA DINESCU – Absolventă a Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității din București, secția franceză. În prezent ziaristă la *Ziarul Financiar*.

radio **delta** rfi 93.5 fm

**Ascultă
ce mică e lumea!**

Între istorie și ideologie

SABIN DRĂGULIN

*Adevărul nu poate fi ascuns;
Cineva a ales durerea,
Inutilul s-a produs.*
W. H. AUDEN

Unul dintre cei mai importanți teoreticieni ai regimului totalitar este C.J. Friedrich. Autorul a publicat în anul 1954 lucrarea „Totalitarianism” în care enumera cinci cerințe de care depinde existența unui sistem totalitar. Acestea sunt: (a) o ideologie oficială; (b) un singur partid politic controlat de o oligarhie; (c) monopolul guvernamental asupra armamentului; (d) monopolul guvernamental asupra mass-media și (e) un sistem de poliție terorist.¹ Întrebarea care se pune este dacă în România aceste condiții pot fi identificate în interiorul regimului comunist. Pentru a răspunde cu argumente este absolut necesar să facem recurs la istorie. După 23 august 1944 statul român întoarce armele împotriva Germaniei. Acest eveniment istoric de mare importanță este opera regelui Mihai I și a fost realizat în speranța că România va avea o soartă mai bună după încheierea războiului. Cu toate acestea armata sovietică și-a continuat ofensiva și a ocupat din punct de vedere militar țara. Din acest moment este adusă în prim-planul vieții politice o formațiune politică obscură intitulată Partidul Comunist din România. Acest partid politic care înainte de 23 august 1944 număra aproximativ 1000 de membri va ajunge în numai trei ani să îndeplinească trei dintre cele cinci cerințe pe care Friedrich considera că sunt necesare pentru existența unui sistem totalitar; devine singura forță politică, care deține monopolul asupra armamentului și a mass-mediei.

Pentru a demonstra opiniei publice autohtone că deține controlul asupra structurilor politice și administrative Partidul Comunist din România îl obligă pe rege să abdice și ulterior să părăsească țara. Data de 30 decembrie 1947 a însemnat momentul eliminării regimului monarhic constituțional, și înlocuirea acestuia cu regimul republican. Odată cu eliminarea instituției regale va începe în România aplicarea programelor care vor conduce la apariția poliției politice și consacrarea unei ideologii oficiale. Demersul pe care îl realizăm în acest articol are în vedere modalitatea în care ideologia promovată de „partidul unic” își găsește finalitatea în planurile urbanistice care vor da o altă față Bucureștiului.

Gheorghe Gheorghiu Dej declara imediat după proclamarea Republicii Populare Române că începe „etapa strategică de desăvârșire a revoluției burghezo-democratice” odată cu deschiderea unei noi etape istorice a „înfăptuirii sarcinilor revoluției socialiste, a construirii socialismului în patria noastră”. Aceste „directive” au fost puse în practică începând cu anul 1952 când a fost emisă Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 2449 în care se prevedea că „planul de reconstrucție a orașului București trebuie să oglindească avântul și înflorirea continuă a economiei și culturii naționale” și să creeze condiții pentru „satisfacerea nevoilor materiale și culturale mereu crescânde ale maselor de oameni ai muncii din București”. În acest

proiect care prevedea schimbarea imaginii orașului se puneau la punct metodele prin care trebuiau încheiate lucrările la noile cartiere de blocuri: Balta Albă, Șoseaua Giurgiului, Drumul Taberei, Ferentari, Ghencea, Berceni, Bucureștii Noi și Colentina. Este momentul să facem observația că pe o perioadă de aproape patru decenii Bucureștiul a fost supus unui susținut proces de reconstrucție. Acest proiect urbanistic a început cu cartierele mărginașe ale orașului, însă cu trecerea anilor lucrările de demolare s-au apropiat de centrul istoric al acestuia. Astfel, dacă în prima fază a proiectului au fost afectate terenuri virane, gropi de gunoi sau cartierele mărginașe ale Bucureștiului, vechile mahalale, în a doua fază a început un atac susținut la însăși istoria unei comunități.

În anul 1977 Nicolae Ceaușescu anunță începerea unui program de restructurare urbană care vizează centrul orașului. Intenția dictatorului comunist era de a crea un „Centru Civic” care să fie expresia imaginii asupra omului avută de regimul totalitar comunist. Pornind de la concluziile specialiștilor care au observat că în centrul istoric al Bucureștiului clădirile au rezistat șocurilor provocate de seism mult mai bine decât în alte zone ale orașului, Nicolae Ceaușescu a avut ideea „genială” de a-și construi al său mult visat „Centru Civic” exact în această zonă. Punerea în practică a proiectului s-a realizat în liniile sale fundamentale între anii 1984-1989. Latura ideologică a acestui proiect a avut o puternică încărcătură. O altă observație interesantă care trebuie făcută este că acest plan urbanistic nu a fost rezervat numai Bucureștiului putând fi regăsit și în alte orașe din țară. Planurile fiecărei sistematizări au fost stabilite la comanda diverselor eșaloane ale puterii comuniste punându-se la dispoziția constructorilor toate resursele necesare pentru realizarea proiectului. Dacă în capitală

punerea în practică a planului de urbanism a fost îndeaproape observat de Nicolae Ceaușescu și apropiații săi, în județe aceste atribuții au revenit secretarilor de partid.

Dacă dorim să fim cinstiți trebuie să recunoaștem că proiecte de acest tip sunt caracteristice tuturor regimurilor totalitare, însă cu propriile particularități. Pentru un regim totalitar acest demers reprezintă o chestiune de stat. În încercarea noastră de a exemplifica cu mai multă acuratețe dimensiunile dezastrului înaintăm următoarele exemple în ordinea anilor în care au fost demolate:

- 1984 – Biserica Albă-Postăvari ridicată în secolul XVIII, biserica Izvorul Tămăduirii ctitorită în secolul XVIII, mănăstirea Cotroceni care are ca an de înființare 1679; casa Soare – 1914, reprezentativă pentru stilul neoromânesc, casele Mirea, Ciortan, Dobrescu etc. care sunt reprezentative pentru stilul rezidențial urban; hanul Galben, ridicat în primele decenii ale secolului XIX; ruinele Curții Arse, reședință domnească datând din 1775.
- 1985 – Spitalul Brîncovenesc construit între anii 1835-1837; biserica Pante-limon ctitorită în 1750; capela Sf. Mina de la Institutul Medico-Legal construită la începutul secolului XX; biserica Sf. Nicolae-Sîrbi de secol XVII.
- 1986 – Biserica Sf. Nicolae Jitnița, construită între anii 1711-1718; biserica adventistă de ziua a șaptea; mănăstirea Văcărești, cu complexul monastic incluzând biserica, capela din casa domnească (construită între 1716-1722), galeria cu bolți largi, o bucătărie de vară datând din secolul XVIII și alte clădiri adiacente.
- 1987 – Biserica Doamna Oltea construită după 1947; biserica Sf. Vineri Herască – construită între 1644-1645; biserica

Olteni de secol XVII; biserica Sf. Spiridon Vechi datând din secolul XVII; biserica Bradu Staicu înălțată în anul 1804.²

Aceste biserici, mănăstiri, case sau alte clădiri sunt doar o mică parte din monumentele istorice și arhitectonice care au dispărut pentru totdeauna. Imaginea terifiantă pe care trebuie să o fi văzut un obișnuit cetățean al Bucureștiului nu putea să nu suscite o întrebare firească: De ce? Răspunsul implică atât persoana dictatorului dar și ceva mult mai profund care ține de natura regimului. Pentru prima parte a răspunsului având în vedere natura psihică a personajului avut în discuție putem considera că proiectul reprezintă o modalitate de expresie a propriei concepții despre lume și viață. Pentru a doua parte a răspunsului observăm că pentru regimul comunist sistematizarea centrului istoric al Bucureștiului are ca scop realizarea a trei obiective: schimbarea mentalității colective a poporului român, prestigiul și recompensa. Dar să le luăm pe rând în discuție. Primul plan se înscrie în proiectul comunist de realizare a „omului nou”, care să fie un supus umil al statului și regimului. Noul individ nu trebuie să aibă o conștiință proprie, moralitate sau individualitate. El trebuie să se încadreze într-un tipar prestabil, imaginat de ideologii comuniști în care rolul său să se rezume doar la a fi un instrument aflat la dispoziția sistemului. Al doilea plan care aduce în discuție elementul de prestigiu își are un loc aparte în cadrul acestui proiect. Noua realizare trebuie să reprezinte un moment de mândrie națională, expresia existenței omului nou, identificarea concepției ideologice a partidului comunist cu noul ansamblu arhitectonic. Realizarea unui obiectiv de asemenea dimensiuni trebuia să fie expresia „victoriei” modelului comunist. Al treilea element este recompensa.

Noul complex urbanistic intitulat „Centrul Civic” cuprindea Casa Poporului, sedii ale administrației de stat (ministere, departamente, oficii etc.), Biblioteca Națională, complexul de fântâni arteziene la care se adaugă magazine și blocuri cu apartamente³ care au un standard de finisaj și soliditate peste medie. Casa Poporului reprezintă centrul acestui univers ideologic în care dictatorul trebuie să aibă sub controlul său direct toate structurile politice, economice și militare ale statului. Proporțiile deosebite ale clădirii, gigantismul de netăgăduit este expresia dorinței lui Nicolae Ceaușescu de a impune odată pentru totdeauna respectul față de propria persoană. De aceea putem să facem observația că aspectul ideologic are primatul în fața oricărui argument de tip economic sau social-uman. Numai la această clădire au lucrat aproximativ 30.000 de oameni, organizați în trei schimburi și supravegheați după un regim militar. Este suficient să dăm ca exemplu Sala România cu o suprafață totală de 2186 m², care reprezintă echivalentul a 40 de apartamente, și care are o înălțime de 7 metri. Nicolae Ceaușescu avea mai multe birouri, în conformitate cu funcțiile pe care le deținea: comandant suprem al armatei, secretar general al partidului etc. Dimensiunile uriașe ale acestor birouri care acopeau sute de metri pătrați îl transformau pe acel individ care intra pe ușa respectivelor încăperi într-o persoană insignifiantă aflată la bunul plac al dictatorului. Acest simbol al regimului trebuia să găzduiască ședințele „Marii Adunări Naționale”, acel simulacru de parlament în care potențaii zilei veneau să asculte neprețuitele indicații ale „cârmaciului”. Dimensiunile megalitice ale acestei clădiri simbolizează concepția megalomană a dictatorului. În același timp finalizarea acestei construcții într-un termen foarte scurt nu poate să nu fie pusă în legătură și cu senzația

de nesiguranță resimțită de dictator care percepea că în jurul său nu mai exista aceeași solidaritate. Supunerea oarbă de care dădea dovadă primul eșalon al puterii comuniste nu implica și existența unei solidarități naționale.

Blocurile cu apartamente de lux trebuiau să găzduiască persoane atent selecționate din „rândul tuturor categoriilor sociale”, care sunt astfel recompensate pentru serviciile aduse regimului. Soliditatea acestor clădiri este un simbol al perenității sistemului politic. Totodată tipul de arhitectură dă senzația de monolit, care trebuie să fie expresia organicității între regim și popor. Elementul de esteticitate este aruncat fără menajamente într-un loc periferic. Tot ceea ce contează este mesajul transmis de regim întregii colectivități pe care o conduce în mod tiranic. Ansamblul arhitectonic intitulat „Centrul Civic” este expresia dorinței regimului totalitar comunist de a-și crea, menține și reproduce o clientelă politică, economică și militară. În fond ierarhia care se instaurează într-un astfel de regim este simbolizată de construcțiile inestetice, prea puțin confortabile și nesigure care sunt blocurile de locuințe. Cartierele perioadei comuniste nu pot fi considerate altceva decât dormitoare comune în care oamenii pot fi mult mai ușor controlați de instituțiile statului și unde există o intimitate limitată. În mod pervers regimul a indus în conștiința oamenilor un nou tip de recompensă. Apartamentele din blocurile epocii Gheorghiu Dej și Nicolae Ceaușescu au fost construite într-o gamă largă, în așa fel încât să reflecte „bunăvoința” regimului. De aceea de la așa zisele locuințe de confort 3 și 4 se trece prin diverse alte tipuri în care confortul crește, pentru ca „virtuoșilor” să li se ofere posibilitatea să locuiască în noile apartamente construite în Centrul Civic.

Demolarea vechilor cartiere de vile și case, care au fost construite din economiile cetățenilor de-a lungul mai multor zeci de ani, a trebuit să fie expresia fizică aplicării unui model ideologic specific unui stat totalitar. Acesta își demonstrează atotputernicia în fața individului care este redus la rolul unui instrument în mâna structurilor statului. Un regim totalitar nu se poate menține decât prin cultivarea terorii. Însă există mai multe tipuri de expresie a acestei modalități de subjugare a cetățeanului. Una dintre acestea este alungarea sentimentului de proprietate din conștiința umană. Deținerea unei proprietăți acordă fiecărui om un sentiment de siguranță. Ei bine tocmai acest sentiment de siguranță este unul dintre cei mai mari inamici cu care se confruntă un regim totalitar. De aceea puterea politică trebuie să aplice toate metodele pe care le consideră necesare pentru ca sentimentul de siguranță să fie înlocuit cu cel de nesiguranță și instabilitate. Pierderea propriei case în care erai proprietar de drept și exilarea ta într-un apartament în care deții doar dreptul de folosință și de unde în funcție de interesele regimului poți oricând să fii alungat nu poate decât să producă traume. Sentimentul de dezrădăcinare este un element important pe care guvernele comuniste au încercat prin toate mijloacele să-l inoculeze în conștiința oamenilor. Următorul pas este cultivarea acestui sentiment pentru a se impune o atomizare în rândul indivizilor. Efectul acestui demers ideologic este că solidaritatea de grup trebuie să dispară, iar tradițiile și istoria comună nu trebuie să reprezinte decât o formă a trecutului. Strada, biserica, spațiul comunitar trebuie să nu mai existe pentru a face loc unui univers rece, sterp și stereotip, care nu aparține omului sau comunității, ele aparțin numai regimului. Această schimbare bruscă și abruptă în

modul de viață al oamenilor este expresia maximă și de netăgăduit a voinței partidului de a impune un nou model de viață și o nouă ierarhie a valorilor.

Noua generație trebuia să nu aibă acces la simbolurile trecutului istoric. Cei care s-au născut după 1970 au fost educați încă din fragedă pruncie în spiritul colectivismului și nu a individualismului. Organizațiile de tineret promovate de Partidul Comunist Român (Șoimii Patriei și Uniunea Tineretului Comunist) trebuiau să îi îndoctrineze pe tineri pentru a deveni membri fideli ai regimului comunist. Noul tip de societate în care trebuia să trăiască „tânără generație” nu se baza pe valorile promovate de părinții sau bunicii lor. Sistemul comunist trebuia să fie singura alternativă ideologică îmbrățișată de aceștia. Prin introducerea programului de sistematizare a orașelor se dădea un avertisment foarte clar tuturor „nostalgicilor”: prezentul aparține partidului pentru a servi dictatorului și nu cetățeanului purtător de drepturi individuale. Pentru a încheia această scurtă prelegere încerc să fac un mic joc de cuvinte pentru a spune că, dacă în trecut Bucureștiul era considerat „Micul Paris” iar un element definitoriu al acestuia erau grădinile acum, după ce „tăvălugul” comunist ne-a remodelat istoria, capitala s-a transformat după chipul unui oraș comunist asiatic sau replica schimonosită a unei banale „reședințe de raion”, pentru ca elementul definitoriu să devină „universul betoanelor”.

NOTE

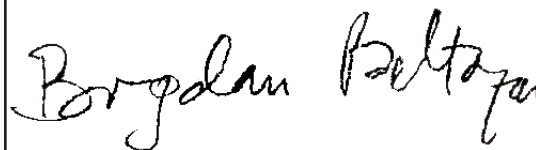
¹ Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, Iași, Editura Polirom, 1999, pag. 187.

² Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, București, Editura Museion, 1994, pag. 52,53.

³ Mariana Celac, *O analiză comparată a limbajului totalitar în arhitectură*, în „*Miturile comunismului românesc*” sub coordonarea lui Lucian Boia, București, Editura Nemira, 1998, pag. 298.

CINE NE CITEȘTE:

Citesc cu mare plăcere “Sfera Politicii” fiindcă de multe ori, prin analizele sale “eretice” și “iconoclaste” îmi contrazice multe idei primite necritic și-mi luminează cotloanele spirituale unde se strâng platitudinile auzite sau citite în grabă în alte părți.

Bogdan Baltazar

Președintele

**Băncii Române pentru Dezvoltare,
Groupe Société Générale**

SABIN DRĂGULIN – absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea București, Doctorand în cadrul “Institutului de Istorie – A. D. Xenopol”, Iași, Profesor, Student an III, Științe Politice, în cadrul Facultății de Științe Politice și Administrative, Universitatea București.

Zona „noului centru civic”

VASILE TOCH

REGENERARE URBANĂ

Scopul regenerării urbane este crearea la nivel local a unei societăți afluate prin dezvoltarea unei economii locale de mare dinamism, capacitând participarea cetățenilor la toate procesele economice. Rezultatul acestei acțiuni este redimensionarea și solidificarea conceptului de cetățean și punerea în mișcare a unui volant economic ce va garanta dezvoltarea urbană pe termen lung.

Motorul regenerării urbane este restructurarea funcționării autorităților locale, cărora le revine în mod istoric administrarea localităților.

La baza restructurării funcționării autorităților locale stau autonomia bugetară, transformarea autorităților locale în furnizori de servicii și renunțarea la funcția de promotor/investitor (cu excepția cazurilor de parteneriate cu sectorul privat) și transferarea riscului investițiilor către sectorul privat, rezultând în eliberarea autorităților locale de sarcina grea a finanțării dezvoltării urbane. Condițiile de transferare a riscului impun contribuțiile private la bugetul local al serviciilor.

Mecanismul investițional al regenerării urbane constă în deplasarea din zona investițiilor directe (investiții bugetare, investiții externe) către investițiile din interior, generate pe plan local ca urmare a creării lichidității financiare necesare, prin epuizarea sistemului investițiilor directe/bugetare (caracteristice etapei inițiale a regenerării urbane).

Tranziția statutului autorității locale de la poziția de investitor/promotor la poziția de

furnizor de servicii și obținerea lichidității financiare necesare atingerii fazei finale a investițiilor din interior (*inward investment*) se poate realiza prin:

În ultimii ani, politica Uniunii Europene a urmărit să întrerupă dezvoltarea directă, să încurajeze investițiile din interior și să creeze locuri de muncă. Este de preferat să se susțină industria dezvoltării sectorului privat cu finanțare intermediară, îmbunătățirea mediului înconjurător și pregătirea personalului, lăsându-se în seama promotorilor particulari riscurile și veniturile.

Continuând tendința de a transfera riscurile către sectorul privat, autoritățile locale vor cere constructorilor/promotorilor să furnizeze infrastructura (spitale, drumuri, birouri) pentru care beneficiarul plătește chirie. Pentru a reduce și mai mult riscurile, se intenționează ca sectorul privat să furnizeze beneficiarului, sectorul public, un pachet total, incluzând întreținerea, consumabilele și managementul clădirilor pe baza unui contract de închiriere pe termen lung.

Este de preferat ca dezvoltarea imobiliară îndreptată către construcția de locuințe din sectorul public să nu se mai afle sub autoritatea locală. Orice finanțare este direcționată către asociațiile de locatari care întâmpină nevoile sociale generale și specifice ale anumitor categorii. Asociațiile sunt controlate de organizații constituite ca parteneriate între sectorul privat și autoritățile locale și care furnizează bugetele anuale și aprobă propunerile de scheme ale asociațiilor. Asociațiile de locatari pot fi

finanțate parțial prin alocații guvernamentale și de asemenea prin împrumuturi bancare și împrumuturi de la societăți de construcții.

Piețele internaționale se integrează rapid într-o singură piață globală. Țările în curs de dezvoltare sunt din ce în ce mai implicate în acest proces condus de dezvoltarea comunicațiilor și tehnologia informațiilor și de importanța crescândă a conglomeratelor financiare internaționale dispuse să facă operațiuni comerciale și să investească pe piețele în curs de dezvoltare. Într-adevăr, în țările în care se dorește comercializarea produselor financiare investițiile sunt aproape o necesitate. De asemenea este din ce în ce mai dificil pentru investitorii internaționali să găsească vehicule potrivite pentru investițiile pe scară largă care să îndeplinească criteriile enumerate mai sus. Țările în curs de dezvoltare care atrag finanțări internaționale sunt cele care își îmbunătățesc politicile macroeconomice, cele cu regimuri, sisteme reglatoare care contribuie la creșterea credibilității în sensul creditării și în care există promisiunea unui mediu economic stabil. Trecerea la o societate de consum și aderarea la grupurile de comerț europene vor aduce României rețele comerciale și furnizori de servicii internaționali. Un sistem educațional excelent, forța de muncă specializată și bogăția resurselor naturale vor atrage investiții interne și există o varietate de oportunități la care dezvoltarea internațională și industriile de investiții și construcții pot participa și pot obține profit.

Se anticipează că dezvoltarea inițială în zonele desemnate va avea loc prin vânzarea de perimetre pentru care finanțarea intermediară va fi furnizată de instituții ale Comunității Europene, precum BERD. Pe măsură ce va spori încrederea în proiectele de dezvoltare și valoarea terenului va crește, vor exista oportunități pentru parteneriate și dezvoltări directe. Finanțările pentru dezvoltările directe vor fi furnizate de bănci și investitori instituționali.

După efectuarea cu succes a unei prime etape de investiții care se va concentra cu predilecție asupra îmbunătățirii și restructurării infrastructurii și serviciilor și în măsura în care societățile de dezvoltare create prin procedeele descrise mai sus vor intra într-un ciclu pozitiv de cheltuieli și venituri, se va trece la emiterea de obligațiuni municipale și subscripție publică, adresate atât piețelor de capital locale cât și celor naționale și internaționale.

Formele tradiționale ale dezvoltării proprietății imobiliare apărute în Occident includ vânzarea directă de către proprietari a perimetrelor construibile către promotorii direcți în funcție de gradul în care aceștia din urmă sunt dispuși să își asume riscul pentru un onorariu/profit/beneficii cât mai mare. Există de asemenea și etape intermediare. Începând de la cea mai puțin riscantă opțiune etapele intermediare sunt:

– **Vânzarea de perimetre construibile.**

Dacă proprietarul nu are experiență, resurse sau dorința de a își dezvolta proprietatea, o poate vinde direct unui promotor. În acest caz nu există nici un risc deoarece prețul este plătit imediat. Tranzacția nu include participarea proprietarului la viitoarea majorare de valoare. Dacă s-au obținut certificatele de urbanism înaintea vânzării, acest lucru va fi reflectat de prețul perimetrului respectiv.

– **Închirierea perimetrului construibil.**

Asemănătoare cu vânzarea, deosebirea esențială în ceea ce privește închirierea stă în faptul că proprietarul încasează o plată capitală inițială pentru venitul din renta funciară care va crește pentru a crea o investiție mai valoroasă decât terenul neocupat. Renta funciară este de obicei angrenată la valoarea medie a chiriilor. Posesorul amplasamentului va păstra un interes rezidual în proprietatea imobiliară creată și, după expirarea contractului de

închiriere a terenului. Proprietarul poate prefera să încaseze un bonus inițial și renta funciară nominală anuală. Această plată va fi mai mică decât cea obținută din vânzarea directă dar proprietarul va avea un interes rezidual la expirarea contractului.

– **Parteneriate (Joint Venture).** Dacă proprietarul dorește o participare mai mare la riscul/venitul/profitul proiectului, parteneriatul oferă un procentaj predeterminat de chirii. Prima taxă pe venit corespunde rentei funciare. A doua tranșă revine promotorului și reprezintă beneficiile prestabilite referitoare la costuri. Restul este împărțit conform contractului prestabilit.

– **Dezvoltarea directă.** Dacă proprietarul perimetrului dorește să își asume un risc mai mare pentru un venit maxim și control, în anumite circumstanțe, el poate prelua dezvoltarea directă cu finanțare oferită direct de investitor. Acest lucru se poate face fie prin finanțare fără recurs, în care finanțarea sa depinde de venitul existent, fără legătură cu dezvoltarea propusă sau prin finanțarea construcției unde antreprenorul furnizează finanțarea contractului de construcție, valoarea terenului fiind exclusă.

Valoarea terenului este dată de amplasament, cererea pieței, certificatele de urbanism și de climatul investițional bine stabilit și sigur. Pe lângă acestea promotorii și investitorii vor căuta terenuri cu titluri clare de proprietate, aprobări rapide, planuri complementare de dezvoltare pentru zonele adiacente, accesibilitate, costuri controlabile și o anumită cale de recuperare a investiției. Marketingul amplasamentelor și oportunitățile de dezvoltare cer pregătirea unor caiete de sarcini detaliate care să încorporeze aceste elemente esențiale precum și obiective și informații clar specificate.

Structura fizică a unui oraș reprezintă

rezultatul unei interacțiuni complexe a diverselor forțe economice și sociale aflate în continuă schimbare datorită presiunilor interne și externe. Acestea trebuie recunoscute și luate în considerare în funcție de schimbarea circumstanțelor. Orașele capitală însumează toate aspectele comerțului național și reprezintă piețe de desfacere pentru tranzacțiile dintre țara respectivă și restul lumii. Clădirile din orașe au roluri funcționale și estetice. Ele sunt oferite rezidenților și oamenilor de afaceri de către sectorul public pe baza unor taxe/contribuții, prin intermediul promotorilor particulari care folosesc finanțări oferite de investitori sau printr-o combinație a mijloacelor descrise mai sus.

Dezvoltarea proprietății imobiliare înseamnă achiziționarea clădirilor în care trăim, muncim, ne jucăm și facem afaceri. Dacă unele dintre aceste facilități poate sunt construite și/sau se află în proprietatea directă a ocupantului, de obicei acesta dorește să evite situațiile care implică blocarea capitalului rulant sau nu are suficiente resurse sau credit, căutând pe piața de proprietăți imobiliare o locație convenabilă în regim de închiriere. Proprietățile imobiliare s-au dovedit a fi un bun vehicul investițional pentru investitorii care au nevoie de un venit anual care să demonstreze o creștere importantă pe termen lung și care să poată fi vândut la o dată ulterioară. Procesul dezvoltării de proprietăți imobiliare implică cuplarea de investitori cu potențialii chiriași/clienți și este rolul promotorului să facă această cuplare într-un mod cât mai eficient cu putință, ținând cont de piața locală. Pentru acest serviciu promotorul va primi un onorariu direct proporțional cu riscul asumat. Pentru ca implementarea procesului de dezvoltare să aibă succes este necesar ca detaliile privitoare la titlurile de proprietate asupra perimetrelor, certificatele de urbanism și aranjamentele financiare să se desfășoare în paralel, lucru

extrem de dificil, ținând cont că finanțarea depinde de obicei de găsirea unui beneficiar destul de puternic pentru a satisface cerințele investitorului.

Sursele finanțării includ instituții financiare, promotori, bănci, antreprenori și publicul larg. Criteriile procesului de investiție includ factori precum creșterea cumulativă a capitalului și a venitului, minimalizarea riscului, profit și lichidități într-o măsură ce depinde de circumstanțe individuale. Instituțiile financiare au datoria față de acționari să evite riscul și de obicei investesc în proiecte sigure.

Promotorii măsoară profitul în relație cu riscurile. Băncile sunt în general interesate în finanțări de proiecte pe termen mediu și scurt, garantate corespunzător și care realizează profit pe fondurile avansate. Antreprenorii caută afaceri profitabile. Publicul investește în calitate de acționari în companii de proprietăți imobiliare, bănci, companii de construcții etc. și, de asemenea, în calitate de contribuabili la fonduri de asigurări și pensii.

VEHICULELE IMPLEMENTĂRII REGENERĂRII URBALE

Modelele generale, aplicate ca vehicule pentru regenerarea urbană sunt agențiile și corporațiile de dezvoltare urbană, configurate ca parteneriate între autoritățile locale și sectorul privat, având flexibilitate comercială pentru a prelua și duce la bun sfârșit toate activitățile descrise mai sus.

Obiectivele generale ale agențiilor/corporațiilor de dezvoltare includ, printre altele, optimizarea oportunităților de dezvoltare pentru investitori, incluzând asigurarea unui statut juridic clar al terenurilor, aprobarea accelerării procesului de dezvoltare și furnizarea de servicii garantate, formularea unui Plan de Dezvoltare Economică ce va încorpora principiile celei mai performante practici de planifi-

care urbană la standarde internaționale, promovarea dezvoltării economice, managementul procesului de dezvoltare urbană, încurajarea investițiilor din surse naționale și internaționale, colaborarea cu primăriile în cazul operațiunilor de dezvoltare din afara Agenției pentru obținerea unei dezvoltări coerente.

Totodată, Agențiile au în vedere îmbunătățirea condițiilor de mediu, crearea de noi locuri de muncă, furnizarea de locuințe noi și promovarea renovării locuințelor existente, lărgirea bazei atracțiilor culturale și turistice ce va duce la crearea unei diversități de oportunități pentru investiții și locuri de muncă, garantarea întreținerii și managementului efectiv al domeniului public conform celor mai înalte norme calitative internaționale.

Astfel de Agenții ce operează în general într-un climat de investiții internațional trebuie să beneficieze de centralizarea sistemului de acordare a certificatelor de urbanism și construcție și să creeze un cadru propice pentru investitori și promotori români și străini ce implică, printre altele, existența unor terenuri cu statut juridic clar care pot fi puse pe piață, rezolvare rapidă a tuturor problemelor legate de controlul dezvoltării, statutul de Zonă de Interes Național cu caracter prioritar și furnizarea rapidă de servicii publice.

Totodată, acestea trebuie să abordeze dezvoltarea cu flexibilitate, astfel încât să poată răspundă cerințelor variate ale proprietarilor, beneficiarilor, promotorilor și investitorilor și să coopereze cu proprietarii de terenuri pentru a aduce terenurile respective în cadrul procesului de dezvoltare. Exproprierea va fi luată în considerare numai în cazuri extreme.

Este necesară totodată stabilirea unor proceduri echitabile pentru determinarea valorii reale de piață pentru terenuri.

Luând în considerare lipsa unei finanțări inițiale din sectorul public, Agenția va introduce proiecte inițiale cât mai curând cu putință în contextul Planului Economic de Dez-

voltare stabilind în același timp un Fond de Compensare pentru cazurile în care nu se cunoaște proprietarul de drept al unui teren ce este folosit pentru proiecte specifice.

Mecanismele de dezvoltare implică asamblarea terenurilor și vânzarea lor către promotori/investitori împreună cu un caiet de sarcini alcătuit pe baza Planului de Dezvoltarea Economică. Finanțarea îmbunătățirii infrastructurii se face prin reținerea profitului Agenției sau prin contribuțiile promotorilor urmate de vânzarea de perimetre construibile dotate cu utilități către investitori. Pachetele de acțiuni pot fi vândute împreună cu un dosar de dezvoltare alcătuit pe baza Planului de Dezvoltare Economică.

În acest caz Agenția va acționa în calitate de promotor când va atrage interesul beneficiarilor sau proprietarilor pe baza unei preînchirieri. Ea poate intra în parteneriate (*joint venture*), fie ca entitate în sine fie împreună cu un promotor ales, pentru o cotă convenită din profit, stabilită pe baza contribuțiilor financiare și a riscurilor asumate.

Este important să se recunoască că, pentru a avea succes, Agenția trebuie să atragă un volum important de investiții internaționale. Până acum Bucureștiul a atras un interes limitat al investitorilor internaționali și naționali, dar este clar că strategia trebuie schimbată dacă se ia în considerare aducerea în țară a unor investiții semnificative.

Investitorii internaționali și români sunt interesați de o piață care să poată fi exploatată, de terenuri cu regim juridic clar care pot fi puse pe piață, de capacitatea de a furniza partea fizică a investiției la timp, pe baza bugetului și la standardele de calitate cerute, cu un minim risc, precum și de lichiditate și o rută de ieșire.

În primii ani de funcționare Agenția nu va avea un impact major asupra pieței. De aceea este esențial ca Agenția să fie în măsură să ofere terenuri cu un statut juridic clar și într-un cadru propice investiției. Acest principiu de creare a

unui cadru propice investiției trebuie să fie principiul conducător în cursul primilor ani de funcționare a Agenției.

Date fiind cele aratate până acum, se poate face o analiză a avantajelor/dezavantajelor/oportunităților/pericolelor.

Avantajele sunt reprezentate de standarde educaționale înalte, piața în formare, poziția strategică a zonei în apropierea centrului orașului și a sediului Guvernului și o bună rețea primară a infrastructurii transportului public.

Din păcate piața imobiliară instabilă și neconectată la sistemul internațional, piața de investiții slabă și netestată și inflația ridicată reprezintă dezavantaje importante ce fac ca, de multe ori, oportunitățile oferite de potențialul de dezvoltare al pieței, crearea unor posibilități de investiții propice prestigioase în apropierea unei capitale europene și a unor Zone Prioritare pentru stimularea investițiilor ca și stimularea dezvoltării economice a întregii Capitale să prezinte mai puțin interes. La aceste dezavantaje se adaugă pericolele reprezentate de amestecul politic, eșecul în crearea unui cadru, întârzierile în procesul avizării proiectelor, imposibilitatea de a oferi terenuri cu statut juridic clar și, nu în ultimul rând, oportunitățile de investiții existente în țările vecine.

VASILE TOCH – arhitect, Director al Agenției București 2000, Președintele Concernului Britanic **CBC Limited**. Colaborator permanent al revistelor de specialitate *Architects Journal* și *Scotsman*.

Tineretea unui dictator

– fragment din lucrarea „Ceașescu – anii numărătorii inverse”, în curs de elaborare –

PAVEL CÂMPEANU

L-am cunoscut pe Ceaușescu în octombrie 1941 într-o celulă a Jilavei unde eram închiși vreo 20 de tineri, condamnați sub acuzația de activități pro-comuniste. Toți ne povesteam peripețiile prin care trecusem până a ajunge în vestita cazemată – nu însă și viitorul dictator, pe atunci în vârstă de 23 de ani, care păstra în această privință cea mai deplină tăcere.

Dedesubturile prezenței lui Ceaușescu la Jilava în acea perioadă aveau să devină ceva mai puțin obscure după 1989 datorită unor documente de arhivă aduse la suprafață de neobositul Stelian Tănase.

Potrivit acestor documente, fiul Scorniceștilor ar fi intrat în vizorul Siguranței statului puțină vreme după sosirea în Capitală, la vârsta de 15 ani. Foaia sa personală nedatată, cu nr. 2243, întocmită de poliția din Slatina, consemnează retrospectiv, în trecere, momentul când pare să se fi produs întâia lui arestare: „La 23 Octombrie 1933. Înaintat Parchet. Trib. Ilfov cu adresa No. 109593 pentru acte de sabotaj și îndemn la grevă.” Din aceeași Foaie personală rezultă că, de-a lungul a numai câteva luni, în 1934, când avea doar 16 ani, el a fost în patru rânduri fie arestat, fie deferit justiției. Contactele lui atât de dese cu Siguranța pot sugera o activitate subversivă trepidantă, dar și o flagrantă lipsă de prudență în desfășurarea ei. Atât cât este menționat, conținutul acestei activități avea un caracter în același timp minor și incoerent: agitație de la om la om, colectarea de ajutoare pentru cei închiși, confecționarea unor placcarde, răspândiri de manifeste etc.

Întâia lui condamnare de durată este pronunțată în 5 iunie 1936 de Tribunalul Militar din Brașov. Motivația sentinței este consemnată în Jurnalul de ședință al respectivei instanțe, pagina 56, punctul 19: „Acuzatul Ceaușescu Nicolae din București, strada Vasile Lascăr, Nr. 3 (Strada pe care locuia Lucrețiu Pătrășcanu, coincidență care nu presupune vreun contact între cei doi) este culpabil de faptul de infracțiune la legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștii publice, prin aceea că în ziua de 15 ianuarie 1936 cu bună știință și intențiune frauduloasă a păstrat asupra lui broșuri clandestine incendiare, anume **Raportul tovarășului Dimitroff, Discursul tovarășului Molotov, Lumina vine de la răsărit**, broșuri găsite cu ocazia percheziției ce i s-a făcut în comuna Ulmi județul Dîmbovița și pe care le păstra în vederea răspândirii în public în scop de a provoca război civil ridicând pe locuitori de a se înarma unii contra altora, fapt calificat crimă.”

Procesul includea 18 inculpați de vârste apropiate iar în comuna Ulmi nu își aveau domiciliul legal decât 4 dintre aceștia: Dumitrache Gheorghe, Chițu Nicolae, Toma A. Toma și Băleanu Gheorghe, dar nu și fiul lui Andruța și al Alexandrinei. Totuși percheziția se efectuează conform documentului citat la o adresă neindicată, care îi este astfel, în mod indirect, atribuită lui Ceaușescu. Dacă acesta locuia concomitent și în Capitală și la țară, iar Siguranța cunoștea ambele adrese, atunci este neclar de ce în Foaia lui personală nu figurează decât cea de la

București.

Pe aceeași pagină a Jurnalului de ședință punctul 20 menționează în continuare că infracțiunea a fost săvârșită pe un teritoriu aflat sub stare de asediu, punctul 21 că acuzatul nu are circumstanțe atenuante și punctul 22 că el comisese infracțiunea înainte de a fi împlinit 20 de ani. Mai departe, punctul 23 vine în completarea punctului 19 cu noi motivații ale condamnării: „Acuzatul susnumit (N.B.: Ceaușescu) este culpabil de faptul de participare la asociațiuni secrete, prin aceea că făcând parte din partidul **Uniunea Tineretului Comunist**, partid dizolvat cu intențiune culpabilă și bună știință în scop de a eluda dispozițiunile legii a participat la consfăturile clandestine ce s-au ținut... în cursul lunei Ianuarie 1936, cu care ocaziune s’au recrutat noi aderenți în persoana tinerilor Toma A. Toma, Băleanu Gheorghe și Chițu Nicolae, în scopul de a înființa noi nuclee comuniste.”

La câțiva ani buni după așezarea în Capitală tânărul vlăstar al Scorniceștilor părea să ducă încă o existență hibridă, urbano-rurală, atât în privința domiciliului cât mai ales în cea a segmentelor sociale spre care se îndreaptă cu predilecție activitatea lui politică. El nu încearcă să iasă din lumea imundelor mici ateliere de cizmărie angajându-se într-o fabrică – de pildă la Mociornița – ceea ce i-ar fi conferit un statut social proletar, ci își caută posibili prozeliți în mediul din care nu izbutește să se smulgă. După peste 3 ani de la părăsirea satului Ceaușescu rămâne un declasat, condiție socială care nu îi va marca doar adolescența, ci întreaga viață.

Revenind la Jurnalul de ședință, el conține o inadvertență, de substanță: Ceaușescu nu putea face parte din partidul **Uniunea Tineretului Comunist** pentru simplul motiv că un asemenea partid nu exista, fiind în

schimb, după toate probabilitățile, membru al Uniunii Tineretului Comunist, organizație creată de PCR pentru a-l apropia de tânăra generație. În episodul de la Ulmi se disting două linii de acțiune: depozitarea câtorva broșuri neautorizate și ținerea unei reuniuni clandestine. Ambele fuseseră inițiate de Ceaușescu, încheindu-se cu un eșec inseparabil de felul cum acesta le-a organizat. Principala lui carență ca organizator o constituie în această împrejurare nerespectarea unor reguli elementare ale activității subversive. Iată, spre ilustrare, câteva asemenea reguli încălcate cu acest prilej:

1. Atragerea de noi aderenți se face în mod individual, nu colectiv.
2. Sistemul de bază al legăturilor este la rândul său individual, funcționând sub forma unor întâlniri în doi, pe străzi puțin circulate.
3. Reuniuni mai largi au loc foarte rar, în case riguros verificate.
4. În asemenea ocazii numărul participanților este cât mai restrâns, putându-se ridica numai în mod excepțional la 5-6. O ședință la care iau parte 18 persoane este, în acest context, inimaginabilă.

A doua operație, concomitentă, confiscarea broșurilor, suscită probleme tot atât de complicate.

Este de presupus că îndreptându-se spre Ulmi Ceaușescu mai vizitase anterior această comună, unde avea anumite cunoștințe pe care se baza pentru a fi găzduit și hrănit și pentru a depune pachetele în chestiune. Operația transportului era de două ori contraindicată. În primul rând se adăuga la riscurile inerente unei astfel de acțiuni un considerabil risc suplimentar. Iar în al doilea rând, distribuirea unor broșuri clandestine care să ajungă pe mâna unor persoane interesate în lectura lor avea șanse de succes sensibil mai mari în vălmășagul marelui oraș

decât într-o micuță așezare sătească unde fiecare era la curent cu orice mișcare a fiecăruia. Asumând riscuri inutile, inițiatorul acestor acțiuni predestinate eșecului transportă broșurile din locul care oferea condițiile cele mai favorabile pentru difuzarea lor într-un loc unde asemenea condiții erau practic excluse.

Mai presus de prezumții rămâne faptul că Ceaușescu nu și-a îndeplinit misiunea primită înlocuind distribuirea broșurilor cu depozitarea lor într-un loc care se va dovedi grabnic inadecvat. O ipoteză alternativă, însă și mai plauzibilă, ar fi că inițind cele două acțiuni de la Ulmi intempestivul învățacel al tainelor conspirației nu îndeplinea nici o misiune, ci se conforma impulsurilor sale strict personale. Iar aceste impulsuri prefigurau profunda lui incapacitate de a se lăsa condus, având drept corolar o insașiabilă apetență de a conduce.

Satisfacerea acestor impulsuri își găsește o ambianță mai prielnică printre cogenerii săi rurali decât în rândul tinerilor muncitori industriali. De aici și propensiunea spre gesturi de rebeliune pe cât de joase pe atât de gratuite. El comite un astfel de gest în cursul procesului cu care se încheie episodul de la Ulmi. Incidentul este descris în Jurnalul de ședință, pagina 31: „La ordinul președintelui, dat gardei, de a scoate din sala de ședință pe acuzatul Tarnovski Vladislav zis Vladimir, acuzatul Ceaușescu Nicolae s'a revoltat, s'a sculat în picioare și a protestat în privința scoaterii din ședință a acuzatului Tarnovski spunând: *Atunci noi ne solidarizăm cu toții*, și întorcând spatele instanței a îndemnat și pe ceilalți acuzați să-l urmeze.” Comisarul regal, colonelul Ștefan Stroia, intervine și cere judecarea pe loc a protestatarului pentru ultraj adus instanței propunând, pentru susținerea acuzării, doi martori din audiența care urmărea dezbaterile. La

rândul lor, avocații propun și ei doi martori ai apărării tot dintre persoanele aflate în sală.

Prin sentința Nr. 187 Consiliul de Război al Corpului 5 de Armată Brașov îl declară pe provocatorul incidentului „culpabil de faptul de ultraj și făcând aplicațiunea art. 182, 63 Cod Penal și 114 CJM, cu unanimitate de voturi îl condamnă la 6 (șase) luni închisoare.” În final Tribunalul militar îi achită pe șase dintre cei 18 acuzați condamnându-i pe ceilalți la pedepse între 6 luni și doi ani închisoare, plus o serie de amenzi. Verdictul maxim, doi ani, este pronunțat împotriva lui Tarnovski și Ceaușescu. Aproape toți cei condamnați, inclusiv acesta din urmă, introduc recurs, care va rămâne însă fără efect.

Adevăratul epilog al întregii întâmplări se va consuma însă după trecerea a încă doi ani. Din închisoarea Doftana, unde își ispășea pedeapsa, organizatorul acțiunilor desfășurate la Ulmi îi adresează la 2 martie 1938 Primului președinte al Tribunalului Militar următoarea scrisoare olografă (pur-tând viza 206 din 18/3/1938 a unui director care semnează indescifrabil):

Domnule Prim Președinte

Subsemnatul Ceaușescu Nicolae actualmente deținut în Penitenciarul „Doftana” Jud. Prahova, condamnat la 2 (doi) ani închisoare corecționară, în ziua de 5 iunie 1936, prin mandatul No 11.107 emis de către Onor Tribunalul Militar al Corp V Armată Brașov, vă rog să binevoiți a dispune să mi-se socotească privința de 10 (zece) luni, executată de la 31 ianuarie 1936, când am fost depus la închisoarea Brașov și până la 9 decembrie 1936, când s'a respins recursul.

Cu respect Ceaușescu Nicolae

2 Martie 1938 – Doftana

Dumisale D-lui Prim Președinte al Trib. Militar al Corpului V Armată.

Inițiativa se dovedește rodnică, și

chiar într-un timp record. La data de 5 aprilie 1938 Tribunalul Militar al corpului 5 de Armată Braşov emite sentinţa cu Nr. 240 prin care „admite contestaţia înregistrată cu Nr. 296/95/1938 făcută de condamnatul Ceauşescu Nicolae din Închisoarea Doftana şi compută pedeapsa de 6 luni închisoare în pedeapsa de 2 ani închisoare, scăzându-i-se pedeapsa executată din pedeapsa de 2 ani şi 6 luni.”

Din documentele consultate nu reiese data la care solicitantul graţierii este pus în libertate. Prima urmă lăsată de el în acest interval este relevantă în adresa 23613 din 4 august 1943 prin care Direcţia Poliţiei propune internarea lui în lagărul de la Tîrgu Jiu. Schiţându-i întreaga carieră clandestină, adresa menţionează ultima arestare a lui Ceauşescu, petrecută în 1939, probabil între 1 mai când, în propria lui versiune, a luat parte la demonstraţia desfăşurată cu acel prilej în faţa Palatului Regal, şi august, el fiind condamnat de Curtea Marţială a Capitalei prin sentinţa nr. 2696 din 22 August 1939 la trei ani închisoare şi 20.000 lei amendă (echivalată cu 200 zile de închisoare). Executarea pedepsei, inclusiv prevenţia, i se calculează de la 3 august 1940. Dacă sentinţa a fost pronunţată în august 1939, atunci nu se ştie ce s-a întâmplat cu el în anul scurs până în august 1940, de când începe calcularea executării pedepsei. Lîmpede este faptul că el va petrece între zidurile închisorii bănaţene un an şi jumătate, adică până la 3 august 1943, data când îi expira condamnarea. La această dată el nu este însă pus în libertate ci, după o scurtă haltă la Văcăreşti, aşa cum ceruse Direcţia Poliţiei, este internat în lagăr, potrivit notei nr. 5332 din 14 august 1943, semnată de comandantul acestuia, colonel Leoveanu. El va rămâne în efectivul grupei a 7-a – rezervată celor suspecţai de simpatii comuniste – exact un an, până la 23 august 1944.

Astfel, până la vârsta de 26 de ani

Ceauşescu a petrecut 6 ani în detenţie şi unul în domiciliu forţat (dacă această măsură a fost pusă realmente în practică). Este un bilanţ cu adevărat impresionant la care însă eroul lui nu a făcut nici cea mai vagă aluzie în timpul scurtei noastre întâlniri de la Jilava. Această discreţie nu a reprezentat atunci efectul unui simplu capriciu de moment, ci a devenit mult mai târziu o coordonată a modului cum şi-a conceput propriul său cult. Imprimată retoricii oficiale de după 1965, această discreţie îngreunează considerabil studiul dictaturii ceauşiste. Datorită gradului în care a fost personalizată, studiul asupra acestei dictaturi este inseparabil de studiul asupra dictatorului.

Din păcate însă, chiar documentele poliţieneşti nu excelează întotdeauna prin rigoare, ele nu pot fi folosite fără o anume circumspecţie. Inadvertenţele încep de la datele cele mai elementare, dar esenţiale. De exemplu, în diverse documente, Ceauşescu este botezat uneori Ciauşescu, alternativ Nicolae şi Niculae, ba într-un rând Nicolae Andruţa; anul naşterii este constant 1918, nu însă şi ziua care oscilează între 26 şi 6 ianuarie; comuna de origină este de regulă Scorniceşti, dar prin abatere şi Scorneşti, mamei i se pune cu frecvenţe egale numele de Alexandrina şi Alexandra, tatălui de Andruţa şi Andruţă, dar şi Andrei; rubrica „Membrii de familie” îi ignoră pe copiii prolificului cuplu cu o excepţie, unică, a surorii Niculina. Fiecare contact cu poliţia rămâne consemnat într-o Foaie personală cu rubrici fixe. Potrivit aceluiaşi hârtii, de-a lungul a circa 4 ani Ceauşescu ar fi schimbat nu mai puţin de opt domiciliu: str. Popescu Assan nr. 2, Calea Şerban Vodă nr. 15, Calea Şerban Vodă nr. 11, str. Vasile Lascăr nr. 3, Calea Victoriei nr. 89, str. Nisipari nr. 4, comuna Ulmi – Dîmboviţa unde i se face percheziţia domiciliară în ianuarie 1936 şi Scorniceşti – Olt unde i se fixează domiciliul obligatoriu. În măsura în

care corespund realității, dese schimbări de domiciliu, implicând probabil schimbări ale patronilor, dezvăluie sub încă un aspect instabilitatea vieții pe care o ducea la oraș inadapabilul vlăstar al satului oltenesc.

Pe lângă asemenea confuzii de natură birocratică, documentele în cauză conțin ori relevă și erori de substanță dintre care unele au fost menționate în trecere.

Cel mai elocvent exemplu al dezordinei care se făcea simțită în activitatea organelor represive ale timpului îl constituie iluzoria dispariție a viitorului dictator. Alarma este dată la 3 august 1942 prin adresa nr. 12646 a direcțiunii Poliției Judiciare din Direcțiunea Generală a Poliției care, sub semnătura directorului și a șefului serviciului, ambii generali, cere în legătură cu „numitul Nicolae Ceaușescu... să se facă noi cercetări pentru aflarea sa, raportându-mi de urgență rezultatul.” Personajul dispărut aflându-se în acel moment încarcerat de 6 luni în penitenciarul de la Caransebeș, jandarmii nu au dificultăți prea mari pentru a-l descoperi. În consecință, la 29 august 1942 documentul cu nr. 16225/8/593 intitulat „Buletin” consemnează sub aceleași două semnături următorul ordin: „Întrucât numitul Ceaușescu Nicolae prevăzut în ordinul Nr. 4319/23406/942 fiind găsit, urmărirea se revocă.” De altfel cei doi generali nu îl caută pe prezumtivul dispărut numai cu ajutorul jandarmilor din Olt ci lansează încă din 3 iunie 1942, către Penitenciarul Caransebeș, unde acesta se găsea închis, următorul apel purtând numărul 6091: „Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să mi se arate dacă numitul NICOLAE CEAUȘESCU se află încarcerat la acel penitenciar.” Apelul rămâne fără răspuns, dovadă: jandarmii vor fi alarmați de abia după trecerea a încă 2 luni.

Capitolul lacunelor este cu siguranță mai bogat decât apare în acest inventar. El nu

anulează totuși relevanța de ansamblu a respectivelor documente, dar impune utilizarea lor cu multă precauție. Ele semnalează și o serie de fapte neîndoelnice din acea perioadă în același timp hotărâtoare pentru formarea viitorului purtător al sceptrului și atât de puțin cunoscută.

Tăcerea păstrată de el în cursul întâlnirii de la închisoarea militară nu a constituit un simplu capriciu momentan. Ea a căpătat ulterior valențele unei linii de conduită, generând întinsele pete albe din biografiile lui oficiale, dar și debarasarea lui sistematică, după 1965, de toți cei care îl cunoscuseră de aproape în acea perioadă. Feciorul Alexandrinei și al lui Andruța nu lasă de-a lungul deceniilor să-i scape nici o amintire despre viața de familie în casa părintească, despre relațiile cu numeroșii săi frați și surori pe care avea să-i promoveze mai târziu fără zgârcenie, ori cu părinții, nici măcar în necroloagele rostite la moartea acestora; el nu-și exprimă gratitudinea față de învățătorul sau învățătoarea care i-a dezvăluit, e drept, cu un succes modic, misterele alfabetului; nu povestește cine dintre copiii satului i-au fost cei mai apropiați prieteni – dacă a avut astfel de prieteni; ce ori cine l-a împins să părăsească locul natal și să se îndrepte nu spre Rușii de Vede ori spre Slatina, ori spre Craiova, ci spre București; la ce dată a descins acolo și cine i-a ghidat primii pași prin jungla Capitalei; cum a ajuns ucenic în mici ateliere de cizmărie și nu muncitor într-o fabrică, fie ea de încălțăminte; cine i-a fost primul meșter, ori meșterul căruia i-a rămas cel mai îndatorat în ale meseriei ș.a.

O negură la fel de impenetrabilă ascunde urmele întâilor săi pași în Uniunea Tineretului Comunist (UTC) și în Partidul Comunist. De-a lungul întregii sale vieți Ceaușescu nu a găsit nici un cuvânt de spus cu privire la circumstanțele debuturilor lui în

activitatea ilegală: când, unde, în legătură cu ce eveniment, împreună cu cine și îndeosebi la al cui îndemn. Ca și cele private, amintirile sale politice sunt cu desăvârșire depopulate, potrivit viziunii lui astfel rectificate nimeni nu l-a atras în această sectă la care el a aderat din propria-i voință ca și cum nu existase cu adevărat și înainte de adeziunea lui. Disimularea rolului trăit – cel de începător, deschide spațiul pentru rolul dorit – cel de întemeietor. În memoria lui, mărturisită sau oficializată, nu zăbovește nici unul dintre cei cu care s-a intersectat pe atunci în acest mini-univers câtuși de puțin aglomerat. El nu citează nume ale unora alături de care a militat, a fost arestat, a fost condamnat, ori a fost deținut. Reperele politice ale tinereții lui pe care laudătorii săi specializați vor fi autorizați să le invoce sunt în număr de trei: sfidarea Tribunalului Militar de la Brașov cu prilejul procesului din 1936, includerea lui în Comitetul Antifascist din România și rolul său de organizator al demonstrației desfășurate în București la 1 Mai 1939.

Autenticitatea primului reper este confirmată de nota lui Eugen Jebeleanu, publicată în presa timpului, și mai ales de documentele citate anterior. Spre deosebire de aceste documente, referirile propagandistice de după 1965 reduc întreaga secvență la un singur protagonist. Nu este menționat numele nici unuia dintre ceilalți 17 coacuzăți, nici măcar al băiatului cu care se declarase solidar; nu sunt amintiți doamna Ecaterina Iordache și ziaristul Emil Lițu care, aflați în asistență, au acceptat să depună ca martori ai apărării în procesul de ultraj deschis pe loc împotriva provocatorului acestui incident.

Celelalte două reperi omologate pentru uzul biografiilor mitologizate reprezintă distorsiuni stridente ale rolului jucat de Ceaușescu în desfășurarea unor evenimente reale. Primul dintre aceste reperi este

cooptarea tânărului ucenic cizmar în Comitetul Antifascist Român. Autorii biografiilor rituale amnezici la numele tovarășilor de clandestinitate ai viitorului președinte, aveau astfel ocazia să-l înfățișeze încă în fragedă tinerețe alături de un George Enescu, de un Mihail Sadoveanu și alții. Din Comitet făceau parte și unii intelectuali pro-comuniști, ca de exemplu profesorul universitar Petre Constantinescu-Iași, „prințul roșu” Scarlat Calimachi, sau tânărul asistent universitar din Cluj Teodor Bugnariu. Cu prilejul unei convorbiri desfășurate în anii '80 la domiciliul său din Bulevardul Dacia, de față fiind și soția lui, Dorli Blaga, Bugnariu mi-a relatat povestea reală a relațiilor dintre Ceaușescu și respectivul Comitet. Pentru una dintre reuniunile acestuia fusese programat un salut din partea Casei de cultură a tineretului care funcționa în zona Foișorului de foc. Delegația tinerilor din care, așa cum se afirmase mai târziu, făcea parte și odrasla Scorniceștilor, s-a prezentat, și-a așteptat rândul, dar din cauza unor dereglări nu a mai fost primită și a plecat fără să-și fi rostit salutul. Prin urmare Comitetul Antifascist din România a existat cu adevărat; o vizită a ucenicului cizmar la sediul aceluia Comitet a avut de asemenea loc cu adevărat, dar o vizită eșuată; pretențiile lui ulterioare de a fi fost membru al respectivului Comitet reprezintă o născocire pură; cu ajutorul acestei născociri el își strămută tinerețea din ambianța reală a anonimilor săi camarazi de confrerie conspirativă în proximitatea imaginară a unor personalități culturale de anvergură națională și chiar internațională.

Un alt reper al tinereții dictatorului omologat de cultul său este rolul lui de organizator al demonstrației desfășurate la 1 Mai 1939 în fața Palatului Regal din București. Mitingul în chestiune – la care am participat nemijlocit – a avut neîndoielnic loc

și a fost cea mai mare manifestație de acest fel din istoria României interbelice. Asumată de regimul național socialist în Germania și de cel fascist în Italia, sărbătorirea zilei muncii încetase să mai reprezinte, în sine, un simbol al atașamentului la valorile democrației. Sub semnul aceleiași desfigurări avusese loc și mitingul din capitala României. Convocată de organizația breslelor, înlocuitoare a sindicatelor, dizolvate ca și partidele politice, demonstrația era menită să dovedească sprijinul de care se bucura dictatura regală printre salariați, și îndeosebi printre muncitori. Miile de participanți erau strânsi într-o coloană care cobora dinspre Nord pe Calea Victoriei spre Palat unde, după moda fascistă, îl salutau cu brațul întins pe Carol al II-lea, aflat în balconul dinspre biserica Kretzulescu, răspunzând cu același salut. Prin urmare demonstrația din 1 Mai nu poate fi socotită ca un moment glorios al luptei pentru democrație în România, așa cum a fost înfățișată de propaganda ceaușistă. Ea nu a fost inițiată de PCR, ci de dictatura regală. Ca de obicei în asemenea prilejuri organizatorii, repartizați pe zone ori grupuri, erau mulți la număr, nu știu dacă printre ei s-au nimerit și trimiși ai PCR. În faza pregătitoare și pe parcurs am întâlnit asemenea oameni – pe Costache Tiulescu și pe Toșca Sherman, cei care m-au convocat, în timpul manifestației, pe strada Clemenceau, în fața sediului PNT, pe Ion Popescu-Puțuri, viitor director al Institutului de istorie a PCR și slujitor zelos al dictaturii ceaușiste, și pe Alecu Iliescu, tatăl lui Ion Iliescu – dar nu și pe Ceaușescu, ceea ce nu dovedește că nu ar fi fost și el acolo. Sigur este că el nu organizase mitingul în totalitatea sa, și nici măcar participarea acelor câțiva care, ca și mine, veniseră la îndemnul unor cunoscuți apropiați de Partidul Comunist.

Toate aceste aspecte le-am relatat în 1986 la colocviul „Astrei” din Sibiu unde

versiunea oficială fusese expusă de un profesionist în materie, autor al unei cărți purtând titlul „Tinerețea unui revoluționar”. Incidentul a făcut ulterior obiectul unei anchete inițiate de tovarășa Nae, secretar al Comitetului județean PCR Sibiu.

Fostul ucenic cizmar nu își evocă tinerețea amintind obscurele acțiuni la care luase efectiv parte: pregătiri de placcarde, depozitarea discursurilor tov. Molotov, strângerea de ajutoare pentru conducătorii grevei de la CFR aflați la închisoare și alte asemenea, ci inventându-și roluri care îi permiteau să pătrundă pe atât de râvnita scenă a istoriei.

Autoportretul dictatorului tânăr este astfel o combinație de invenții și de omisiuni. Invențiile au o anume transparență, pe când omisiunile, mult mai numeroase, rămân în genere indescifrabile. Nevoia lui de a-și ascunde activitatea din tinerețe poate avea diverse motive. Unul ar putea fi insignifianța acestor activități, punând la îndoială legenda predestinării sale pentru fapte epocale. Tinerețea lui reală nu este la înălțimea aspirațiilor sale. Alt motiv l-ar putea constitui insuccesele de tipul celor de la Ulmi: preludiul infailibilității mature nu poate fi failibilitatea juvenilă. Reprezentând un har genetic, infailibilitatea nu se dobândește și nu se pierde, ea nu poate fi precedată de contrariul său.

PAVEL CÂMPEANU – sociolog, Director Executiv al Centrului Independent pentru Studii și Cercetări Sociale, profesor la Universitatea București. A devenit membru al PCR înainte de al doilea Război Mondial. A fost arestat și închis, printre lucrările sale se numără analiza sociologică a societăților staliniste în patru volume *The Sincretic Society*, *The Origins*, *The Genesis* și *Exit* publicate în SUA între 1980-1990.

Paradigme, Parademonstrații, Paratrăsnete (II)

MICHAEL SHAFIR

2. Procurorul Niadruoj continuă rechizitoriul.

Doamna Vrancea este opusul domnului Jourdain. Dacă ultimul constata că a vorbit toată viața în proză fără să fi avut habar, doamna Vrancea, dimpotrivă, pare absolut convinsă că înțelege și folosește corect noțiunile din jargonul științific politologic și sociologic. Ea este „procurorul Niadruoj”. Doar locuiește într-o țară unde se scrie și se citește de la dreapta la stânga.

Foc și pară îndreaptă doamna Vrancea contra Alinei Mungiu și a volumului acesteia *României după '89: Istoria unei neînțelegeri*. Ce-i reproșează Alinei Mungiu? Că nu folosește corect instrumentele științifice când ajunge la concluzia că „experiența democratică a României este nulă” și că „doar o dictatură luminată este potrivită românilor”. Merită să scrutăm argumentele doamnei Vrancea contra Alinei Mungiu. Domnia sa ridică obiecții la faptul că Mungiu citează din Dumitru Drăghicescu și Constantin Rădulescu-Motru atunci când face analiza României interbelice, explodând indignată că cei doi „nu la «România interbelică» se referă” în lucrările lor, apărute, de fapt, încă înainte de primul război mondial.¹ Orice absolvent al anului I de politologie știe că analiza culturii politice este atât sincronică cât și diacronică.² Cu alte cuvinte, la ce perioadă istorică se refereau aceste analize are o importanță secundară, ba este chiar lipsit de importanță. Importantă în analiza culturii politice este

constatarea (sau infirmarea) unor influențe peste veacuri, depistarea modului de inculcare („socializare politică”) a cutumelor dominante într-o anumită cultură politică sau în „subculturile” acesteia. Dar doamna Vrancea pare să nu aibă habar de noțiune, așa cum este ea corect folosită de specialiști.³

Să facem apel la tardivul mentor al domniei sale. În (desigur trunchiatele) amintiri ale lui Ion Petrovici, publicate în 1966, găsim următoarea remarcă: „Cu toate că psihologia popoarelor e o știință încă în pruncie... totuși un ochi atent și experimentat ar fi putut desluși, fără riscul amăgirii, unele caractere distinctive, ce se întâlnesc în sânul unei nații, cu oarecare permanență și generalitate. Am vorbit, în alte ocazii, de însușirea «bunului simț», ca de o caracteristică nobilă a poporului român... Însă, în patrimoniul de calitate al poporului nostru – patrimoniu în genere frumos și activ – s-au mai găsit și benghiuri de umbră, însușiri negative, îndeajuns de generalizate, și cu o durată mai stăruitoare. Între acestea sunt nevoit să semnalez absența simțului de exactitate, o boală de care a suferit societatea românească și de care se lecuia excesiv de încet.” Petrovici nu se referă aici, cum s-ar putea crede că aș insinua, la „simțul de exactitate” în reproducerea fidelă a citatelor sau în confruntarea cu surse înainte de a pronunța rechizitoriul. Nu, pur și simplu se referă la cunoscuta boală a „întâzierilor”. Scria Petrovici: „În memoriile timpului se povestește adesea cum, la prânzurile de la

palat, boierii din Capitală soseau, pe vremuri, cu o oră mai târziu, ba chiar la audiențe se prezentau veșnic cu întârziere, scuzându-se c-un zâmbet încărcat de duh și erudițiune că «exactitatea e doar politețea regilor și deci ea nu se pretinde celorlalți muritori». El observa că, de atunci se făcuseră „unele progrese” dar, în general, nu se schimbaseră prea multe și „Am cunoscut și mai încoace diverse comitete care se convocau obișnuit cu o oră mai devreme, pentru a se putea începe lucrul măcar cu una mai târziu!”.⁴ Ceea ce Petrovici numea „psihologia popoarelor” s-a numit mai târziu „caracter național”, și, din motive străine doamnei Vrancea, a devenit mai târziu noțiunea de „cultură politică”. Criticarea Alinei Mungiu pe motiv că ar uza de ce scriau Drăghicescu sau Rădulescu-Motru înainte de primul război mondial pentru a descrie societatea românească din perioada interbelică – ba și cea post-comunistă, adaug – este nu numai irelevantă, dar lipsită de cunoștințe minime privind conceptul „culturii politice”. Cât despre sincronismul cutumei, nu se poate să nu o fi frapat până și pe doamna Vrancea în vizitele sale în România post-comunistă.

În mod asemănător procedează doamna Vrancea și în ceea ce mă privește. Domnia sa citește „la surse”. N-or fi acestea chiar surse cu renume internațional (pe acelea le cam evită sau nu le cunoaște) dar, oricum, surse foarte respectabile la nivelul diasporei românești. Și „găsește” în publicația *Dialog*, editată la Dietzenbach, Germania, de dr. Ion Solacolu, că subsemnatul a participat la o „masă rotundă” organizată cu colegi de la Europa Liberă la 18 iunie 1991. Spre deosebire de colegii mei, scrie doamna Vrancea, am susținut cu această ocazie că antisemitismul nu face parte din „ideologia oficială” a răposatului FSN, și aceasta „din simplul motiv că nu există o ideologie oficială”. Ca

mai apoi să mă citeze cu totul anapoda afirmând că „nu există o ideologie *socială*” – ca și cum așa ceva ar fi posibil! Ce să răspunzi la asemenea bazaconii? S-o trimiți din nou pe respectabila cercetătoare la „un minimum obligatoriu” de lecturi în problema ideologiei? Nu la Lenin, pe care, presupun, îl știe pe dinafară, dar la Hannah Arendt, la Karl Mannheim, și mai ales la profesorul Martin Seliger, printre ai cărui studenți am avut onoarea de a mă număra. Seliger deosebește ideologia „fundamentală” de cea „operativă”⁵ iar o „ideologie oficială” nu este decât pandantul celei fundamentale. Am noutăți pentru doamna Vrancea: nici azi, la aproape zece ani după masa rotundă sus-menționată, PDSR-ul, așa cum se numește azi, nu are o „ideologie oficială”. Cum nu o are aproape nici unul din partidele post-comuniste din România. Așa cum este necesar să se facă distincția dintre „cultura politică oficială” și cea „de masă”, tot așa se cere a deosebi între „ideologia oficială” și cea „operativă”.

Doamna Vrancea s-ar fi scutit de etalarea repetată a ignoranței dacă ar fi citit cu atenție textul „Antisemitismului fără evrei”. Iată citatul (p.29): „Într-o perspectivă istorică, se poate afirma că antisemitismul revine îndeosebi în timpuri de răsturnări ce combină schimbări sociale și economice cu schimbări internaționale. În România, această perioadă de tranziție nu va fi probabil una scurtă, și, în consecință, antisemitismul ar putea supraviețui mult timp după dispariția oricăror rămășițe ale unei prezențe evreiești în țară. În plus, ca o componentă a extrem-naționalismului, antisemitismul joacă rolul substituirii vacuumului ideologic produs în urma dispariției ideologiei comuniste oficiale, cu atât mai mult cu cât, în cazul special al României, sub Ceaușescu ideologia oficială a fost cea a «comunismului național». În sfârșit, antisemitismul poate servi și scopului

«disculpării generale», sau a ceea ce se poate numi și «externalizarea vinovăției». Cu alte cuvinte, [antisemitismul servește scopului] atribuirii vinovăției pentru toate suferințele suferite sub comunism străinului (fie el evreu, maghiar, sau occidental care, pasămite, ar fi vândut România la Yalta și, din nou, la Malta.” Iată sensul referinței pe care o făceam la absența unei „ideologii oficiale”. Probabil cam mult pentru „doamna Niadruoj”.

Mulți literați din România – cu excepția Alinei Mungiu și a lui Stelian Tănase, și el atacat de Ileana Vrancea⁶ – sunt convinși că postura „politologică” nu necesită studii de specialitate. Ca și doamna Vrancea, ei fac uz cu un libertinaj dezarmant de noțiuni de care sunt cu totul străini. Astfel, într-un mai recent supliment al revistei 22, este publicată o prelegere susținută de domnul Manolescu la Institutul de Studii Liberale la data de 21 iunie 1999. Titlul prelegerii președintelui Consiliului Național al PNL este „Cultura politică liberală” dar conținutul ei este mai degrabă despre *ideologia* liberală decât despre cultura politică.⁷ Și domnul Manolescu este departe, chiar foarte departe, de a fi un unicat între literații români în această privință.

Ceea ce îl scoate, totuși „din rând” este uluitoarea facilitate cu care pare dispus – tocmai dânsul, un profesor universitar – să preia citate fără a le verifica veridicitatea. Astfel, în recentul „Precizări necesare”, domnia sa scrie: „același lucru îl credea atunci [în anii '80] domnul Shafir, care socotea că grupul [Eugen] Barbu era compus din «neo-tradiționaliști» sprijiniți de PCR, dar nu din antisemiți, căci în România anului 1983 putea fi vorba, cel mult, de un «antisemitism fără evrei.»”⁸ „Citatul” subsemnatului este o preluare a celor afirmate de Vrancea în „Coerența” la pagina 21, iar acel „citat” în sinea lui o bună exemplificare a colajului de „citate” pe care cercetătoarea din Ierusalim nu

ezită să îl facă, precum și încă un caz de înțelegere „niadruojiană”. Despre „antisemitismul fără evrei” scrisesem în *România: politică, economie, societate: Stagnare politică și schimbare simulată*, volum apărut în 1985, următoarele: „Nu este deloc improbabil [unfeasible] ca la București să avem de a face cu o versiune românească a «antisemitismului fără evrei», pentru că grupul «neo-tradiționalist» condus de scriitorul Eugen Barbu a încercat de câteva ori în cursul ultimei decade să reînvie antisemitismul.”⁹ Trimiterea se făcea la articolul „Oamenii arhanghelului revizitați: Formațiuni antisemite în rândul intelectualilor României comuniste” (vezi nota 21 *supra*), pe care îl publicasem în 1983.

Cum „citează” doamna Vrancea din aceste două lucrări? „Inocentă” din punct de vedere științific asupra dezbaterilor de atunci despre penetrarea «neo-tradiționalismului» în ideologiile și politica partidelor comuniste – dezbateri datorată unui clasic articol de Ken Jowitt – cercetătoarea scrie: „Potrivit informației oferite de dl. Shafir în 1983, «antisemitismul fără evrei» ar fi constituit unicul defect al acestui «neo-tradiționalism sprijinit de partid», încolo ar fi fost un curent absolut onorabil... Adepții «neo-tradiționalismului» ar fi făcut parte din aceeași familie spirituală cu adversarii lor, de care i-ar fi deosebit doar gradul de liberalism și cosmopolitism: adversarii «neo-tradiționaliștilor», «moderniștii», erau *mai liberali* din punct de vedere politic și *mai cosmopoliți* din punct de vedere estetic.” (sublinierea domniei sale). Trimiterea ne duce la pagina 233 a „Oamenilor arhanghelului”, unde cititorul de bună credință va constata că subsemnatul nu atribuia nicidecum diferența între „modernism” și „neo-tradiționalism” *micilor* deosebiri între PCR și grupul Barbu, așa cum „peticește” citatele doamna Vrancea, ci deosebirilor *majore* dintre grupul de la

Săptămîna și cel al intelectualilor liberali din care făcea parte însuși dl. Manolescu la acea vreme. Și va constata că articolul se ocupa și de reacțiile acestui din urmă grup la ofensiva „neo-tradiționalistă”. Cu alte cuvinte, acest articol preceda cu aproape o decadă analiza „protocronismului” produsă de Katherine Verdery (care citează corect atât acest articol cât și pe cel despre cultura politică intelectuală românească, unde diferența dintre „moderniști” și „tradiționaliști” este de asemenea pe larg discutată).¹⁰ O bună parte din aparatul științific al acestui din urmă articol face trimiteri elogioase la Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Ceea ce nu o împiedică câtuși de puțin pe doamna Vrancea să pună la antipod ceea ce ar fi scris subsemnatul cu „cota spiritului critic” din care făcea parte pe atunci domnul Manolescu, „pentru a nu mai vorbi de cota sus-reprezentată în acea perioadă de Virgil Ierunca și Monica Lovinescu”.

Cum tot conferențiază doamna Vrancea în limba ebraică (așa cum aflăm din autocitatele pe care le reproduce), presupun că este capabilă să și citească în această limbă. Dacă așa stau lucrurile, nu-mi rămâne decât să o trimit la lucrarea de doctorat a subsemnatului, și ea aflată în biblioteca universitară de la Ierusalim, și să o invit să caute referințele la dl. Manolescu (cel din acele vremuri), la soții Ierunca și... la Ileana Vrancea (pentru importantul aport adus reabilitării lui Eugen Lovinescu).¹¹ Dar pentru a nu fi căzut în păcatul falsificării citatelor, nu era și nu este necesar acest efort. Ar fi fost îndeajuns ca doamna Vrancea să fi reprodus din „Oamenii arhanghelului” citatul în care afirmam: „nu există nici un dubiu, de exemplu, că scriitorii antisemiți mai-sus discutați se bucură de protecția cercurilor partinice” precum și, – în continuarea acestui citat – „în rîndul unor largi cercuri intelek-

tuale la București, se presupune că relativ-blanda sancțiune a lui Barbu pentru plagiat arată că este vorba de o decizie personală a conducătorului partidului, sub posibila influență a puternicei sale consoarte” (pagina 239).

Postura de „niadruojism” a doamnei Vrancea (nu am spus „impostura”, ea presupunând înțelegerea celor citite și „citate”) o face pe cercetătoare să treacă total cu vederea finalul articolului „Oamenii arhanghelului”, care punea „studiul de caz” al grupului Barbu în perspectivă comparativă, bazată pe teoria „grupurilor de interes” (interest groups), sau „grupărilor de atitudine” sau „afinitate”, citând pe larg din literatura de specialitate. Mai târziu, s-a vorbit în același context de „comunități epistemice”. Din această perspectivă politologică pe larg explicată, afirmam: „Cu alte cuvinte, activitatea grupurilor de interes este adeseori o problemă de *kto-kogo* [cine pe cine?] care, dezbrăcată de înțelesul leninist al unui joc de sumă nulă, devine problema unui cine *folosește* pe cine, când, și cum” (pagina 239). Cum „citează” și „înțelege” doamna Vrancea această afirmație? Prin constatarea că aș fi eliminat „RINOCERII din datele oferite drept informație asupra României comuniste și post-comuniste”, ba mai mult, aș fi eliminat și „oficioasele rinocerilor”. Bibliografia pe care pasămite am oferit-o cititorului occidental nu ar fi „citat niciodată *Scînteia*” atunci când am prezentat „«fenomenul antisemit» din epoca Ceaușescu drept inițiativa «formațiilor antisemite din sânul intelectualilor României comuniste» care ar fi apărut spontan în cadrul procesului de «re-românizare», reușind «să pătrundă» de jos și să capete «protecția de sus.»”¹²

Orice cititor al cărții citate de doamna Vrancea și al articolelor subsemnatului (din nou, scuzată fie-mi lipsa de modestie, *primul care a aplicat în Occident conceptul național-*

*comunismului asupra cazului român*¹³) constată că lucrurile stau... invers. Am afirmat întotdeauna că procesul a fost inițiat „de sus”, spre sfârșitul perioadei dejiste, și exacerbă sub ceaușism. Cum să nu îl înțelegi pe Goma, care scrie: „Dar una este să nu știi – și să taci (comportament normal); altceva să negi ceea ce nu cunoști – în care caz ai un comportament de Buduca”, acel „cronicar literar al **Lucașfărului**” care „se trezește scriind despre texte pe care nu le-a citit.”¹⁴ Dar e mult mai grav – doamna Vrancea a „citit” și a combinat o ignoranță „niadruojistă” cu o rea-voință rar întâlnită.

Tot din aceste cauze, subsemnatul este transformat de domnia sa într-un fel de apărător al Anei Pauker, precum și în inventatorul afirmației despre „mămăliga care nu explodează”. Cititorul de bună-credință va constata, însă, că figura Anei Pauker (mult mai complexă decât ne și *îmi* închipuim în 1985, așa cum reiese din recente articole ale lui Robert Levy¹⁵), apare contrastând cu cea a lui Gheorghiu-Dej în scopul demonstrării faptului că *ambii* erau staliști în perioada începuturilor, Dej fiind *mai acerb* decât Pauker în emularea modelului sovietic.¹⁶ Cât despre „ne-explozia” mămăligii, nu-mi pot asuma meritele pe care mi le atribuie în inventarea termenului și nici măcar asupra expunerii implicațiilor pasivității mării majorității a intelectualilor români din acea perioadă, derivate din, și reflectate în, cultura politică a acelor intelectuali. În folosirea termenului am citat precursori, iar pentru analiza pasivității acelei intelectualități, doamna Vrancea va găsi destule referințe în volumele **Pe unde scurte** de Monica Lovinescu.¹⁷ Să fi făcut și Monica Lovinescu parte din „marea conspirație” a denigrării imaginii României?

Să fi fost dese referiri la legionarismul îmbrățișat de PCR și ale sale fidele

slugi, de găsit în articolele difuzate de Lovinescu și Virgil Ierunca la Radio Europa Liberă parte a acestei campanii? Dacă nu mă înșel, cei doi soți sunt „eroii” doamnei Vrancea, iar doamna Vrancea „eroina” Monicăi Lovinescu! Cât despre afirmația subsemnatului cum că doctrina legionară a fost una cu rădăcini autohtone și nicicum un import implantat cu forța, doamna Niadruoj ar face mai bine să citească bibliografia menționată în sprijinul afirmației, printre altele în „Oamenii arhanghelului”, dar și în alte lucrări pe care, dacă le-a deschis, le-a închis tot atât de edificată ca înainte de a le parcurge.

3. Când pisicuța devine „tigrul”

Nu am nimic împotriva foștilor comuniști care „au văzut în cele din urmă lumina”. Cu condiția ca această convertire să se facă la valorile democrației liberale (în sensul larg al cuvântului „liberal”) și nu să se rezume la schimbarea unui trotuar cu celălalt (expresia aparține unui amic, bun cunoscător al scenei și scenetelor politice franceze). Un Paul Cornea, bunăoară, mă impresionează mult mai mult decât sutele de „democrați” care au schimbat o limbă de lemn cu alta. Nu este cazul doamnei Vrancea și al „dosarului” pe care mi-l fabrică. M-am putut recunoaște în acest portret de FSN-ist, ba chiar de paukerist, cam tot atât cât m-am putut recunoaște în fișa care mi-a fost fabricată de Securitate, publicată în volumul despre Europa Liberă și Securitate produs (aș!) de Mihai Pelin. Am aflat din acest volum că am onoarea de fi fost „ultimul” dintre salariații Europei Libere căruia Securitatea i-a produs o fișă, chiar în decembrie 1989. Ar trebui să fiu edificat asupra „eficienței” instituției în acel an numai din citirea acestei fișe. Nici măcar numele („Mihail Shapir”) nu îmi este produs corect, ca să nu mai vorbesc de faptul că

Securității nu-i trecea prin cap că „Shafir” nu ar fi „numele meu de fată”. Anul nașterii era și el imaginar (1928), cum imaginea era locul nașterii (Basarabia sau Bucovina de nord, unde nu mi-a călcat piciorul până în ziua de azi), numele părinților, studiile (dar ce bine mi-ar fi prins să fi fost absolvent al Institutului Maxim Gorki, unde aș fi fost chiar „lector de limba rusă”!), anul părăsirii României (1970, în realitate el fiind 1961) „împreună cu soția sa Etty” (m-am procopsit astfel și cu o a patra consoartă, de al cărei nume nu aveam habar) precum și faptul că, „odată angajat de studiourile din München, nu a apărut niciodată în prim-plan”. De „studiourile” din capitala bavareză nu am fost niciodată angajat, subsemnatul lucrând în două departamente de cercetare ce nu aveau în comun cu „studiourile”, adică cu redacția românească, decât clădirea, și nici măcar aceasta de-a lungul întregii perioade. Conclude domnul Pelin din respectiva fișă: este astfel „explicabil de ce Securitatea din România vreme de ani buni nu a intuit niciodată însemnătatea lui reală în sistemul redacțional al Europei Libere.”¹⁸

Cine o fi fost „tizul” meu, nu știu nici până azi. „Băieții cu ochi albaștri” au însă o scuză: ei aveau datoria să producă dovada „eficienței” lor și, la ananghie, au „raportat” datele cele mai apropiate care să amintească cât de cât de numele subsemnatului. Dar „pensionara liberă dintr-o țară liberă” împărtașește, după cât se pare, măgulitoarele evaluări ale „performanțelor” de care eram capabil acționând „din umbră”.

Astfel, domnia sa știe perfect că m-am aflat în spatele dezinformării kongresmenilor americani în iulie 1991, când aceștia adoptau o rezoluție ce condamna antisemitismul din România fără a menționa, cum ar fi fost după doamna Vrancea cazul, că FSN-ul era departe de a fi „făcut anumite progrese în combaterea

antisemitismului”, cum afirma acea rezoluție. Scriind că „Monitorizarea – adică înregistrarea și furnizarea de informație nepervertită – revenea serviciului de documentare al departamentului românesc existent în instituția special creată și finanțată de Congres, «Free Europe», pentru a înregistra *datele reale* pe care să se poată bizui factorii în raporturile lor cu autoritățile României post-ceaușiste” (sublinierile autoarei), doamna Vrancea este absolut convinsă că departamentul al cărui șef eram funcționa ca un fel de „secție” a C.C. al P.C.R.¹⁹ Sau dacă nu funcționa așa, ar fi trebuit să o facă. Iat-o, deci, „demascându-mă” în postura de falsificator de informații livrate Congresului american. Dacă fosta activistă C.C. ar avea cât de cât idee de mecanismele care funcționează pe lângă acesta, ar ști că departamentul de cercetare al Europei Libere nu a fost niciodată solicitat să producă acest fel de documentare, și că personal nu puteam avea de a face cu rezoluția respectivă (bună-proastă cum o fi fost).

Dar nu numai aceste mecanisme îi sunt străine. Doamna Vrancea pare a ignora felul în care funcționează în Occident o instituție (orice instituție!) care are peste 1.400 de salariați. Dovada: în momentul în care Europa Liberă își închide biroul de la Paris și întrerupe colaborările soților Ierunca (m-am numărat printre salariații care au încercat să protesteze), domnia sa se apucă și trimite o interminabilă epistolă președintelui organizației, Gene Pell, mirându-se apoi că „*On m'a répondu en marxiste, c'est à dire [sic!] à côté de la question*”. Două paragrafe ar fi fost infinit mai eficiente. De ce i s-a răspuns doamnei Vrancea cum i s-a răspuns, știu tot atât de bine ca domnia sa. *Nici* acest lucru nu intra în atribuțiile „serviciului de documentare” (sinistră găselniță securist-ceceistă!), care nu a fost niciodată „al departa-

mentului românesc”. Poate, eventual, îl întreabă doamna Vrancea pe directorul de atunci al departamentului românesc, Nicolae Stroescu-Stănișoară, dacă știe ceva despre scrisoarea domniei sale. Eu am aflat de ea din tardiva (1999) lectură a „Minimului obligatoriu” în revista *Dialog*, la care nu mai eram abonat de când părăsisem München-ul pentru Praga, în ianuarie 1995.

În respectiva scrisoare, doamna Vrancea critica aspru performanțele lui Nestor Ratesh și ale lui Neculai Constantin Munteanu, contrastându-le cu cele ale Monicăi Lovinescu și Virgil Ierunca, în felul în care „într-o convorbire cu primul ministru Petre Roman (august 1991), ei au acreditat, prin întrebarea pusă, aceeași scoatere din cauză a Puterii față de actele retrograde în patronarea cărora s-a implicat în mod public”. După doamna Vrancea, în interviul respectiv, domnii Ratesh și N.C. Munteanu ar fi trebuit să fie mult mai puțin timorați, mult mai puțin respectuoși.²⁰ În schimb, domnia sa „nu știe” nimic despre interviul luat domnului Iliescu de către Nicolae Manolescu în 1990, pentru care ultimul este aspru criticat de Paul Goma.²¹ Mă văd, de această dată, nevoit să-i iau apărarea lui Manolescu. El ia interviul domnului Iliescu în calitate de jurnalist. Nu poți fi irreverent cu un șef de stat, nici cu un premier. Poți, cel mult, să eviți a îl intervieva.

Aceasta, cel puțin, a fost linia de conduită a Europei Libere în trecut, aceasta a rămas și astăzi. Iar doamna Vrancea nu s-a prea împăcat cu această linie. Tocmai Nestor Ratesh, pe atunci director interimar, era criticat pe 13 iulie 1989, într-un memorandum intern emis de departamentul de analiză a emisiunilor deja difuzate (și el total independent de orice asociere cu subsemnatul), pentru a fi aprobat difuzarea la data de 30 iunie a unui articol al Ilenei Vrancea în care Ceaușescu era prezentat ca fiind un criminal mai acerb decât Stalin sau

Hitler, nici unul dintre aceștia nefăcându-se vinovat de „genocid biologic și cultural împotriva propriului său popor de 23 de milioane”. După cum se vede, „procurorul Vrancea” s-ar fi putut substitui procurorului din simulacrul judiciar din 25 decembrie al aceluiași an. Cu tot atâta credibilitate ca aceea de care se bucură, având în vedere trecutul său, acel funcționar judiciar.

Aidoma articolului pentru a cărui difuzare fusese criticat Ratesh, și în incoerentul „Coerența”, doamna Vrancea vorbește de „spațiul Ceaușimei”, acuzându-mă că „nici în lucrarea din 1985, nici până în ziua de azi”, nu am înregistrat faptul că „Dorin Tudoran... trăia atunci sub amenințarea unui proces de trădare, amenințări cu moartea, și era constrâns în august 1984 să ceară exilarea.”²² Era destul să caute la „index” referința la Tudoran în cartea pe care o „citează”. Era greu? L-ar fi găsit menționat la pagina 171. Iar în „Tragicomedia” menționez clar „luările de poziție ale curajosului disident anticeaușist Dorin Tudoran împotriva național-comunismului” pe care le calificam drept „aproape fără de pereche”.²³ Deci, și în trecut – și azi. Tocmai acele luări de poziție, ca și, de altfel, atitudinile domnilor Manolescu și Tudoran în primii ani ai post-comunismului, mă determinau să folosesc dura sintagmă a „rinocerizării”. Iată însă că atât domnul Manolescu cât și doamna Vrancea mă admonestează pentru că aș falsifica datele problemei, substituind „falși rinoceri” celor „adevărați”.²⁴ Adevărații rinoceri, potrivit celor doi autori, ar fi alde Vadim Tudor și a lui gașcă. Surprinzătoare afirmație venind din partea unor literați. Aici nu mai e vorba de cunoștințe politologice ci de elementare noțiuni de literatură. Un Vadim Tudor nu se putea „rinoceriza” în sensul ionescian al alegoriei. El și-a început și își continuă cariera în aceeași cușcă rezervată specimenelor sale în „grădina zoologică” a scenei politice românești național-

comuniste și post-național-comuniste.

Dacă nici una dintre imputările care mi se aduc de către doamna Vrancea în sensul simpatiilor pe care le-aș nutri pentru cei pe care, pasămite, îi acopăr în dubla mea ipostază în cadrul „falsului binar” axat pe „culpabilizarea adversarilor antisemitismului” (vezi Tudoran și Manolescu) și pe „cosmeticizarea liderilor antisemitismului de stat” nu se dovedește a fi coerentă, se pune, totuși, întrebarea: în numele căror mari performanțe de rezistență anti-comunistă își asumă doamna Vrancea dreptul de a-mi da lecții de conduită științifică și morală? Cu alte cuvinte, atunci când domnia sa face afirmația „frumos ar mai fi arătat viața intelectuală românească în tipăriturile ei și în raporturile ei cu Puterea ceaușistă, dacă ar fi reacționat la instigarea antisemită oficială, după calendarul și prin vizorul dlui Shafir, adică abia în 1983”, domnia sa pune întrebarea „unde s-a aflat Shafir până la acea dată?”

Întrebare falsă, demonstrând însă din nou o curioasă afinitate cu fișa securistă a subsemnatului. Sunt, așadar, învinuit de a fi tăcut până în 1983. Doamna Vrancea mă face, deci, cam de același leat cu domnia sa, care e născută la un an după data propriei-mi zămisliri – nu cea reală, ci cea specificată în sus-menționata fișă de Securitate.²⁵ Eu aparțin însă altei generații. În 1983 aveam 39 de ani; când părăseam România, în 1961, nu făcusem nici 18. Deci – unde era să fiu? Eram în Israel, terminasem două facultăți și începusem să predau la universitatea din Tel-Aviv, și scriam ceea ce s-a văzut că scriam.

Unde era însă doamna Vrancea la vârsta de 39 de ani? Vajnica cercetătoare, cunoscută pe băncile facultății când se mai numea Heda Katz drept o înflăcărată U.T.C.-istă, devenind Heda Katz-Popper în urma căsătoriei cu Sergiu – pe care un fost coleg din redacția *Scînteii tineretului* mi l-a descris drept „cel mai încuiat din toți secretarii pe care i-am avut”, – se

neaoșiza în Vrancea, probabil cam la aceeași vârstă (24 de ani) la care eu mă „israelizam” devenind din Frisch – Shafir.²⁶ În anul de grație 1962, adică la vârsta de 33 de ani, doamna Vrancea publica un volum al cărui motto era luat din *Scînteia* și în a cărui interminabilă introducere se vorbea de extraordinara însemnătate a publicațiilor aflate sub „influența partidului comunist”. Printre acestea erau menționate asemenea sporadice publicații ale anilor '30 ca *Bluze albastre*, *Era nouă* și o mulțime de alte fișici practic inexistente, autoarea citând în sprijinul afirmațiilor domniei sale un renumit specialist în literatură – Gheorghe Gheorghiu-Dej. Sub egida dejistă, deci, urmau să fie examinate în volumul *Tradiții ale criticii literare marxiste din România 1930-1940* „nenumăratele publicații și broșuri editate de partid”, deoarece, așa cum arătase același specialist, ele fuseseră o „armă puternică de răspândire în mase a cuvântului partidului, de propagare a ideilor marxist-leniniste”.²⁷ Repet: anul publicării este 1962, deci o perioadă în care teroarea oarecum se diminuase, în orice caz una în care alți critici literari începeau să-și permită primele divagații din corsetul realist-socialist. Exegeții parizieni de azi ai cercetătoarei ierusalmită nu cunosc, sau vor să uite, felul în care erau tratați în volum amicii domniilor lor, Cioran și Eliade. Preferă să-i atace pe Z.Ornea sau pe Norman Manea când aceștia abordează trecutul fascist al celor doi. Dar despre „influența nefastă, profund dăunătoare”, pe care ar fi exercitat-o în acea perioadă „asupra unei părți a intelectualității burgheze filozofia iraționalistă și estetica lui Lucian Blaga” (p. 20) să fie, oare, informați acești exegeți? Dar citarea elogioasă în același volum a lui George Călinescu în legătură cu atacul său la misticismul unui V. Voiculescu (p. 30-31)?

Ceea ce este uimitor este ușurința cu care Ileana Vrancea se desparte azi de asemenea pagini ca cea în care afirma că „Una din

problemele reflectate în critica literară influențată de partid este aceea a rolului exercitat de avântul mișcării muncitorești, de ideologia partidului comunist în salvarea unor scriitori și artiști din impasul curentelor moderniste și în orientarea lor spre o literatură realistă, legată de idealurile clasei muncitoare” (p. 56). Valorile democratice autohtone pe care doamna Vrancea le apără azi își datorau, așadar, existența „îndrumării partidului comunist”. Numai așa se explica contribuția pozitivă a foștilor suprarealiști, care dăduseră dovadă de un „nonconformism anarhic, al unor intelectuali mic-burghezi, cu pretense veleități revoluționare, dar complet lipsiți de o viziune clară asupra lumii, incapabili să discearnă cauzele reale ale contradicțiilor societății capitaliste” (p. 56-57). Un Geo Bogza se realizase ca scriitor „abia după desprinderea de curentele moderniste – și tocmai datorită acestei desprinderi – și apropierea de mișcarea muncitorească, de revistele influențate de partidul comunist” (p. 59). Dispar astfel, din nou sub benefica influență a partidului, „ecourile poeziei «egoiste și false»” (p.62). Este citată aprobator și revista partinică **Critica actualității**, care afirma: „Vom încerca să demascăm falsa literatură socială, literatura filantropică, sau, dimpotrivă, disimulantă, diversionistă” (p. 63). Tot aprobator se scrie despre „analiza științifică a degradării politice și artistice suferite de unii scriitori, care, după o dezvoltare ascensivă pe linia realismului critic, au ajuns, sub presiunea ideologiei dominante, pe orbita diversionistă, reacționară a extremei drepte” (p. 67), exemple edificatoare fiind Liviu Rebreanu și Panait Istrati. Către sfârșitul introducerii la această antologie, putem găsi și afirmația, un fel de concluzie a întregii prefete, potrivit căreia „Activitatea criticii literare marxiste în anii 1930-1940 ilustrează pregnant faptul ca în această perioadă, clasa muncitoare, ideologia partidului comunist au constituit factorul principal în apărarea și dezvoltarea

tradițiilor democratice ale literaturii românești” (p. 80, sublinierea autoarei). Respirăm ușurați și mulțumim din inimă Partidului!

Tradițiile democratice, deci, au fost și rămân obsesia doamnei Vrancea. Ieri – datorate partidului comunist, azi – datorate unor personalități generic democratice ca aceea a lui Ion Petrovici. Numai datorită nouă, denigratorii adevăratelor tradiții ale culturii române, nu sunt aceste tradiții cunoscute cum se cuvine în Occident. Ba să nu uit: vina o poartă și nepregătirea profesională a unor istorici de teapa unui Al. Zub sau a unui Dinu Giurescu.²⁸ Devenită „tigrul” apărării valorilor democratice interbelice, fosta pisicuță Katz (una cu gheare destul de ascuțite), nu oferă decât următoarea explicație metamorfozei ideologice pe care a suferit-o: în tinerețe, a „îmbrățișat cu entuziastă orbire” sloganurile morale și politice slujite de un Pătrășcanu. Sau, din nou, ca evreică, fusese atrasă „orbește de declarațiile antifasciste și umaniste ale partidului comunist”.²⁹ Nu-i cam puțin, mai ales azi, când se știe prea bine că în rândurile P.C.R. au fost mulți comuniști, dar în rândurile evreilor din România aceștia au fost infinit de mai puțin numeroși? Cum se compară această confesiune a fostei colaboratoare la **Lupta de clasă**, cu, pentru a menționa numai un exemplu, detaliata auto-analiză retrospectivă pe care nu ezită să și-o facă un S. Damian?³⁰ Mărturisesc: și eu provin dintr-o familie de ilegaliști; numai că tatăl meu a fost ilegalist sub Dej, când făcea „comerț la negru”, și nu înainte de 23 august 1944. Și nici nu a scandat vreodată „Ana noastră” așa cum (presupun) o făcea în primii ani ai comunismului, Heda Katz. Ba, din contră, prima lecție de „socializare politică” pe care mi-a administrat-o în martie 1953, a fost să-mi dea o palmă pentru a-mi dovedi că „tătucul meu” mai este în viață. Murise Stalin și mă întorsesem de la școală cu lacrimi în ochi. Dar eu aveam pe atunci 9 ani.

Doamna Vrancea nu are această scuză.

Începând din 1958, dacă nu înainte, putea să emigreze în Israel. A făcut-o tardiv, din motive cunoscute numai domniei sale. La *Lupta de clasă* a rămas angajată până în decembrie 1971 când, – aflăm din „Coerența” – i s-a desfăcut contractul de muncă pentru „nerespectarea obligațiilor redacționale”, adică, pentru refuzul de a publica după „Tezele din iunie”.³¹ Atitudine întru totul laudabilă, dar, de aici până la „disidență” (pe care nu și-o revendică explicit, dar o face implicit) drumul e cam mărișor. Dacă nu era dată afară, doamna Vrancea ar fi acceptat frumos să-și primească în continuare salariul din partea C.C. al P.C.R.

Cum se compară situația domniei sale cu cea a unui *veritabil* disident despre care nimeni nu vorbește azi în România – l-am numit pe Jordan Chimet, care întotdeauna a refuzat colaboraționismul? Și fiindcă tot mă întrebă domnia sa unde eram până în 1983, voi întreba unde era dânsa în 1977, când Goma lansa mișcarea ce îi poartă numele? Unde să fie? Tot acolo unde erau și ceilalți intelectuali români, cu excepția lui Ion Negoitescu și a doctorului Ion Vianu. Unii însă au aderat la mișcare pentru a primi renumitul „pașaport Goma”. Nici măcar această alegere n-a făcut-o Ileana Vrancea, care încă nu optase să părăsească acea „Ceașimă” pe care o va denunța atât de aprig mai târziu. Domnia sa ar mai dori să convingă că, referindu-ne la trecutul ei de membru al redacției *Luptei de clasă*, Jean Ancel și cu mine nu am face decât să repetăm ceea ce îi reproșează și *România Mare*. Cineva (dacă nu mă înșel era Claude Lévi-Strauss) a afirmat în trecut: faptul că Hitler a făcut o anumită afirmație, nu descalifică neapărat adevărul ei. Se aplică și în acest caz – și încă cu vârf!

Praga, 13 iulie 2000.

(*va urma*)

NOTE

¹ Vrancea, „Falsificarea istoriei”, *op.cit.*, p. 102. Subliniere în originalul vrancean.

² Literatura de specialitate în privința culturii politice este extrem de vastă. Însă am fost primul care a aplicat conceptul într-o analiză a subculturii politice intelectuale în România și doamna Vrancea ar fi trebuit să cunoască acest articol din motive, ca să spun așa, profesionale. Ar fi găsit în el și exemplificarea folosirii analizelor diacronice împreună cu cele sincronice. Vezi Shafir, „Political Culture, Intellectual Dissent and Intellectual Consent: The Case of Romania”, *Orbis*, Vol. 27, no. 2, 1983, p. 393-420.

³ De altfel, pot atesta asupra acestei ignoranțe din singurul incident care a existat în trecut între subsemnatul și cercetătoarea israeliană. Cândva după anul 1985, la nu mult timp după ce devenisem șeful secției de cercetări românești de la Europa Liberă, doamna Vrancea a trimis radioului un articol ce mi s-a părut excelent. Am primit articolul de la un coleg din redacția română a instituției și i-am scris doamnei Vrancea, felicitând-o pentru reușita analiză a „culturii politice” românești în perioada ceaușistă. Tâfnosă, mi-a răspuns că dânsa nu face nici un fel de analiză a „culturii politice românești” și că cere ca articolul să nu fie difuzat. Ca și cum în calitatea mea de atunci aș fi putut dispune de ce se difuzează și ce nu. I-am răspuns explicându-i în ce constă noțiunea de „cultură politică” și nu mi-a mai rămas decât să întrerup această primă legătură, urându-i succes pentru viitor. După cum se observă, pe atunci doamna Vrancea era încă „Madame Jourdain” și habar nu avea că vorbește proză. O ipostază oricum preferabilă ulterioarei ipostaze de „Madame Procuratrice Niardruoj”.

⁴ Ion Petrovici, *De-a lungul unei vieți: Amintiri* (București: Editura pentru literatură), 1966, p. 232-233, capitolul „Despre ponoasele exactității”. Sublinierile din citat îmi aparțin. Că Petrovici, în remarcile sale despre „psihologia națională” nu era departe de o înțelegere politologică modernă a „culturii politice” e demonstrat și de următoarea remarcă, de la pagina 325 din volum: „Am arătat cu numeroase exemple că există o corelație între caracterele etnice ale unui popor și cugetarea sa filozofică. Firește, acest etnic, care se oglindește în gândire, e corectat de influența culturală de la popor la popor, prin care se absorb elemente din spiritul altor nații”.

⁵ Vezi M. Seliger, *Ideology and Politics* (London: George Allen and Unwin), 1976, p. 108-117, 175-208.

⁶ Vrancea, „Coerența”, *op.cit.*, p. 22.

⁷ N.Manolescu, „Cultura politică liberală”, 22, supliment nr. 99, 1-7 februarie 2000.

⁸ N. Manolescu, „Precizări necesare: pe marginea unei polemici”, *România literară*, nr.12, 29 martie – 4 aprilie 2000.

⁹ Shafir, *Romania: Politics, Economics and Society: Political Stagnation and Simulated Change* (London:

Frances Pinter), 1985, p. 157.

¹⁰ „Conceptualizarea folosită de Shafir”, scrie Verdery, „deși mai puțin articulată și folosind altă terminologie, este cea mai apropiată [propriei mele] conceptualizări”. Vezi Katherine Verdery, *National Ideology Under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania* (Berkeley: University of California Press), 1991, p.14.

¹¹ Shafir, „Ha' intelektual ve'ha'miflaga: Ha'miflaga ha'komunistit ha'romanit ve'ha'intelighentsia he'kreativt be'tkufat Ceaușescu, 1965-1972” [Partidul și intelectualul: Partidul Comunist Român și intelighenția creatoare în perioada Ceaușescu, 1965-1972].

¹² Vrancea, „Coerența”, *op. cit.*, p. 16.

¹³ Vezi, pentru numai câteva exemple, Shafir, „Socialist Republic of Romania” în B. Szajkowski (ed.), *Marxist Governments: A World Survey*, Vol. 3 (London: Macmillan), 1981, p. 589-639; „Romania” în M. McCauley, S. Carter (eds.), *Leadership and Succession in the Soviet Union, Eastern Europe and China* (London: Macmillan), 1986, p. 114-135; „Romanian Foreign Policy under Dej and Ceaușescu” în G. Schöpflin (ed.), *The Soviet Union and Eastern Europe* (London: Muller, Blond & White), 1986, p. 364-377. Când regretatul Mihai Botez, și el atacat de Ileana Vrancea (vezi „Falsificarea istoriei”, *op. cit.*, p. 101) credea a fi descoperit un concept nou în „comunismul național”, i-am putut pune la dispoziție o amplă bibliografie, în care subsemnatul figura, dar nu făcea nicidecum „cap de afiș”, – conceptul în sine având respectabile antecedente datând de la prima ediție a unei importante lucrări a lui Brzezinski. Vezi M.Botez, *Intelectualii din Europa de Est (Intelectualii est-europeni și statul național-comunist: un punct de vedere românesc)* (București: Editura Fundației Culturale Române), 1993 și Z.Brzezinski, *The Soviet Bloc: Unity and Conflict* (Cambridge, MA.: Harvard University Press), 1971, publicată pentru prima oară în 1960.

¹⁴ Goma, *Jurnalul unui jurnal*, *op. cit.*, p. 276-277.

¹⁵ Vezi Robert Levy, „The 'Right Deviation' of Ana Pauker”, *Communist and Postcommunist Studies*, Vol. 28, no. 2, 1995, p. 239-254; „Did Ana Pauker Prevent a 'Rajk Trial' in Romania?”, *East European Politics and Society*, Vol. 9, no.1, 1995, pp.123-142 și „Ana Pauker and the Mass Emigration of Romanian Jewry”, *East European Jewish Affairs*, Vol. 28, no. 2, 1998, p. 69-86. Acest tânăr cercetător american este autorul unei cărți despre Ana Pauker care va fi publicată în 2001 de prestigioasa editură universitară americană California University Press sub titlul *Ana Pauker: The Rise and the Fall of a Jewish Communist*.

¹⁶ Shafir, *Romania: Politics, Economics and Society*, *op. cit.*, p.43.

¹⁷ Volumul publicat în exil se termină cu un post-scriptum a cărui încheiere menționa „strania somnolență a atitudinii care a făcut și continuă să facă din ei [adică din scriitorii români], în tot universul

comunist, un fel de orfani ai curajului”. M. Lovinescu, *Pe unde scurte. Jurnal indirect* (Paris: Limite), 1978, p. 494.

¹⁸ M. Pelin, *Operațiunile Melița și Eterul: Istoria Europei Libere prin documente de securitate* (București: Albatros), 1999, p. 406.

¹⁹ Vrancea, „Coerența”, *op. cit.*, p. 14.

²⁰ „Un minimum obligatoriu”, *op. cit.*, p. 71.

²¹ Goma, *Jurnal pe sărite* (București: Nemira), 1996, p. 9.

²² Vrancea, „Coerența”, *op. cit.*, p. 17.

²³ Shafir, „O tragicomedie”, *op. cit.*, p.6.

²⁴ N. Manolescu, „Cum am devenit rinocer”, *România literară*, nr. 32, 12-18 august 1998; Vrancea, „Coerența”, *op. cit.*, p. 15.

²⁵ Vezi Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană* (București: Editura Albatros), 1971, p. 661.

²⁶ Sunt perfect conștient că se va găsi cine să mă acuze de...antisemitism, tot așa cum Vladimir Tismăneanu a fost ridicol acuzat de antisemitism când a indicat în paranteză numele unor activiști comuniști din anii '40-'50. Nu pot decât să ridic din umeri.

²⁷ Vrancea, *Tradiții ale criticii literare marxiste din România 1930-1940* (București: Editura politică), 1962, p. 8-10.

²⁸ Vrancea, „Coerența”, *op. cit.*, p. 22 și „Fapte uitate în dezbateră 'Procese '46 - Sentințe '49 - Recursuri '97””, 22, nr. 9, 3-9 martie 1998.

²⁹ Vrancea, „Capcana” și „Tunelul comunist”, ambele în „Un minimum obligatoriu”, *op. cit.*, p. 33 și 54.

³⁰ Vezi convorbirea cu Gheorghe Grigurcu, inițial publicată în *România literară* în martie 1995 și reprodușă în S.Damian, *Replici din burta lupului* (București: Editura Du Style), 1997, mai ales p. 392-398.

³¹ Vrancea, „Coerența”, *op. cit.*, p. 21.

MICHAEL SHAFIR – Ph.D., analist regional principal al postului de radio Europa Liberă la Praga. Este autorul volumului *Romania: Politics Economics and Society. Political Stagnation and Simulated Change*, apărut la Londra, Editura Frances Pinter, în 1995. A publicat aproximativ 200 de articole despre comunism și postcomunism în România și alte state, în reviste de specialitate și în volume colective, editate în 9 țări.

Octombrie la Belgrad

MARIAN CHIRIAC

5 octombrie 2000. La Belgrad, în doar câteva ore istoria pare să o ia razna. Zeci de mii de oameni iau cu asalt instituțiile puterii (sediul Parlamentului federal și cel al televiziunii de stat) și reușesc să-l determine pe președintele federal Slobodan Milošević să se recunoască învins în alegerile prezidențiale care avuseseră loc cu puțină vreme înainte. După 13 ani în care a fost liderul atotputernic al sîrbilor, Milošević renunță pe neașteptate la putere, din fericire însă într-un mod pașnic. Noul președinte federal ales prin vot direct, Vojislav Koštunica, bucurîndu-se de simpatia declarată a puterilor occidentale și de susținerea unei bune părți a populației, încearcă acum scoaterea țării sale din izolare și de sub anatema comunității internaționale.

Pentru câteva zile bune, situația din Serbia s-a aflat din nou pe prima pagină a ziarelor din lumea întreagă, cele întîmplate acolo fiind prezentate aproape exclusiv într-o manieră reducăționistă, ca o victorie a binelui asupra răului. Lucrurile par însă să fie ceva mai complicate.

Revoluție? Lovitură de palat? Conspirație a marilor puteri? Sau pur și simplu o împlinire a unui destin imanent? Ori toate acestea la un loc? Este greu de rezumat ceea ce s-a întîmplat în octombrie la Belgrad, și totodată foarte devreme pentru a trage niște concluzii definitive. De aceea, în cele ce urmează, mă voi limita preponderent la relatarea faptelor, așa cum par ele a fi sau cum e posibil să fi fost, lăsînd pentru altădată concluziile.

Profeția de la Kremna

Cu o lună înainte de 24 septembrie, data alegerilor prezidențiale și parlamentare din Iugoslavia, reprezentantul opoziției democratice, Vojislav Koštunica,

vizitează o localitate neînsemnată din vestul țării, satul Kremna. Printre primele persoane care se grăbesc să-l întîmpine este și un anume Petar Tarabić, care i se adresează cu cuvintele: “Bine ați venit domnule președinte! Dumnezeu să vă binecuvînteze!”.

Aceste vorbe nu aveau să fie unele pur și simplu întîmplătoare, deoarece pentru foarte mulți sîrbi Kremna nu este un sat oarecare, iar Tarabić este un nume cu o rezonanță aparte. Aici, în secolul al XIX-lea, frații Tarabić – Petar fiind descendentul direct al unuia dintre aceștia – vor emite mai multe profeții privind destinul Serbiei în secolul ce avea să vină. Printre încercările de anticipare a viitorului avea să fie și cea care spunea că sîrbii vor renunța la numele lor – lucru întîmplat oarecum prin constituirea primului stat iugoslav în 1918, sau că o persoană care nu era de origine sîrbă va conduce țara vreme îndelungată – situație confirmată prin cei 40 de ani în care Iosip Broz Tito va fi liderul Iugoslaviei socialiste. Frații Tarabić au profețit totodată vremurile tulburi de după moartea lui Tito ca și un lung război la care Serbia nu va participa în mod direct, dar pentru care va fi considerată răspunzătoare, așa cum avea să se întîmple în timpul confruntărilor etnico-religioase din Croația și Bosnia, în anii '90.

Dar, lucru important, profeția avea să mai spună că “un om care va ieși din mijlocul poporului și care se va numi după satul său de origine, va uni toată nația sîrbă, care va crește și îi va îndepărta pe cei fără credință în Dumnezeu”. Vor urma apoi cîțiva ani de prosperitate pentru Serbia dar și “un război grozav al puternicilor de dincolo și de dincoace de Ocean; mingi de foc vor zbura pe deasupra Serbiei, dar țara nu va lua parte la acest conflict”.

S-a întîmplat, poate, ca Vojislav Koštunica să fie originar din satul Koštunica, după care bunicul său își va lua numele, și totodată ca el să fie persoana care

este acum noul lider al populației sârbe din Iugoslavia. Rămîne însă de văzut în ce măsură restul profeției va fi confirmat de vremurile care vor veni.

Alegeri în Iugoslavia

Cea mai populară glumă ce circula la Belgrad în preziua alegerilor din 24 septembrie spunea că sigură este doar data scrutinului, rezultatul exact al acestuia urmînd să rămînă de fapt necunoscut pentru totdeauna. Deși de obicei sîrbiile tratează cu ironie toate lucrurile grave care li se întîmplă, de data aceasta bancul surprindea incertitudinea și teama ce dominau majoritatea populației, în preajma unor alegeri văzute drept cruciale pentru viitorul țării.

Peste 7,8 milioane de alegători din Serbia și Muntenegru, cele două republici care alcătuiesc Republica Federativă Iugoslavia, au fost chemați atunci la urne pentru a alege un nou Președinte și un nou parlament federal, iar în Serbia pentru a desemna noi consilieri municipali.

Președintele federal în exercițiu, Slobodan Milošević, devansase alegerile cu aproape o jumătate de an, pe de o parte pentru a primi asigurări că se bucură de încrederea populației (confruntată cu o tot mai acută criză economică și socială), și pe de altă parte pentru a consfinți unele modificări constituționale ce prevedeau o reducere a atribuțiilor Muntene-grului în cadrul federației iugoslave (spre exemplu, ponderea reprezentanților acestei republici în parlamentul federal se reducea cu circa 6 procente). Acesta a fost și motivul pentru care majoritatea muntene-grenilor, la solicitarea președintelui republicii, Milo Djukanović, vor boicota alegerile.

“Principalul scop al lui Milošević era să devină cît mai puțin dependent de situația politică din Muntenegru, în condițiile în care tendințele secesioniste de aici – generate de politica regimului de la Belgrad – devin tot mai evidente”, spunea Kosta Cavoski, un reputat expert în drept constituțional¹.

Aceeași atitudine de indiferență o vor adopta și etnicii albanezi din Kosovo, provincie *de jure* aparținînd Serbiei, dar aflată sub administrație ONU

și care în acest fel au ținut să sublinieze că intenția lor fermă este obținerea independenței.

Miza cea mare a alegerilor era totuși postul de președinte federal, o funcție importantă nu atît prin puterea efectivă cît mai ales la nivel simbolic. Pentru prima dată în istoria Iugoslaviei restrînse, președintele federal urma să fie ales prin vot direct (pînă atunci fiind desemnat de către parlament), tot o premieră fiind și faptul că Slobodan Milošević nu se mai bucura de încrederea majorității populației. Milošević, candidat al Partidului Socialist Sîrb (SPS), era creditat al doilea în sondajele de opinie, cu circa 32-34 la sută din intențiile de vot. El era devansat de către Vojislav Koštunica, reprezentant al unei coaliții de 18 partide și formațiuni civice reunite sub numele de Opoziția Democratică Sîrbă (DOS) și care ar fi obținut aproximativ 40 la sută din sufragiile electoratului.

Duminica alegerilor a fost una liniștită, oamenii participînd în număr foarte mare la vot, rata de participare fiind de circa 70 la sută. În ciuda unei atmosfere cvasi-generale de suspiciune și teamă², ca și a lipsei observatorilor acreditați de OSCE sau Uniunea Europeană, la secțiile de votare incidentele au lipsit aproape cu desăvîrșire. Un expert al Consiliului Europei, aflat în misiune neoficială la Belgrad, avea să spună însă că a identificat 32 de motive pentru care campania electorală din Iugoslavia nu poate fi considerată pe deplin liberă. Dintre acestea, menționa accesul restrictiv la mijloacele de informare în masă, constituirea comisiilor electorale pe criterii exclusiv politice, întreținerea unei atmosfere de tensiune³.

Gotov Je!

Primele rezultate parțiale ale alegerilor au venit abia pe 26 septembrie, anunțul Comisiei Electorale Federale (SIK) fiind mai întîi prezentat pe situl oficial al Partidului Socialist Sîrb (SPS), de guvernămînt și abia apoi de către televiziunea oficială de stat.

Conform SIK, partidele coaliției de opoziție (DOS) ar fi obținut cele mai multe voturi la alegerile

pentru Parlamentul federal, dar oricum nu ar fi deținut majoritatea simplă, care revenea tot partidelor de guvernământ (socialiștii președintelui Milošević, Sînga Unită condusă de soția acestuia și un partid muntenegrean, deasemenea fidel liderului de atunci de la Belgrad). Aceste rezultate, deși importante privind modul în care urma să se facă distribuția puterii la nivelul legislativului federal, au fost aproape total ignorate de opinia publică și – lucru aparent surprinzător – necontestate de nimeni.

În schimb, rezultatele privind alegerile prezidențiale au fost de la bun început motiv de aprinse dispute. Liderii opoziției, care au efectuat propria numărătoare a voturilor, au anunțat, la scurtă vreme după închiderea urnelor, victoria reprezentantului lor, Vojislav Koštunica, care ar fi obținut circa 55 la sută dintre voturi, în timp ce Slobodan Milošević puțin peste 35 de procente. Deși ordinea candidaților nu diferea în vreun fel, varianta Comisiei Electorale Federale era totuși puțin diferită, respectiv Koštunica – 48,96 la sută din voturi, iar Milošević – 38,62 la sută.

Varianta finală oferită de SIK și anunțul că pentru alegerile prezidențiale se va organiza un al doilea tur de scrutin au determinat opoziția sîrbă să conteste vehement aceste rezultate și să cheme la organizarea de demonstrații de stradă și chiar la declanșarea grevei generale. “Îi chemăm pe oameni să-și apere drepturile, să opună rezistență și să boicoteze actualul regim. Vom face orice pentru a-l îndepărta pe Milošević de la putere”, va declara unul din liderii DOS în fața cîtorva sute de mii de belgădeni care, seară de seară, se vor strînge într-una din piețele centrale ale orașului pentru a protesta față de rezultatul alegerilor⁴. Și cu toate că demonstrațiile au fost însoțite de greve ale studenților ori de cele ale minerilor din bazinul Golubara, se părea că protestul opoziției nu va putea depăși faza sloganurilor inteligente dar inefficiente⁵. Părea chiar că demonstrațiile riscă să se “eternizeze”, așa cum se întîmplase în iarna lui 1996, cînd abia după 88 de zile de proteste, regimul lui Slobodan Milošević a recunoscut că a pierdut, în mai multe orașe, inclusiv Belgrad, alegerile locale din Serbia.

“Victorie sau moarte”

Ziua de joi, 5 octombrie, părea să fie încă una cu obișnuitele proteste ale opoziției belgrădene, pașnice și inofensive. Mai erau doar trei zile pînă la un preconizat nou tur al alegerilor prezidențiale, scrutin care însă ar fi fost boicotat de către partidele coaliției de opoziție (DOS).

La acel moment, în ciuda presiunii comunității internaționale (care îl recunoscuse deja pe Vojislav Koštunica drept noul președinte iugoslav) ca și a ofertelor de mediere a crizei, venite din partea Rusiei, Slobodan Milošević dădea semne că este stăpîn pe situație. Acesta părea să fi depășit o scurtă perioadă de confuzie generată de neașteptat de slabe rezultate înregistrate în alegeri, de el și formațiunile politice care l-au susținut. Liderul iugoslav tocmai avusese înfîlniri cu liderii armatei și poliției ca și cu principalii reprezentanți ai partidelor din coaliția de guvernământ (SPS și JUL), de la care a primit asigurări privind sprijinul lor necondiționat.⁶

În ciuda aparentei atmosfere de calm, în după amiaza zilei de 5 octombrie se va produce o neașteptată și spectaculoasă răsturnare a situației. În doar cîteva ore, sediul Parlamentului federal și al televiziunii de stat din Belgrad au fost ocupate de mii de demonstranți, care anunță că noul președinte al federației iugoslave este Vojislav Koštunica. După cum vor arăta ulterior presa sîrbă și cea internațională, meritul principal în succesul acestei mișcări revoluționare va reveni primarului orașelului Cačak, Velimir Ilić, care împreună cu patru prieteni (ofițeri de poliție și foști luptători în trupele speciale) vor pune la cale nici mai mult nici mai puțin decît răsturnarea regimului Milošević. Plecați dis de dimineață spre Belgrad în mai multe camioane și cu un buldozer, Ilić și oamenii săi, circa două mii, vor depăși – fără mare greutate, e drept –, nu mai puțin de cinci baraje ale poliției, înainte de lua cu asalt clădirea Parlamentului federal. “Victorie sau moarte”, au fost cuvintele lor înainte de a se îndrepta spre capitala iugoslavă. Din fericire, avea să se întîmple prima variantă.

După momentele de bucurie imensă trăite de majoritatea belgrădenilor (sentiment vizibil și prin intermediul marilor rețele de televiziune care au transmis evenimentele în direct, așa cum se întâmplă de regulă în cazul revoluțiilor contemporane), toată lumea avea să se întrebe ce s-a întâmplat cu Milošević. Zvonurile cele mai fanteziste vor începe să circule cu repeziciune: ba că acesta a fugit din țară cu destinația China sau Coreea de Nord, ba că se ascunde într-un bunker secret. Și totuși, sîmbătă 7 octombrie, după o întîlnire discretă cu Igor Ivanov, ministrul rus de externe, Slobodan Milošević apare pe neașteptate în public, la televiziunea de stat, recunoscîndu-și înfrîngerea în alegerile prezidențiale. Milošević a mai spus atunci că se va retrage pentru o vreme din viața publică (“pentru a-și crește nepotul”, printre altele) dar că nu renunță la lupta politică.

Noul șef al statului iugoslav, Vojislav Koštunica, preia în scurtă vreme atribuțiile funcției prezidențiale și începe negocieri pentru normalizarea situației politice (constituirea guvernului federal, organizarea de alegeri generale anticipate la nivelul Serbiei). Iugoslavia devine peste noapte copilul răsfățat al comunității internaționale: Este ridicat embargoul economic, Uniunea Europeană îi promite ajutoare de cîteva sute de milioane de dolari pentru îmbunătățirea situației economice și sociale din țară. Iugoslavia este primită totodată în cadrul Pactului de Stabilitate și i se dă de înțeles că în scurtă vreme se va alătura iarăși statelor democratice, în cadrul Națiunilor Unite. Lua astfel sfîrșit “era Milošević”, perioadă de peste zece ani în care Serbia fusese aproape total izolată pe plan internațional și blamată pentru confruntările etnice din fosta Iugoslavie.

Situația la Belgrad este însă departe de a se fi normalizat. Victoria opoziției (o coaliție eterogenă totuși și al cărui liant îl reprezintă doar politica anti-Milošević) este fragilă, în condițiile în care nu deține majoritatea în legislativul federal și va trebui să promoveze o politică de coabitare cu partidele de stînga. Totodată, alegerea lui Vojislav Koštunica ca președinte al Iugoslaviei a dus doar la o detensionare relativă a relațiilor cu Muntenegru și Kosovo. Aici, și

îndeosebi în provincia locuită majoritar de etnici albanezi, tendințele secesioniste se mențin la același nivel, de nu au cunoscut o recrudescență. Belgradul, chiar și prin vocea președintelui Koštunica, a lăsat să se înțeleagă că nu va accepta sub nici o formă independența Kosovo, anunțînd în același timp că dorește reîntoarcerea trupelor sale de poliție și ale armatei, în conformitate cu rezoluția 1244 a Organizației Națiunilor Unite (ONU). Iugoslavia are încă numeroase chestiuni politice și economice de rezolvat înainte de a reuși normalizarea relațiilor cu vecinii săi, dintre care Croația și Bosnia-Herțegovina sînt printre cei mai importanți. Pe de altă parte, succesul democratizării țării depinde foarte mult și de măsură în care noile autorități vor fi sprijinite financiar și logistic de către comunitatea internațională. Reconstrucția Iugoslaviei nu poate fi dusă la bun sfîrșit fără un substanțial ajutor financiar extern. Acest ajutor însă – cel puțin din experiența de pînă acum a modului în care a funcționat efectiv Pactul de Stabilitate – nu s-a concretizat încă pe măsura așteptărilor.

NOTE

¹ VIP Daily Analysis, 18 iulie 2000

² Merită menționată în acest context decizia Ministerului Informațiilor, în seara de dinaintea duminicii alegerilor, conform căreia “pentru a se preveni un plan criminal de fraudare a alegerilor”, alegătorii au fost obligați ca înainte de a introduce buletinul de vot în urmă să arate unui membru al comisiei electorale că nu mai are astfel de buletine.

³ Fluxul de știri al agenției Mediafax, 24 septembrie 2000.

⁴ Fluxul de știri al agenției Mediafax, 26 septembrie 2000.

⁵ Demonstrații sîrbi, fie ei anti-Milošević sau anti-NATO au dat dovadă întotdeauna de inteligență și umor. La protestele din acest an, cele mai populare sloganuri au fost: “Gotov je!” – “E gata, s-a sfîrșit” sau “Slobodane, fă un bine Serbiei și sinucide-te!”.

⁶ VIP Daily Analysis, 5 octombrie 2000.

MARIAN CHIRIAC – Master of Arts în Științe ale Comunicării în Masă, Școala Națională de Studii Politice și Administrative. În prezent, ziarist la Agenția de Presă MediaFax.

Teme antisemite în discursul public (VI)

GEORGE VOICU

(6) **Demonizarea evreilor** apare ca un derivat logic al temelor de mai sus. Ea nu este însă numai o consecință a acestor alegații, ci are – am putea spune – propria ei autonomie. E motivul pentru care ea poate fi tratată ca o altă temă de sine stătătoare a discursurilor antisemite.

Această temă comportă o varietate de forme și de “argumente”. Înainte însă de a intra în analiza acestora, trebuie arătat că, spre deosebire de temele precedente, care ar putea intra într-o mitologie politică modernă, în sensul lui Raoul Girardet, aceasta pare să fie izvorâtă din vechi eresuri folclorice, din practici magico-rituale demult apuse, din reprezentări populare ale evreului de genul celor de care s-au ocupat Lazăr Șăineanu sau Moses Schwarzfeld. Acestea sînt însă – în discursul pe care îl analizăm – în general “raționalizate”, luînd uneori chiar și o formă “erudită”. De aceea, privită din perspectivă contemporană, această temă comportă mai degrabă o dimensiune ideologică accentuat *rasistă*. Pînă atunci, să vedem care sînt “judecățile” – de care uzează acest discurs – care stau la baza concluziei că evreul este întruchiparea demonului.

Un prim “argument”, nu foarte frecvent, dar nu și absent din toate discursurile antisemite, ar consta în aceea că evreilor le-ar lipsi calitățile creatoare autentice în ordinea spiritului. Evreul ar fi, pe scurt, inferior spiritualității neevreului. O expresie a acestei idei o dă Radu Theodoru: “Fără forță, fără patul germinativ al ethosului, fără forța proteică (sic!) a culturii și artelor populare, talente speculative și interpretative, evreii nu înseamnă mai nimic

în domeniul creației; dar prin critică încearcă să distrugă creația națională și s-o substituie cu manufactura iudaică din România, dar mai ales de peste hotare”¹. Trecînd peste galimatiasul acestei fraze (prezent de altfel abundent în textele acestui scriitor prolific), ar fi de reținut că evreii, neavînd har creator, încearcă să suplinească lipsa acestuia prin exercițiul steril și distructiv al criticii, ceea ce ar fi un semn de inferioritate spirituală. Cvasi-raritatea acestei aprecieri în discursul antisemit de azi îi reduce totuși din relevanță.

După alții, “handicapul” evreilor într-ale spiritului și într-ale creației s-ar datora lăcomiei lor negustorești. De părerea aceasta este, de pildă, Ion Rotaru: “Cam la toți evreii literatura, preocupările livrești sînt cumva «comercioase» [sic!]. Îndată după «Eliberare», s-au aruncat asupra marxism-leninismului și, crezînd a putea continua și la noi ceea ce făcuseră evreii lui Troțki (Leiba Bronstein) în Rusia sovietică, au făcut carieră, chiar lucrativă. Că este așa o dovedește și faptul că, în momentul cînd marxism-leninismul n-a mai mers, evreii ideologi au întors-o «ca la Ploiești», dînd-o pe idealismul occidental uneori.”² Așa stînd lucrurile, nici scriitorii evrei nu puteau și nu pot excela în creația literară. Același Ion Rotaru o spune fără echivoc: “Pînă la urmă, evreii tot negustorește s-au comportat și față de literatură [...]”³ Mai mult, ei i-ar fi silit pe liderii comuniști să prețuiască financiar literatura și, în plus, i-ar fi deprins la năravul banilor și pe scriitorii neași români: “Toți au făcut bani cu... literatura. Și Mircea Dinescu s-a înfruptat din așa ceva, spre a nu mai pomeni de Nichita Stănescu și, mai ales, de Adrian Păunescu.

Însumi care scriu astea acum am profitat oarecum – foarte puțin totuși, dar păcatul tot păcat rămîne, oricît de neînsemnat cantitativ – de împrejurarea că regimul comunist *plătea* literatura. Este efectul «neguțătoriei» evreiești, un pic cam altceva, ceva mai *fin* decît bișnița țigănească...⁷⁴ Iată, s-ar putea deduce, spiritul corupător al evreilor: el i-a contagiat și pe literații români de boala pecuniară...

Demonizarea evreului decurge mult mai consistent, cel puțin în ordinea frecvenței, din considerații de altă natură. În acest sens, există un nivel – să-i spunem așa, superficial (avînd în vedere gravitatea altor acuzații) – unde apar din plin atribute negative ale evreului: în considerațiile de ordin moral. Discursul antisemit îl prezintă pe evreu ca fiind funciar necinstit, trișînd în afaceri, pus doar pe căpătuială și pe înșelăciune. “Acolo unde un jidan este implicat într-o afacere, totul pute a necinste”⁷⁵, afirmă cu brutalitate un text. Implicarea evreilor, din Israel sau de aiurea, în economia românească după 1989, la apelul – se înțelege – al statului român, doritor de investiții străine și de colaborare, este prezentată ca o hoție sau ca un jaf⁶. În consecință, discursul antisemit sfătuiește pe cei ce iau decizii în acest sens să aibă în vedere acest pericol și să oprească influxul evreiesc în economia României.

Acuzata imoralitate a evreilor nu se reduce însă numai la comportamentul lor economic. Evreii au, susține discursul antisemit, și alte tare de ordin etic, nu mai puțin grave. Ba chiar, se susține, acestea sînt mult mai periculoase, mult mai dăunătoare. De pildă, ei sînt homosexuali⁷ sau, și mai rău, se folosesc de homosexualitate ca de un mijloc cu ajutorul căruia sapă temelia moralei creștine; evreii sînt prezentați ca inițiatorii, apărătorii și promotorii homosexualității pe plan mondial. Dar evreii nu se servesc numai de această armă pentru a-și atinge scopurile de dominație planetară, ci de

un întreg arsenal marcat de un caracter malefic unic. “Drogurile, SIDA, armele parapsihologice etc.” sînt astfel de instrumente ale morții, aflate în mîinile evreilor și utilizate de ei pentru “distrugerea identității naționale, ruina fizică și psihică a indivizilor”⁸. Evreii sînt deci, potrivit acestui discurs, funciarmente distructivi în raport cu umanitatea, cu popoarele, cu neevreii: “Spiritul evreu are tendința de a distruge, de a demola tot ce nu este al lui”⁹, scrie negru pe alb într-un asemenea text. În asemenea condiții, este limpede de ce – deduce același text mai departe – “evreii se fac insuportabili peste tot”. Altfel spus sau, mai bine zis, tradus, pentru că autorul nu are curajul să-și ducă gîndul pînă la capăt, antisemitismul devine singurul răspuns adecvat acestor nefaste împrejurări.

Și totuși demonizarea evreilor nu și-a atins încă, prin aceste afirmații, culmea. Punctul culminant al discursului antisemit pare atins atunci cînd îi prezintă pe evrei ca pe un popor criminogen. Natura criminală a evreilor și a iudaismului se poate proba, susțin unii, prin argumente irefutabile, luate chiar din învățătura iudaică. *Talmud*-ul, de exemplu, este prezentat ca fiind o carte în care se face apologia omorului, prin care evreii sînt îndemnați în mod imperativ să ucidă pe cei de altă credință religioasă. Cu o asemenea “învățătură”, evreii – susține Radu Theodoru – se dedau lesne la “CRIMA POLITICĂ conform poruncii talmudice *Tob șebegoim harog* (pe cel mai bun dintre creștini, ucide-l!)”¹⁰ (grafia autorului). Caracterul “sanghinar” al evreului, truvabil cîndva în folclor este nu numai reactualizat, ci și “demonstrat” cu “argumente” savante.

Ideea aceasta este reluată și de alte texte, care-i adaugă – pentru a-i crea credibilitate – un închipuit corolar statistic: “Evreii sînt capabili de orice crimă. Supunîndu-se unui dictat din Talmud («Pe cel mai bun dintre goimi – neevrei – omoară-l!») evreii au asasinat,

numai în ultimele două secole, peste 200 milioane de neevrei, fie direct, fie prin revoluțiile și războaiele provocate de ei: revoluția americană din 1776, revoluția franceză (cu 600 de mii de asasinate în 1789-1793), primul război mondial, revoluția comunistă din Rusia, extinsă la Europa orientală, al doilea război mondial și revoluția comunistă din China, Coreea de Nord, Vietnam, Laos, Cambodgia, Angola, Spania, Mozambic etc. Aceeași evreime criminală pregătește acum cel de-al treilea război mondial, al cărui scop inițial, de a omorî două treimi din populația planetei, a fost modificat în ultimii doi ani (1995-1996) în sensul ca în viitorul război, pregătit cu ajutorul Chinei comuniste, să fie distruse nouă zecimi din populația lumii.”¹¹

O altă publicație, care se consideră “erudită”, reinterpretează, și aceasta numai pentru a demoniza cu mai multă eficiență, chiar și sensul unora din poruncile biblice. Celebrul verset “Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (*Levitic* 19; 18) este răstălmăcit, susținându-se că “este înțeles de iudaismul clasic (și ortodox) actual ca poruncă de a-ți iubi aproapele tău *evreu* și nu oamenii în general”¹². În sprijinul acestei radicale reinterpretări este adusă însăși “autoritatea evreiască” (Israël Shahak).

Evreii au, așadar, potrivit acestui discurs, o veritabilă vocație criminală. Acuzățiile aduse lor sînt de o gravitate incomensurabilă: “Evreimea i-a asasinat pe Mihai Eminescu, pe regele Carol I, pe I.C. Brătianu, pe Octavian Goga, pe Corneliu Zelea Codreanu și pe cei 13 conducători ai Mișcării Legionare, pe Mareșalul Ion Antonescu, pe național comunistul Nicolae Ceaușescu (...)”¹³

Natura criminală a evreilor mai poate fi dovedită și prin proba numită Iisus Hristos. Fie și numai faptul că “evreii sînt vinovați de răstignirea lui Iisus”¹⁴, și ar fi îndeajuns – “raționează” discursul antisemit – pentru a

vedea în evrei niște criminali fără pereche. Dar ei sînt chiar mai mult decît atît, ei sînt literalmente “un popor deicid”¹⁵, vină de neiertat, care va justifica în veci antisemitismul.

Mai sînt apoi crimele istorice recente comise de evrei, dar care sînt puse deliberat în cîrca neevreilor pentru a-i culpabiliza sau extorca de bani și, în felul acesta, pentru a-i domina. Evreii l-au inventat chiar și pe Hitler¹⁶, care a fost o simplă marionetă în mîna lor, și, “logic”, Holocaustul este tot o invenție de-a lor, cu scopul de a scoate cît mai mulți bani de la cei culpabilizați pe nedrept¹⁷ și a-i face obedienți la comanda evreiască. Alteori, Holocaustul este prezentat ca o acțiune subterană sionistă, menită să bage spaima în evreii din diaspora pentru a-i determina în felul acesta să se mute în Israel¹⁸.

Creînd o asemenea imagine terifiantă a evreilor, demonizarea lor capătă accente totale. Cînd Radu Theodoru scrie despre “problema capitală a evreimii ca plagă cancerigenă a umanității”¹⁹, concluzia “soluției finale”, deși nu este trasă explicit, plutește totuși în aer. Dacă nu cumva există chiar ca atare în aceste cuvinte, căci, după cum se știe, cancerul nu este o boală vindecabilă.

Pentru a încheia această temă, trebuie menționat că uneori în sprijinul ei sînt puse “argumente” oferite chiar de “competența evreiască”. Israël Shahak, de pildă, este considerat de cîte un discurs antisemit ca o autoritate și, pe cale de consecință, invocat pentru a legitima convingeri antisemite. Manipularea informației de acest ordin în scopuri apăsate antisemite nu lipsește, după cîte ne putem da seama. Lucrul acesta se poate vedea cu destulă precizie dintr-un artificiu publicistic: cartea lui Israël Shahak, *Histoire juive – Religion juive. Les poids de trois millénaires*, e tradusă selectiv și prezentată tendențios de un periodic românesc, titlul însuși sub care aceasta este adusă la cunoștința

publicului – *O radiografie evreiască a "iudeo-nazismului"*²⁰ - fiind grăitor pentru intenția manipulării. Dar, cu asemenea "argumente", discursul antisemit speră să convingă.

Finalmente, imaginea publică a evreului pe care încearcă să o creioneze discursul antisemit este cea a demonului. Caracterul primitiv al acestei substituții este mai mult decât izbitor. Cu toate acestea, originea ei nu ține doar de o mitologie arhaică, ci și de una – să-i spunem așa – cultă. Reprezentări intelectuale de acest fel ale evreului pot fi găsite în trecutul României cu relativă ușurință (de la Eminescu și pînă la legionari și Antonescu). Interesant este însă că demonizarea evreilor și-a procurat, mai apoi, noi "argumente", reinterpretarea revizionistă a istoriei, în speță a Holocaustului, fiind o culme a răstălmăcirii și a falsificării.

(7) Inocentarea ideologiei legionare și a legionarilor este o temă cultivată de multe periodice²¹ și cărți²². Interesant este că în aproape toate aceste publicații, autorii nu se revendică legionari²³ (deși, la rigoare, împărtășesc toate credințele politice ale acestora), ci doritori de a face lumină într-o chestiune extrem de mistificată, de a "restabili adevărul" istoric, întrucît "legionarii au fost victima unor diversiuni dintre cele mai perfide și mai ticăloase"²⁴. Ideea că "legionarismul, la rigoare, nu poate fi asimilat fascismului"²⁵ și aceea că legionarii au fost pe nedrept inculpați se dezvoltă de regulă apologetic, subliniind în final grandoarea unică a proiectului lor politic. Pentru ei, aprecierea plastică, dar justă, a lui Alexandru George că legionarii au fost "bolșevicii noștri"²⁶ este de asemenea un sacrilegiu. Dacă acesta ar fi cadrul general al "dezbaterilor" care vor "să restabilească adevărul" despre legionari, hopul lor cel mare, de care se cramponează cu regularitate, este "chestiunea evreiască". În exercițiul retoric de

inocentare a legionarismului și a legionarilor, aceasta este, în ultimă instanță, problema crucială.

În general (nu însă pretutindeni), în toate aceste texte nu se neagă antisemitismul discursiv al legionarilor, ci cel acțional. Retorica legionară antisemită este motivată și justificată și azi prin stereotipul binecunoscut al "pericolului evreiesc": "comuniștii vremii erau evrei, iar corupția celor însărcinați cu treburile țării era terenul unde cel mai abil lucrau tot evreii"²⁷; altfel spus, în reprezentările apărătorilor legionarilor apare același dublu – chiar dacă contradictoriu – "pericol": economic, evreii erau exponenți ai capitalismului, iar politic, exponenți ai comunismului. Cu toate acestea, antisemitismul legionar – se afirmă în aceste texte – s-a consumat doar la nivelul discursului, nu al faptei. "Antisemitismul legionar nu a făcut rău nimănui, a rămas pe hîrtie și în cîntece"²⁸, se spune într-un loc, considerîndu-se, desigur, că un discurs antisemit nu poate avea nici o urmare practică, fiind o simplă gimnastică intelectuală și culturală, cu efecte – de ce nu? – benefice. Cît privește legislația antisemită edictată de "statul național-legionar", finalitatea politică evidentă a acestui discurs, ea e trecută sub tăcere.

Ion Coja are însă în această privință o opinie diametral opusă: "Nu numai în faptă, dar nici măcar în vorbe legionarii nu au fost antisemiți", neexistînd "nici un text legionar antisemit"²⁹. Autorul acestor afirmații enorme uită în chip miraculos dovezile contrare care se află chiar între copertile cărții sale (*Cărticica șefului de cuib*, a lui C.Z. Codreanu, în care antisemitismul este izbitor, este amplu reprodușă aici). Nu uită, în schimb, legislația antisemită, pentru care însă domnia sa are o "explicație" mai mult decât ingenioasă. Ion Coja susține că decretul antievreiesc ar fi avut un caracter benign și chiar – culme a "logicii" antisemite – favorizant pentru evrei: "aceste

legi au fost deseori resimțite de români ca pozitiv discriminatorii, ca privilegiile acordate evreilor”³⁰. Afirmatia ulterioară a aceluiași autor privind faptul că “în România nici măcar legionarii nu au fost antisemiți”³¹ are, s-ar spune, consecvență “logică”. Și, ducându-și pînă la capăt raționamentul, autorul deduce că “legionarii nu au ucis nici un evreu! Nici măcar în ianuarie 1941”³².

Argumentele folosite în sprijinul unor astfel de afirmații sînt variate. Inexistența proceselor juridice care să aibă ca acuzați legionari, în urma rebeliunii legionare (deși e cunoscut că, după înăbușirea acestei revolte, legionarii principali au primit protecția Germaniei hitleriste, unde s-au refugiat) sau faptul că Nürnberg-ul nu i-a vizat pe legionari (căci ei nu aveau cum să facă obiectul acestui proces, întrucît ieșiseră din scena politică înainte de intrarea României în război) devin pentru mulți probe irefutabile ale inocenței legionare. “Nu legionarii au fost făptașii acestor nelegiuiri, nu ei au fost autorii acelor crime (rebeliunea legionară din ianuarie 1941 – n.m.)! Dar a fost și este un mare interes să planeze asupra legionarilor aceste învinuiri.(...) Interesul acesta (...) l-au avut și Antonescu, și evreii, și comuniștii”³³

Cine au fost atunci făptașii? Același text răspunde: “Țigani din Dudești, precum și alți feluriți răufăcători, au profitat de anormalitatea situației și au provocat acele dezordini și violențe. Orice derbedeu putea să îmbrace o cămașă verde (...) și, cu un pistol în mînă, să bage spaima în evrei și să facă ravagii”³⁴. Sînt însă și alte păreri despre identitatea autorilor acelor atrocități. Ion Coja, de pildă, reținînd ideea “țiganilor și vagabonzilor”, înaintează totodată ideea că aceștia erau “îmbrăcați în cămăși de fabricație sovietică”: pogromul la care au fost supuși evreii în ianuarie 1941 ar fi fost pus la cale de serviciile secrete sovietice și săvîrșit de comuniști³⁵. Ba mai mult, aceleași

servicii sînt responsabile chiar și de unele din victimele atribuite legionarilor (“persoanele care l-au ucis pe Nicolae Iorga nu erau propriu-zis legionari, ci agenți ai URSS introduși în mișcarea legionară”³⁶).

Alți apologeți legionari acceptă un firav bilanț criminal al Mișcării, subliniind însă imediat caracterul motivat și legitim al omorurilor comise de legionari (Manciu, prefect al poliției din Iași, I.G. Duca, prim-ministru al României, Armand Călinescu, ministru de interne, au fost asasinați “pe drept”, întrucît “mîinile lor erau murdare de sînge”), ca și faptul că numărul victimelor legionare este copleșitor mai mare ³⁷. Ei fac, la rigoare, un elogiu al terorismului.

În sprijinul tezei privind inocența legionară sînt aduse și alte “argumente”, unele din acestea de o inventivitate de-a dreptul uimitoare. Bunăoară, surprinzătorul “argument” al “filosemitismului legionar”. Înființarea teatrului *Barașeum* în timpul guvernării legionare este prezentată ca o probă zdrobitoare în acest sens (uitîndu-se că rațiunile politice ale acestei inițiative țineau mai mult de izolarea și ghettoizarea vieții culturale evreiești). Acestea i se adaugă “dialogul civilizată”³⁸ dintre Căpitan și rabinul Al. Șafran sau prietenii din închisorile antonesciene dintre evrei și legionari (mărturisite de Nicolae Steinhardt)³⁹. Alteori, acest “argument” este dublat de un altul: cel al “autorității istorice” occidentale, citîndu-se în acest sens mărturia pro-legionară a vreunui obscur “om de știință” din Europa “democrată”⁴⁰.

Antisemitismul real, faptic al legionarilor este respins și cu ajutorul propriei lor imagini ideologice. “Onoarea” sau “educația legionară” sînt prezentate ca incompatibile cu barbaria sau violența antisemită. Realmente, susțin aceste texte, legionarii nu puteau întreprinde orori împotriva evreilor pentru că un asemenea comportament ar fi contravenit “moralei legionare” sau înaltei lor idei despre

“spiritualitate”⁴¹. Judecata de valoare privind excelența politică, spirituală, morală a liderilor legionari, în special a lui Corneliu Zelea Codreanu (“Căpitanul”)⁴², dar și a lui I. Moța, Vasile Marin ș.a. (“martirii”)⁴³, devine, în mod curios, judecată de existență, un fel de axiomă empirică ce nu va putea să lipsească din silogismul inocentării Mișcării în ansamblul ei.

Dar teza inocenței funciare a Legiunii are la îndemână, la acest capitol, o “probă” încă și mai concludentă, care se sprijină pe un consens cultural redutabil (ceea ce nu e cazul cu liderii ei). Cum se poate “demonstra” mai convingător o asemenea teză decât invocând “calitatea umană excepțională” a oamenilor de cultură care s-au înregimentat în Mișcare sau au simpatizat cu ea și au încurajat-o moral (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Cioran, Petre Țuțea etc.)? Cum ar fi putut asemenea minți exemplare să împărtășească barbaria antisemită? ”Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Radu Gyr, Petre Țuțea și foarte mulți alții, au fost legionari”⁴⁴, amintește un publicist, dând a înțelege că orice acuză la adresa Mișcării se va lovi și se va sparge de zidul format de aceste nume celebre. În alte contexte, această idee capătă accente încă și mai demonstrative: “dacă Mișcarea aceasta a avut un asemenea răsunet în epocă (...) și continuă să aibă ecouri vii pînă azi, faptul se datorează și numeroaselor ‘capete strălucite’ ale culturii noastre contemporane (...) pe care a știut să și le atragă (ca membri sau simpatizanți) și care, principial vorbind, o vor ‘gira’ în eternitate”⁴⁵, scrie Răzvan Codrescu. Și, pentru ca lucrurile să fie limpezi, același autor mai notează: “Aici e miezul problemei: *dreapta culturală legitimează, fie și indirect, dreapta politică*. De aceea, anumite cercuri intelectuale ale stîngii democratice au dus și continuă să ducă o campanie susținută împotriva lui Eminescu, a unor «vîrfuri» ale culturii noastre interbelice (Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Constantin

Noica, Petre Țuțea etc.) sau a unor mari personalități ale exilului postbelic (Mircea Eliade).”⁴⁶

Aceasta este, în linii mari, “raționalitatea” care stă la baza inocentării Mișcării legionare. Ea este truvabilă într-un fel sau altul nu numai într-o abundență literatură, semnată de supraviețuitori legionari sau de simpatizanți mai mult sau mai puțin tineri, ci și în discursuri rostite la diverse simpozioane consacrate Mișcării legionare⁴⁷.

(8) **Reabilitarea/apologia mareșalului I. Antonescu** și, implicit, **negarea martiriului evreilor în perioada antonesciană** sînt fețele publice ale unei alte teme cultivate, și încă extrem de frecvent, de discursul antisemit post-comunist. Ea nu este, desigur, fără legătură cu precedenta. Totuși, ea are o anumită autonomie în discursul antisemit, ceea ce justifică tratarea ei separată.

Tema aceasta are conotații politice mult mai ample decât cele care se impun la prima vedere. Este motivul pentru care în jurul ei s-au mobilizat, începînd cu 1990 și continuînd pînă astăzi, forțe redutabile, mergînd de la veterani ai ultimului război mondial și pînă la istorici⁴⁸ și politicieni⁴⁹ sau chiar autorități politice românești. Unul din motivele acestei masive mobilizări rezidă, după toate indiciile, într-o miză politică imediată, mai precis în antiteza automată pe care o antrenează: Antonescu – regele Mihai. Reabilitarea lui Antonescu înseamnă acuzarea regelui Mihai, ceea ce echivalează – din punct de vedere politic – cu o victorie a “republicanilor” în dauna “monarhiștilor” (cel puțin cîtă vreme fostul suveran al României trăiește). Abdicarea (forțată) a regelui Mihai la 30 decembrie 1947 apare astfel ca un act “drept” și “necesar”, calitative care își mențin și astăzi valabilitatea pentru unii actori ai vieții politice. Forma de guvernămînt republicană de astăzi își găsește astfel legitimitatea în “republica

populară” (mai apoi “socialistă”) de ieri. Între “republica socialistă” și “republica” post-comunistă nu mai pot fi operate disocieri semnificative, continuitatea fiind trăsătura fundamentală. Nu întâmplător deci partizanii lui Antonescu din zilele noastre sînt în mare măsură tocmai cei care, pînă în decembrie 1989, slujiseră cu zel “idealurile” național-comunismului. Dacă astfel stau lucrurile, atunci figura lui Antonescu este utilizată de cele mai multe ori ca un bun pretext spre a accede la o altă țintă. Altfel spus, reabilitarea mareșalului nu este scop în sine, ci un mijloc – cinic, dar eficient – de a atinge un cu totul alt scop (nemărturisit). Într-un cuvînt, figura lui Antonescu este deseori folosită de discursul public în scopul manipulării. Străzile cu numele mareșalului, busturile și statuile care i s-au ridicat în diverse orașe, filmele care i s-au consacrat sau încercările de reabilitare juridică au, în cele mai multe cazuri, și acest substrat manipulator.

Marea problemă a discursului proantonescian este, ca și în cazul celui prolegionar, cea a anulării sau măcar a diminuării “palmaresului” antisemit al guvernării Antonescu. În acest sens, s-a format un punct de vedere care-l prezintă pe mareșalul Antonescu nu ca un persecutor al evreilor, ci, dimpotrivă, ca un “salvator și protector” al acestora. Ciudățenia este că o asemenea valorizare a lui Antonescu contravine reprezentărilor comune, care vehiculează o imagine mult mai aproape de adevăr: un “Conducător” drept, dar și crud, avînd un plan de purificare etnică⁵⁰; dealtfel, tocmai pentru aceste calități este mareșalul încă masiv apreciat de o bună parte a opiniei publice: un sondaj efectuat de IRSOP în 1995 releva că 62% din români au o “păreră bună” despre mareșalul Antonescu⁵¹.

O expresie concisă a “bunului Conducător” îi aparține lui Adrian Păunescu, căruia i se pare “evident că Antonescu nu a dus o

politică de exterminare a evreilor și că, mai mult, el s-a opus lui Hitler de fiecare dată cînd acesta îi cerea să-i trimită pe evreii români la exterminare în lagărele de concentrare”⁵². După alții, generozitatea lui Antonescu față de evrei viza nu numai viețile, ci și bunurile lor, pentru că, sub guvernarea sa, acestea “au fost puse sub un regim de administrație tranzitoriu care (...) le asigura păstrarea în scopul restituirii la momentul potrivit”⁵³.

Cît privește evidența că la sfîrșitul războiului numărul evreilor din România era mai mic cu sute de mii, “explicația” este de o inventivitate deconcertantă: “În ce privește ‘dispariția’ (ghilimele cu țîlc – n.m.), ea este doar o mare specialitate a evreilor: așa cum au ‘apărut’ la noi în secolul trecut și începutul secolului acestuia, cu sutele de mii, au ‘dispărut’ din multe părți...”⁵⁴

În discursul public apar însă și atitudini mai “realiste”: “Că au existat și la noi unele excese antievreiești nu contestă nimeni. Ele n-au avut însă nici proporțiile și nici susținerea oficială pe care au cunoscut-o în alte țări. Ba mai mult: în timpul regimului antonescian, sute de mii de evrei au fost salvați *prin România* de urgența hitleristo-horthistă (așa cum altădată găsiseră scăpare *în România* de persecuțiile din Rusia și Galiția).”⁵⁵

Alți autori, precum Ion Coja, admit – în discursuri rostite chiar în Parlament – că evreii din România au avut întrucîtva de suferit, că unii din ei, cîtiva numai, mai ales din Basarabia și Bucovina, au fost uciși, dar asta nu-l împiedică să nege categoric orice responsabilitate românească: “Am respins întotdeauna ideea de holocaust în România, holocaust provocat de români, din două motive: aprioric, cunoscînd bine firea omenoasă a românului, și aposterioric, din cercetarea faptelor istorice, care m-au dus la concluzia că evreii care au pătimit în acei ani [1940-1944 – n.m.] au plătit astfel nu apartenența lor la o credință religioasă, la o

etnie, ci au plătit exclusiv rătăcirea lor ideologică, cea care i-a făcut să înlocuiască steaua lui David cu steaua roșie în cinci colțuri, a iluziei și a crimei comuniste. Au pățimit și unii chiar au murit nu pentru că erau evrei, ci pentru că erau comuniști, luptători cu sau fără uniformă înrolați în Armata Roșie”⁵⁶. Concluzia care se poate deduce dintr-un asemenea discurs, admițând chiar că faptele invocate ar fi reale (ceea ce e departe de adevăr), este că omorul în numele anticomunismului este legitim. Nu este limpede dacă autorul realizează această consecință logică, cu atât mai mult cu cât, în alte texte, el susține răspicat că nu este anticomunist (“Eu, domnilor, nu sînt anticomunist”⁵⁷) și chiar că “ideea comunistă” n-a murit și nici nu trebuie să moară⁵⁸. Alta este însă ținta acestui autor, anume să susțină foarte categoric că “*în România nu a existat holocaust*” (subl. autorului) și să “explice” persistența ideii opuse: “cei care acuză armata română și autoritățile românești de holocaust în Basarabia și Transilvania, în mod conștient sau nu fac astfel jocul mistificator al Moscovei bolșevice, iar nu al Israelului, cu atât mai puțin al adevărului!”⁵⁹.

Aceeași idee este susținută și de istoricul Gheorghe Buzatu: “nu putem și nu trebuie să uităm (asasinatele – n.m.) comise de comuniști în solda Moscovei”. Și cum comuniștii, atât de la Moscova cât și de la București, erau majoritar evrei, suferințele pe care le-a îndurat minoritatea evreiască erau într-un fel inevitabile, de nu chiar juste. În concluzie, nu evreii sînt cei care au suferit în timpul celui de-al doilea război mondial, ci românii; mai mult, românii au fost în postura victimei, iar evreii în cea a călăului: “adevăratul Holocaust a fost inițiat și realizat de ei (de comuniștii evrei – n.m.) împotriva poporului român”⁶⁰, afirmă istoricul.

În presa extremistă, ideea capătă contururi apăsate: “În România niciodată nu a existat holocaust (sic!). Adică, vezi bine, el a existat, dar făptașii sînt barbarii de nemți nu

poporul meu cel blînd și născut creștin.”⁶¹ Dacă acestea par judecăți generale, vizînd o epocă destul de lungă, lucrurile nu se schimbă nici atunci cînd articolele vizează evenimente precise. Bunăoară, într-un asemenea articol se susține cu tărie că la Dorohoi, în 1940, “nu a fost pogrom, ci război”; cît privește masacrul de la Odesa din anul următor, același articol susține că totul este o invenție a denigratorilor poporului român, mai precis, a unor “reprezentanți ai evreilor [care – n.m.] au un talent înnăscut în a falsifica documentele”⁶².

Ideea unui Antonescu “protector și salvator al evreilor” și al averilor lor își caută surse de legitimare și printre reprezentanți ai evreilor. În scop demonstrativ, discursul uzează deci și de “argumentul” “autorității evreiești” în materie, nume ca Al. Șafran, Oliver Lustig, Dr. W. Filderman fiind folosite fie pentru a nega martiriul evreilor în perioada guvernării antonesciene fie, mai frecvent, pentru a-i reduce proporțiile pînă la insignifianță sau la inevitabil⁶³. Nu de puține ori însă acest apel este selectiv și, în ultimă instanță, mistificator. Discursul reține doar ceea ce-i convine din mărturiile personalităților evreiești, ignorînd suveran ceea ce contravine vederilor sale (bunăoară, din memoriile fostului Șef Rabin al României, Al. Șafran, acest discurs nu reține decît aprecierile flatante la adresa poporului român sau “dialogul civilizată” avut cu Căpitanul, nu însă și amintirile sale privind, să spunem, crimele suferite de evrei în ianuarie 1941). Și, în aceeași ordine de idei, ar mai fi de arătat că teza unui Antonescu “salvator al evreilor” își caută sprijin în opinii care, aprioric, nu pot fi cîtuși de puțin suspectate de antisemitism, dimpotrivă. De pildă, cînd o asemenea părere este susținută de o personalitate română căreia statul Israel i-a acordat titlul de “Drept între Popoare” (pentru a fi salvat evrei din Transilvania de nord ocupată de armata horthystă), cum este Raoul Șorban⁶⁴,

discursul acesta capătă o nouă dezlegare pentru a putea face afirmațiile care îi convin.

În concluzie, acest discurs întretine o continuă dispută în jurul cifrei victimelor, grija lui de căpății fiind aceea de a o reduce pînă la irelevantă. Președintele Federației Comunităților Evreiești din România, Nicolae Cajal, răspunzînd unuia dintre animatorii acestui revizionism, îl întreba pe bună dreptate: “De la ce cifră de uciși încolo numai pentru că aparțineau etniei evreiești socotiți Dvs. [...] că se poate vorbi de genocid?”⁶⁵ Dacă și-ar pune mai mult această întrebare capitală, discursul public din România postcomunistă ar avea o șansă în plus de a evita deriva antisemită.

(va urma)

NOTE

- ¹ Radu Theodoru, *România ca o pradă* (Editura Alma, 1997), p. 250.
- ² Ion Rotaru, “Evreii și literatura română (II)”, *Sinteze*, nr. 21 (273), 1998.
- ³ Ion Rotaru, “Evreii și literatura română (III)”, *Sinteze*, nr. 22 (274), 1998).
- ⁴ Ibid.
- ⁵ Expresiile se găsesc în *Europa*, nr. 119, 1993.
- ⁶ * * * “Săptămîna pe scurt”, *România Mare*, nr. 395, 6 februarie 1998.
- ⁷ A se vedea, de exemplu, articolul, “Homosexualii evreilor”, *România Mare* din 27 august 1993.
- ⁸ Dr. Cristian Negureanu, “România sub ocupație (34)”, *România Mare.*, nr. 387, 12 decembrie 1997.
- ⁹ Mireille Astrid Popa, “Cine produce antisemitismul?”, *România Mare*, , 27 august 1993.
- ¹⁰ Radu Theodoru, *op. cit.*, p. 91.
- ¹¹ Traian Romanescu, *Marea conspirație evreiască* (București, Ed. Logos, 1997). Ample fragmente din această carte delirantă au fost reluate de *România Mare*, nr. 374, 12 septembrie 1997 (4 pagini de revistă). Sînt cîteva indicii că autorul real al acestui text este, de fapt, Radu Theodoru. N. Paulescu îi “inspiră”, se pare, pe acești autori cu privire la “natura criminală” a *Talmudului*.
- ¹² Aceste cuvinte se pot găsi textual în două articole din *Puncte Cardinale*, nr. 1/85, ianuarie 1998: în *16. Morala Talmudului (4)*, de Gabriel Constantinescu, și în “O radiografiere a «iudeo-naziamului»” (o prezentare a cărții *Histoire juive. Religion juive* a lui Israël Shahak),

de Adolf Vasilescu.

¹³ Traian Romanescu, *op. cit.*

¹⁴ * * * “Avertisment”, *Mișcarea*, nr. 6 (27), 1994.

¹⁵ Mireille Astrid Popa, *art. cit.*

¹⁶ Idem.

¹⁷ Radu Theodoru, *op. cit.*, p. 9; Corneliu Vadim Tudor, “Biserică sau abator?”, *România Mare*, nr. 191/1994

¹⁸ Ion Coja, *Legionarii noștri* (Ed. KOGAION, 1997), p. 193.

¹⁹ Radu Theodoru, *op. cit.*, p. 11.

²⁰ *Puncte Cardinale*, nr. 11/1997, nr. 12/1997, nr.1/1998. Între timp, cartea lui Israel Shahak a fost publicată sub titlul ei original: *Povara a trei mii de ani de istorie și religie iudaică* (Ed. FRONDE, 1997).

²¹ În principal, *Gazeta de Vest, Puncte Cardinale, Mișcarea, Permanențe, Noua Dreaptă, Vremea, Totuși iubirea* și, mai rar, *România Mare*.

²² *Legionarii noștri* (Ed. Kogaion, 1997), de Ion Coja; *Garda, Căpitanul și arhanghelul din cer*, vol. I, II, III, (Ed. Eurasia, 1995-1997), de Grigore Traian Pop; *Istoria mișcării legionare* (Ed. Roza Vînturilor, 1993) scrisă de un legionar (sic!); *Din luptele tinereții român* (Ed. Roza Vînturilor, 1994), de Duiliu Sfințescu; *Evocări* (Ed. Fundației Buna Vesire, 1996) și *Fără căpitan* (Ed. Elisavros, 1997), de Constantin Papanace; *Destinul mișcării legionare* (Ed. Gama, 1996), de Ștefan Aparaschivei; *Mișcarea Legionară și evreii* (Ed. Imago, 1996), de Flor Strejnicu; etc., în general, “istorii” scrise de legionari sau de simpatizanți. Există totuși și cărți scrise de istorici, deși numărul acestora este mai redus. În acest ultim sens merită menționată *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, semnată de Gheorghe Buzatu, Corneliu Ciucanu și Cristian Sandache (coordonatori), dar și de foști legionari (Valeriu Neșțian, Șerban Milcoveanu). Această carte nu este de fapt, așa cum pretind autorii ei, o “radiografie” a Mișcării legionare, ci o tentativă de reabilitare a acesteia, în ea găsindu-se adunate selectiv acele documete, informații, măturii care să servească unei bune aprecieri a grupării politice fondate de Codreanu.

²³ Ion Coja, *op. cit.*, pp. 9, 118; Răzvan Codrescu, *Spiritul dreptei* (Ed. Anastasia, 1997), p. 183.

²⁴ Ion Coja, *op. cit.*, p. 211.

²⁵ Răzvan Codrescu, *op. cit.*, p. 157.

²⁶ Aprecierea a fost susținută de criticul Alexandru George în mai multe periodice (în *România literară*, nr. 45/1993, apoi și *Dilema*) și reluată recent în cartea sa *În istorie, în politică, în literatură* (București, Ed. Albatros, 1997).

²⁷ Iulia Maria Cojerean, “Scrisoare deschisă adresată domnului Andrei Pleșu”, *Permanențe*, nr. 1, ianuarie 1998.

²⁸ Idem.

²⁹ Ion Coja, *op. cit.*, p. 169.

³⁰ Ibid., p. 70.

³¹ Ibid., p. 197.

³² Ibid., p. 212.

³³ Iulia Maria Cojerean, *art. cit.*

³⁴ Idem.

³⁵ Ion Coja, *op. cit.*, p.211.

³⁶ *Ibid.*, pp. 56; ideea este apoi amplu susținută în pp. 58-63.

³⁷ O asemenea legitimare a crimelor legionare se poate găsi în numeroase texte (de pildă, în “Asasinarea lui Virgil Madgearu”, de Vasile Roșu, apărut în *Noua dreaptă*, nr. 8, martie 1994; sau în sus-citata “Scrisoare deschisă adresată domnului Andrei Pleșu”, de Iulia Maria Cojorean, din *Permanențe*, nr. 1, ianuarie 1998).

³⁸ Acest “dialog civilizată”, invocat de mulți retoricieni ultra-naționaliști (e. g., Răzvan Codrescu, *op. cit.*, p. 171), pare să fie o pură invenție, fără nici un suport în realitatea faptelor istorice. Șef-Rabinul Alexandru Șafran nu s-a întâlnit niciodată cu Corneliu Zelea Codreanu. Posed această informație de la dl Z. Ornea, bine-cunoscutul istoric al perioadei interbelice românești. Știu de asemenea că și editorul *Memoriilor* fostul Șef-Rabin, J. Ancel, precum și Leon Volovici au aceeași părere.

³⁹ Iulia Maria Cojorean, *art.cit.*

40 I. Coja, *op.cit.*, p. 124.

⁴¹ Iulia Maria Cojorean și Ion Coja invocă acest “argument” în materialele citate.

⁴² Cultul “Căpitanului” se practică nu numai în cărțile citate mai sus, unde înseși titlurile sînt evidente, ci și în periodice menționate. Un exemplu, între multe altele, pentru că titlul este iarăși edificator: “Corneliu Codreanu, un uriaș printre pigmeii politici”, de Radu Sorescu, *Noua Dreaptă*, nr. 8, martie 1994.

⁴³ Toate publicațiile prolegionare se închină în fața acestora. Dar nu numai ele. A se vedea, de pildă, capitolul “Taina jertfei” din cartea *Spiritul dreptei*, de Răzvan Codrescu.

⁴⁴ Prof. Valeriu Neșțian, “Contraziceri?”, *Gazeta de Vest*, nr. 33 (97), mai 1994.

⁴⁵ Răzvan Codrescu, *op. cit.*, p. 159.

⁴⁶ *Ibid.*, pp. 125-126.

⁴⁷ De exemplu, un asemenea simpozion, organizat de Fundația “Profesor George Manu” și de Asociația Acțiunea Creștină, s-a desfășurat în februarie 1998 la Cluj, la care au participat supraviețuitori legionari (Mircea Nicolau, Sebastian Mocanu, Nicolae Roșca, Liviu Bramzaș și președintele AFDPR-Cluj, Septimiu Ramboiu). A se vedea MEDIAFAX, 27 februarie 1998.

⁴⁸ Inițiatorul acestei mișcări istorice revizioniste este Iosif Constantin Drăgan, fost legionar, devenit un prosper om de afaceri în Italia, și avînd relații strînse cu Nicolae Ceaușescu. După 1989, a demarat mai multe afaceri în România, inclusiv în domeniul editorial. Între istoricii autohtoni, apărătorul cel mai tenace al lui Antonescu pare să fie Gheorghe Buzatu. O bibliografie a literaturii istorice proantonesciene este întocmită de Victor Eskenasy în “The Holocaust and Romanian Historiography: Communist and Neo-Communist Revisionism”, în Randolph L. Braham (ed.), *The Tragedy of the Romanian Jewry* (New York, Columbia University Press, 1994) și, actualizată, de Michael Shafir în “Marshal Antonescu’s Postcommunist Rehabilitation: Cui Bono?”, în Randolph L. Braham (ed.), *The Destruction of Romanian and Ukrainian Jews During*

the Antonescu Era (New York, Columbia University Press, 1997).

⁴⁹ Sergiu Nicolaescu, Gh. Dumitrașcu (parlamentari PSDR), Petre Țurlea (deputat PUNR), Corneliu Vadim Tudor, Mircea Mușat, Ilie Neacșu (parlamentari PRM), Adrian Păunescu, Raoul Șorban (din partea PSM) ș.a.

⁵⁰ Un fapt divers este în măsură să arate “imaginea populară” a lui Antonescu, dar și pînă unde poate ajunge exhibarea acesteia în condițiile în care aprecierile multor medii intelectuale o susțin. La meciul de fotbal Dinamo-Rapid din 25 martie 1998, suporterii dinamoviști au desfășurat o imensă pancartă, măsurînd aproximativ 15-20 m, care purta următorul înscris: “Un milion de ciori - o singură soluție: Antonescu”. Este limpede că aceștia îl admiră nu pe mareșalul “protector”, ci pe cel exterminator.

⁵¹ A se vedea ziarul *Adevărul*, 9 mai 1995.

⁵² *Totuși iubirea*, nr. 12, 2-9 aprilie 1992.

⁵³ Traian Golea, “Răspuns cu privire la declarația președintelui Emil Constantinescu cu privire la Holocaustul evreilor în România”, în *Puncte Cardinale*, nr. 12, decembrie 1997.

⁵⁴ *Idem.*

⁵⁵ Răzvan Codrescu, *op. cit.*, p. 145.

⁵⁶ I. Coja, “E.S. Domnului Ambasador Alfred Moses” (cu supra-titul: “Ion Coja redeschide bătălia pentru adevărul despre atitudinea românilor față de evrei”), *Vremea*, nr. 1120, 22 ianuarie 1997.

⁵⁷ I. Coja, *op. cit.*, pp. 146-149.

⁵⁸ *Ibid.*, pp. 150-155.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 73.

⁶⁰ *România Mare*, nr. 285, 22 decembrie 1995.

⁶¹ *România Mare*, nr. 148, 7 mai 1993.

⁶² Ilie Neacșu, “Ziaristi mercenari în slujba Sinagogii”, *Europa*, nr. 138, 1993.

⁶³ *Idem.*

⁶⁴ A se vedea interviul luat de Adrian Păunescu lui Raoul Șorban sub titlul “Mareșalul Antonescu a salvat evreii din România”, *Totuși iubirea*, nr. 3/25 ianuarie-8 martie 1996, nr. 4/1-8 februarie 1996 și 5/8-15 februarie 1996.

⁶⁵ Apud Ion Coja, *op. cit.*, p. 160.

GEORGE VOICU – Doctor în Filosofie, conferențiar universitar și Decan al Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității București. Este autorul volumului *Pluripartidismul. O teorie a democrației*.

Încă departe, Europa *

La patru ani de la publicarea, la aceeași editură ieșeană Polirom, a unui prim dialog-maraton cu Vladimir Tismăneanu (vezi Vladimir Tismăneanu, *Balul mascat. Un dialog cu Mircea Mihăieș*, Iași, Polirom, 1996), Mircea Mihăieș revine cu un nou volum, bazat pe un la fel de interesant dialog Tismăneanu-Mihăieș. De această dată, cei doi parteneri de discuție nu mai sînt prizonierii unei teribile furtuni de zăpadă, ca în iarna lui 1995/96, discuția desfășurîndu-se în atmosfera primăvăratecă a Washingtonului anului 2000.

Dacă în *Balul mascat* Tismăneanu și Mihăieș s-au aplecat asupra perioadei 1989-1995, "disecînd" regimul Iliescu, acum ei ne propun o analiză critică a regimului Constantinescu și a vieții politice românești din perioada 1996-2000. Însă volumul de față nu se limitează la o simplă analiză a peisajului politic românesc de după 1996. Dialogul se desfășoară relaxat, curge firesc și depășește întotdeauna cadrul strîmt și adeseori penibil al vieții politice românești. Îndrăznesc să spun că tocmai în aceasta constă farmecul discret al cărții de față, ea oferind cititorului mai mult sau mai puțin avizat

* Vladimir Tismăneanu în dialog cu Mircea Mihăieș, *Încet, spre Europa*, Iași: Polirom, 2000.

numeroase teme de reflecție, atît pe teme de politică românească și internațională, cît și pe teme de istorie a ideilor.

Aș semnala în primul rînd discuția despre necesitatea unei analize comparative a regimurilor fasciste și comuniste, o temă care se află de ceva timp în centrul dezbaterilor internaționale, dar care este neglijată în România sau, în cel mai bun caz, este tratată la nivelul notelor de subsol din imensa literatură internațională de specialitate. Cu privire la această dezbateră, Tismăneanu este de părere că trebuie avute în vedere patru elemente, și anume problema fascismului și problema comunismului, pe de o parte, și problema anti-fascismului și problema anti-comunismului, pe de altă parte (pp. 189-190). Polemicile legate de comparația Gulag-Holocaust sînt aduse în discuție de mai multe ori pe parcursul volumului de față. În ce privește problema moștenirii leninisto-fasciste pe care o are de rezolvat România de astăzi în vederea unei democratizări reale și ireversibile, trebuie amintită părerea lui Tismăneanu: "Celor care susțin ca problema României este decomunizarea și că n-are rost să ne concentrăm asupra fascismului, și celor care susțin că problema României este niciodată îndeplinita defascizare, și că excesul de fixare pe tema

comunistă duce la diminuarea compasiunii în raport cu crimele absolut abominabile desfășurate de fasciști împotriva unor largi părți ale populației României, ei bine, cred că ambelor grupuri li s-ar putea răspunde în felul următor: România nu se va defasciza pînă nu se va decomuniza, și nu se va decomuniza pînă nu se va defasciza!" (p. 187).

Analiza critică a regimului Constantinescu ocupă multe din paginile volumului de față. În acest sens, mă voi mărgini să remarc observațiile lui Tismăneanu cu privire la consecințele pe termen lung ale dublei moșteniri lăsate de cele două regimuri post-decembriste, Iliescu și Constantinescu: este vorba de apariția unei mentalități antipolitice în cadrul societății românești. Această mentalitate antipolitică, subliniază însă Tismăneanu "nu este *antipolitică* lui Gyorgy Konrad, sau anti-politica lui Michnik din perioada anilor '70-'80, ci o antipolitică protestatar-anarhică, utilizabilă în discursuri de tip panicat-naționalist. Și care să ducă la prăbușirea a tot ceea ce există ca stat de drept în România, în favoarea 'soluției Venezuela:' apariția unui regim cu puteri excepționale pentru un lider ales, de ce nu, pe bază democratică sau pe bază de plebiscit!" (p. 165). Și totuși, consideră Tismăneanu, există un element care diferențiază România contemporană de România sfîrșitului de secol nouăsprezece sau de România interbelică și care ar putea

împiedica răspîndirea unei astfel de mentalități: accesul incomparabil la valorile occidentale, faptul că numeroși tineri români au de-a face cu aceste valori și se depărtează astfel de viziunile înguste, provinciale (p. 166). Desigur, temele de reflecție privind viața politică românească sînt cu mult mai numeroase și nu pot decît să-i îndemn pe cititori să le descopere.

Dar care ar fi, totuși, lecția acestor zece ani scurși de la căderea comunismului românesc? Către ce se îndreaptă România? În final, deși precaut și pus pe gînduri de amenințările eternului candidat la președinție din partea PDSR, Ion Iliescu (care, referindu-se la luările de poziție a doi kongresmeni americani, a spus textual: "Le vom da peste bot!"), Mihăieș exclamă: "mergem, într-adevăr spre Europa, mergem cu viteză de țestoasă, dar totuși mergem spre Europa." La rîndul său, Tismăneanu conchide: "Încotro vom merge după alegeri? Nu pot face nici o predicție. Cred, totuși, că România nu va merge spre trecut.[...] Dacă ar fi să rezum într-o singură formulă, aş spune că România merge spre Europa, cu încetinitorul!" (p. 197). Cred că acest volum merită din plin să fie citit, fie și numai pentru a afla cauzele acestui ritm mioritic, "de țestoasă," al transformării democratice și al "intrării în Europa," care a caracterizat și care, din nefericire, caracterizează încă România post-decembristă.

Dragoș PETRESCU

Dispariția Diasporei *

Cartea de față își propune aboradrea unui subiect mai puțin obișnuit, mai exact situația evreilor din Europa în perioada postbelică. Supuși exterminării în Europa Centrală și de Est aflată în umbra zvasticii, evreii se vor vedea confrunțați după 1945, nu de puține ori, cu o atitudine cel puțin ostilă din partea societăților și regimurilor politice din această regiune.

Începând chiar cu afirmația: „Evreii sunt pe cale de dispariție în Europa – și nu numai din cauza lui Hitler”, autorul realizează în foarte puține cuvinte sinteza întregii sale cărți. Practic, acesta încearcă să realizeze o imagine cât mai obiectivă, mai concisă și mai simplă, bazată pe studii îndelungate și cu o bibliografie de invidiat, a situației evreilor și a modului în care au fost percepuți de populațiile majoritare din țările în care au încercat să supraviețuiască.

Cele unsprezece capitole intitulate sugestiv „Oameni strămutați”, „Ultimele victime ale lui Stalin”, „Renașterea în Europa de Vest”, „Impactul Israelului”, „Confruntarea cu trecutul”, „Evreii și problema

* Bernard Wasserstein, *Dispariția diasporei. Evreii din Europa începînd cu 1945*, Iași, Polirom, 2000, 250 p. Traducere de Cristina Lucan.

creștină”, „Evreii și cele trei Germanii”, „Revolta evreilor din Uniune Sovietică”, „Umbre în Europa Răsăriteană”, „Dileme vest europene”, „Evreii și noua dezordine europeană” reușesc să surprindă aspecte importante ale societății de după 1945 și să fie suficient de explicite cu privire la situația în care au ajuns comunitățile evreiești.

Pornind descrierea de la momentul eliberării din lagărele morții, autorul ne înfățișează, cât se poate de obiectiv, priveliștea înspăimîntătoare a celor care supraviețuiseră. Dintre cei care reușiseră să mai fie în viață, după atrocitățile la care fuseseră supuși de către naziști, dar nu mai prezentau șanse de supraviețuire din cauza malnutriției, majoritatea erau lăsați să moară. Alții încercau să se întoarcă, după ce se mai întreau, în țările de unde fuseseră adunați, dar odată ajunși la destinație se izbeau de indiferența cu care erau tratați de către concetățenii lor.

Pe lângă atitudinea marelor, evreii din spațiul intrat sub influența Moscovei se vor lovi de persecuțiile "totalitarismului roșu". Stalin însuși dă ordin să li se însceneze procese și să fie executați sub acuzații de-a dreptul stupide mai ales intelectualilor evrei (vezi procesul me-

dicilor).

Dacă în Estul Europei se încerca împărțirea evreilor și înăbușirea conștiinței apartenenței etnice, în Vestul Europei diaspora devine semnificativă în Franța și Marea Britanie.

În Franța evreii erau separați în funcție de locul de unde proveneau:

– Sefardi proveniți din Spania și Portugalia erau reprezentați de negustorii prosperi din Bordeaux care s-au convertit ulterior la creștinism, la care se adăugau evreii sosiți din Nordul Africii, Turcia, Tunisia, Maroc și Algeria;

– Așkenazi proveniți din Germania și care s-au așezat în Alsacia și Lorena;

– Evreii care au emigrat din Europa de Est (din Rusia și Polonia), aceștia reprezentând majoritatea persoanelor de etnie evreiască din Franța.

Spre deosebire de comunitatea din Franța, cea din Marea Britanie cuprindea evreii:

– Sefardi, care veniseră din Spania și Portugalia la care se adăugau cei care emigraseră din Bazinul Mediteranean și comercianții sirieni din Alep. Familii de evrei Sefardi ajung în înalta societate;

– Așkenazi sunt emigranții din Germania și erau considerați „artistrocrația” comunității;

– Evreii de origine rusopoloneză sau „petit bourgeois”;

– Evreii veniți din Germania, Austria, Ungaria și Cehoslovacia

și care proveneau din rândurile medicilor, savanților, avocaților, aceștia reprezentaseră în țările de origine micii burghezi.

De remarcat că, Marea Britanie avea cea mai mare comunitate de evrei din Europa care reușiseră să supraviețuiască războiului.

Un alt factor care a afectat relațiile dintre evrei și concetățeni a fost biserica creștină. Datorită războiului mulți copii au fost adăpostiți de familii creștine sau în orfelinatele de pe lângă bisericile catolice sau protestante, aceștia primind educație religioasă conform credinței celor care îi adăpostiseră. După instaurarea păcii rudele copiilor încearcă să-i recupereze dar se izbesc de o rezistență înverșunată a celor care îi crescuseră până în acel moment. Aceste incidente ajung atât de mediatizate încât creează un adevărat război între biserica creștină și evrei. Totuși, prin „Declarația de nevinovăție de la Stuttgart” a bisericii protestante în care se cereau scuze pentru suferințele pricinuite în perioada ocupației naziste, se face primul pas pe calea reconcilierii între biserica creștină și evrei.

Mai târziu, ca efect al procesului de laicizare, va lua naștere un „Conciliu” care va avea drept scop reconcilierea cu populația evreiască. Acest Conciliu a declarat că „respinge ura, persecuțiile, manifestările de antisemitism îndreptate împotri-

va oricăror evrei, oricând, de către oricine”. Procesul de laicizare își spune cuvântul din ce în ce mai mult și cele două religii se vor afla pe poziții defensive împotriva forțelor dinamismului social. Laicizarea a reprezentat pentru biserica creștină pierderea influenței, iar pentru evrei se pune problema disoluției.

Un efect important asupra diasporei îl are apariția statului Israel. Astfel, în Europa de Est, înființarea statului Israel a fost primită cu un entuziasm limitat de către regimul politic, dar cu o foarte mare bucurie de către poporul evreu din aceste țări, ca dovadă, după 1948 populația evreiască din aceste țări a emigrat masiv în Israel. Cei din Europa de Vest nu au emigrat în Israel imediat pentru că era o diferență prea mare între nivelul de trai din Israel și țările din Europa de Vest.

Datorită crizei din 1967 diaspora și-a reorientat poziția față de statul Israel, îndreptându-și toată atenția către acesta. Numeroși tineri pleacă să se înroleze în armata statului Israel care lupta împotriva Egiptului și Siriei.

URSS și-a reconsiderat poziția față de Israel, în primul rând susținând țările rivale și în al doilea rând obligând unii evreii din Rusia să facă declarații publice în care să denunțe statul Israel. Datorită acestei politici, în Rusia, a avut loc o mișcare de renaștere și rezistență a evreilor

împotriva regimului comunist.

Statul Israel fiind sprijinit se SUA, imediat după victoria obținută, începe să-și relanseze economia, crește nivelul de trai și lucrul acesta generează un val de emigrări ale populației evreiești din Europa de Vest precum și din SUA.

Încercând să răspundă la întrebări – precum cine este un evreu, ce este comunitatea evreiască, ce este antisemitismul și cine este antisemit? – autorul atrage atenția supra faptului că societatea și regimurile politice sunt responsabile de cum a evoluat problema evreiască în contexte naționale și ideologice diferite.

„Dispariția Diasporei” se vrea a fi o istorie a evreilor europeni după cel de-al doilea război mondial, iar acest caracter i-l dau nenumăratele surse de arhivă.

De asemenea tratează și subiecte conflictuale dintre antisemiți și evrei, sioniști (reprezentanți ai sionismului. Sionismul era considerat o mișcare naționalistă care năzuia să rezolve problema evreilor din Europa) și antisioniști, cei care susțin asimilarea etnică și cei care prețuiesc supraviețuirea etnică a evreilor.

Roxana MITRU-BĂLĂICAN

Despre ieșirea din consecințele unei Revoluții *

Uitînd de argumente și vehiculînd emoții, vulgatele marxistoide stabileau, începînd cu 1917, o neverosimilă filiație între revoluția franceză și cea bolșevică. Pentru a extrage dezbaterea din circuitul închis al resentimentelor sau nostalgiilor, François Furet propune, în consecință, întoarcerea la scrierile veacului XIX, neviciate de lectura prezenteistă, prosovietică din secolul următor. Autorul se preocupă astfel de posteritatea imediată a revoluției franceze tocmai pentru a evita acele discursuri care o transformă în telos, în trop, în majusculă. Nu întîmplător, principala problemă de metodă – evidențiată chiar de la început – constă în discrepanța dintre surplusul de informații și penuria instrumentelor de interpretare.

Provocarea lui Furet poate fi privită, într-o anumită măsură, ca o reluare a disputei clasic-modern, ca o rivalitate între aspirația de a reveni la semnificațiile primare ale evenimentului fondator pe de o parte și insolența așa-zis novatoare a unor genealogii fictive, anarhiste, utopice, leninist-staliniste, pe de alta. Altfel spus, un act de voință politică este retrădat în categorii cultural-filosofice și înțeles ca antiteză între *esențializare* și *istoricizare*. Diso-

* François Furet, *Revoluția în dezbatere*, Iași, Polirom, 2000, 190 p.

cierea e obligatorie de vreme ce, de la Nietzsche încoace știm că toate conceptele care concentrează în manieră semiotică un întreg proces eludează *definirea*. Reîntoarcerea la originile faptului istoric presupune, așadar, sustragerea lui din multitudinea posterităților truate, conjuncturale, din dicționarele de buzunar ale acestui timp. Demersul lui Furet este salutar în condițiile în care vulgarizatorii domeniului au început prin a confunda egalitatea cu libertatea, au continuat prin a echivala revoluția cu incontrollabilul schimbării și au sfîrșit prin a plictisi un public pasionat numai de nenorociri autentice. Istoricul francez este un “clasic” în măsura în care evită spectaculosul cu orice preț și vrea să fixeze repere interpretative stabile, să judece defensiv, fără surescitare, prin raportări la Vechiul Regim, la eshatologia lui 1789, la Teroare, adică la premisele, finalitățile și mijloacele praxisului revoluționar.

La sfîrșit de secol XVIII francezii se arătau fascinați de mitul unui alt început, independent de orice tradiție. Continuitatea nemăfiind, deci, un criteriu al adevărului, exemplul britano-american – prea tributar cutumelor – nu a avut succes. Neglijînd *scopul*, francezii fetișizează *mijloacele*. Și cum orice cult e, înainte de toate, o întruchipare substituăntă, *acțiunea* pentru ea însăși începea să țină loc de

schimbare. Marile obiective nefiind atinse, neajunsurile sînt compensate în plan discursiv prin exaltarea semnificațiilor universale ale “Declarației drepturilor omului și cetățeanului”. Cartea lui Furet deplînge inconsistența unui eveniment care, în lipsa împlinirii instituționale se recomandă ca proces și își amîină sfîrșitul cu iluzia că astfel s-ar ține departe de pericolul birocratizării, al îmburghezirii. Pentru cei implicați direct finalul nu e niciodată cel visat, “confiscare” fiind, pînă la urmă, celălalt nume al revoluțiilor permanente. E ușor de intuit că responsabilitatea epilogului rămîne în sarcina altora, fie ei epigoni sau adversari.

Europa Luminilor ezita între două modele culturale – cel englez și cel francez – care conțineau, deopotrivă, două forme de raționalitate politică. Nu a optat decisiv pentru niciuna ci a receptat-o pe cea dintîi, pluralistă, prin intermediul celei din urmă, absolutistă. Rezultatul acestui compromis s-a numit despotism luminat. În Franța el a însemnat, întrucîtva, începutul sfîrșitului. În restul continentului însă, a consolidat, prin argumentul rațiunii umane, dreptul divin al monarhiilor locale. Noile idei despre reprezentativitate și separarea puterilor au fost asimilate elitist, ca discuție de salon, ca pe ceva chic, mai mult ca *modă* și prea puțin ca *model*. Obişnuința de a reduce existența la un criteriu unic de explicare s-a păstrat drept constantă a culturilor politice dintr-o zonă în care modernizarea avea să fie o afacere

de stat. Aici, mai toate proiectele se organizează în jurul unui personaj legitimat de o forță a lucrurilor zise și “necesitate istorică”. În această atmosferă, reglementările instituționale irită, par că atentează – prin ideea de eficiență – la pitorescul, la “spiritul” locului. Toate așteptările valorizează providențialul, miraculosul, salvarea de ultim moment. Astfel, faptul că octombrie 1917 s-a întîmplat, contrar previziunilor lui Marx, în cea mai puțin capitalistă dintre țări, a devenit cu ațît mai merituos, mai de mirare. Iar Stalin a fost excepția care confirmă regula. Deși transforma revoluția dintr-o chestiune de credință și eroism într-una de organizare și randament, delirul birocratic din vremea lui Iosif Visarionovici deținea un profil autoreferențial nedisimulat. Epoca lui nu a cunoscut nici ea o mistică a scopului ci s-a păstrat, pînă la capăt, ca dictatură a împrejurărilor. Există și astăzi obiceiul ca un fapt neîștit din comun să capete trăsături de legendă doar prin obsesiva lui raportare la “condițiile vitrege” în care a avut loc. Hipercontextualizarea naște mitul.

Mergînd pe urmele lui 1789 ne oprim și în Balcani, acolo unde revoluția nu e un accesoriu al căderilor la învoială dar nici o mare cezură. Apare ca presentiment al unei culpabilități fără cauze precise dar a cărei evidență nu e pusă în discuție. Spațiul sud-est-european rămîne unul al greșelilor fără vinovați și al culpelor transcendente. “Ruptura” e trăită folcloric, ca un ritual ancestral, de întinerire a

cosmosului decrepit. E consumată pe îndelete ca datină sau ca rău necesar, născut din oboseala timpului și din nerăbdarea omului.

Ajunse la vîrsta lor post-modernă miturile își pierd substanța spre a se risipi în alegorii agreabile. François Furet observă că țara sa își recitește ficțiunile fondatoare într-o altă “cheie” și își adaptează trecutul la dimensiunile imperativelor actuale. Cu prilejul Bicentenarului, 1789 se împacă cu propria-i moștenire, separînd ideea revoluționară de cea democratică. Lăsată “la vatră”, revoluția se retrage din prezent spre a se defini și definindu-se să își găsească un sfîrșit, să își redescopere sensul primar, îndepăr-tîndu-se de cei care o invocă mereu doar pentru a-și face rost, vorba lui Furet, de un viitor în plus.

Andi MIHALACHE

Eforturi maghiare de reconciliere. 1848-1998 *

Cartea de față, apărută la CEU Press, urmărește istoria spațiului reprezentat de Imperiul Habsburgic, începând cu Lajos Kossuth, până la Imre Nagy și sfârșind cu încheierea de către Ungaria a tratatelor de colaborare cu toate țările vecine ei. Dacă inițial avem de-a face mai degrabă cu studii de istoria ideilor politice, ulterior se va insista mai mult asupra aspectelor geopolitice sau vizând relațiile internaționale, pentru ca spre finalul cărții să apară un eseu prezentând structurile juridice ungare privind minoritățile etnice și naționale. În ciuda diversității punctelor de vedere – sau poate tocmai din această cauză – volumul de față este foarte bine încheiat, foarte coerent, atingându-și într-adevăr scopul.

Avem aici de-a face cu un demers științific, autorii încercând – și reușind, cu excepția ultimului capitol – să se detașeze de pasiuni și prejudecăți. Faptele și ideile ne sunt prezentate așa cum sunt, și dacă accentul cade prea mult pe eforturile de reconciliere, fără o prezentare detaliată a faptelor istorice (care, sub aspectele lor negative, sunt doar schițate), aceasta se întâmplă desigur pentru că volumul de față

* Ignác Romsics and Béla K. Király - *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Reconciliation Efforts 1848-1998*, CEU Press, 1999.

se adresează mai degrabă unui public avizat, care se presupune că le cunoaște îndeajuns.

În preajma anului 1848, în timp ce Ungaria lupta pentru a-și obține independența, prima idee care apare – la Miklos Wesselényi, de exemplu – este cea a federalizării Imperiului Habsburgic. Odată cu revoluțiile anului 1848, Ungaria încercând să-și afirme independența dar și unitatea, lupta se dă pentru refacerea domeniului Coroanei Sfântului Ștefan. Apare problema minorităților naționale, problemă pe care autoritățile revoluționare maghiare încearcă să o rezolve printr-o rezoluție parlamentară care acorda și susținea dreptul persoanelor aparținând minorităților la identitate națională, ca drepturi individuale. Revoluția a fost înfrântă de imperiu, iar Actul Naționalităților nu a avut nici un efect.

Problema naționalităților continuă să se pună pentru personalitățile maghiare din exil. Lajos Kossuth, László Teleki și alții vor purta negocieri cu exilații din Țările Române (precum Nicolae Balcescu) și mai târziu cu prințul Alexandru Ioan Cuza, propunând ideea unei confederații sau federații danubiene din cadrul căreia statele mici din zonă să fie capabile să contracareze cu succes influența celor trei mari puteri locale: Rusia, Imperiul Otoman și

Imperiul Habsburgic. Cu excepția lui Teleki, personalitățile maghiare acceptau principiul federației doar în ceea ce privea relațiile dintre state, nu și în interiorul Ungariei Mari (dacă s-a pus problema unei autonomii sau chiar secesiuni croate, cea a unei Transilvanii autonome era practic exclusă). Din cauza exilului negociatorilor și a pretențiilor mari ale naționalităților, precum și situației regionale complicate, proiectele acestora nu s-au materializat.

În perioada dualismului austro-ungar, în ciuda unor puternice curente de opinie defavorabile, personalități precum József Eötvös și Ferenc Deák au susținut drepturile naționalităților, considerând respectarea lor ca necesară bunei funcționări a statului și progresului spiritual al Ungariei. În 1868 Parlamentul ungar, prin Actul Naționalităților din 1868, dădea persoanelor aparținând minorităților naționale largi drepturi de utilizare a limbii materne în administrația publică, biserică și școli – drepturi nerespectate în totalitate și descurajate de oficialitățile maghiare începând cu anul 1885. Și în această perioadă a subzistat ideea confederației danubiene – la gânditori ca Lajos Mocsáry.

Un curent de gândire care a avut oarecare importanță – cu ecouri până în ziua de azi – a fost transilvânismul, i.e. afirmarea unei identități unice a tuturor transilvânenilor, independența de naționalitate, construită pe o

istorie și o cultură comună. Acest curent nu a mai avut succes în Transilvania începând cu anii 1930, el renăscând într-o formă moderată – regionalistă mai degrabă decât revizionistă sau secesionistă – după 1989.

Primul Război Mondial a adus cu sine dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar și odată cu el a Ungariei istorice, care a pierdut prin “dictatul” de la Trianon două treimi din teritoriul și populația sa (Transilvania reprezentând doar ea mai mult de o treime), ceea ce a generat în rândul maghiarilor, dar și al vecinilor lor, frustrări, iredentism și suspiciuni care au cântărit greu în menținerea unei stări tensionate în spațiul danubian și au influențat decisiv eșecul noilor proiecte de confederație, neîncurajate nici de marile puteri din zona. Cu al doilea război mondial, situația s-a agravat. Cedări teritoriale ulterior anulate, schimburi de populație, înfrângerea Puterilor Axei și a aliaților lor au dus la adâncirea conflictelor și perpetuarea urii și suspiciunilor la nivelul populației. Intrarea zonei în sfera de influență a Moscovei a determinat eșecul discuțiilor între autoritățile române și maghiare privind integrarea regională. Planurile unei confederații danubiene au eșuat din nou, ca întotdeauna de altfel, atât din cauza intervenției Rusiei, cât și din lipsa unei complementarități economice

reale, a dialogului ne-fondat pe încredere reciprocă și a necompatibilității priorităților (după 1989 există o prioritate comună a tuturor țărilor din spațiul central și est-european: e vorba de integrare, dar în UE și NATO, iar nu de integrarea regională).

Un alt moment important a fost 1956, cu principiile de politică externă ale lui Imre Nagy: respectarea suveranității naționale, a inviolabilității teritoriului, egalitatea drepturilor și neamestecul în treburile interne ale altor state. Contând pe o atitudine tolerantă a URSS – ca urmare a celebrului discurs al lui Hrusciiov – el a încercat să afirme dreptul țărilor mici de nealinie la blocurile militare și pe cel de a-și urma calea proprie de evoluție lentă spre socialism. Armata Roșie i-a dovedit că se înșelase în privința intențiilor URSS.

Ultimul capitol al lucrării – cel mai puțin obiectiv din cauza apropierea prea mari în timp – se referă la alcătuirea și semnarea tratatelor de bază între Ungaria și vecinii săi. Dificultatea semnării tratatelor cu Slovacia și România a fost determinată și de lipsa unor eforturi concentrate de a-l înțelege pe “celălalt” din perspectiva lui. De aici târăgănarea semnării tratatului cu Slovacia și România din cauza Recomandării 1201. Este foarte adevărat ca la ora respectivă lipseau

și materiale de tipul acestui volum, abordări comprehensive și obiective care să permită o evaluare adecvată a situației.

Scrisă în limba engleză și tipărită la Budapesta, nici această carte nu este (încă, sperăm) accesibilă publicului român, însă existența și calitatea ei științifică incontestabilă pot contribui mult la înțelegerea istoriei ideilor politice și a mentalităților contemporane din Ungaria, aceasta cu atât mai mult cu cât la sfârșitul fiecărui capitol e indicată o bibliografie exhaustivă (cuprinzând în principal titluri în limba maghiară, dar și în germană, română, cehă și poloneză). De asemenea este notabilă alcătuirea unui index cuprinzând scurte bibliografii ale principalelor personalități la care s-a făcut referire în cursul capitolelor. Volumul de față, o sinteză a gândirii politice maghiare din ultimul secol și jumătate, îndeamnă la un studiu mai aprofundat al surselor și – poate – la eforturi științifice și editoriale similare în toate țările din spațiul danubian, pentru a putea ajunge la o mai bună înțelegere a “celuilalt” și la stabilirea unor relații bazate pe încredere reciprocă.

Iuliana CONOVICI

“Reconstrucția Bucureștiului”

După 1989, interesul și necesitățile societății civile în privința condițiilor habitatului din zonele rezidențiale cât și a esteticii acestor zone au devenit tot mai acute. Venind în întâmpinarea nevoii de a crea o imagine cât mai corectă și complexă a capitalei, Fundația „Societatea Civilă” a organizat în 1999 Seminarul „**București XXI - oraș european**”. De asemenea, a editat un număr special din revista „**Sfera Politicii**” intitulat „**Utopie, Urbanism, Politică**” dedicat acestei tematici.

Continuând seria acestor inițiative, Fundația „Societatea Civilă”, împreună cu „Institutul de Cercetări Politice și Economice” (IPER), a organizat **Colocviul „Reconstrucția Bucureștiului”**, primul într-o serie de trei dedicate metropolei dâmbovițene. Lucrările s-au desfășurat la **Casa Scriitorilor din Calea Victoriei nr.115, în „Sala Oglinzilor”, în perioada 28-29 octombrie 2000.**

Au luat în discuție problematica esteticii Bucureștiului numeroși arhitecți de marcă (Alexandru Beldiman – Vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Arhitecților, Regiunea a II-a, Augustin Ioan – Vicepreședinte al Uniunii Arhitecților din România, Florin Biciușcă – Lector uni-

versitar la Universitatea de Arhitectură și Urbanism “Ion Mincu” din București, Alina Pușcașu), dar și analiști politici (Stelian Tănase), teologi (Iustin Marchiș), directori (Dan Nicolae – Direcția Monumente Istorice) și directori generali (Sergiu Nistor – Direcția Generală Patrimoniu Național) din cadrul Ministerului Culturii, precum și un reprezentant de seamă al Primăriei Sectorului IV, arhitect Dumitru Călin. O problemă interesantă a fost abordată de către dl. Alexandru Sandu și dna. Doina Cristea (Universitatea de Arhitectură și Urbanism “Ion Mincu”), care au trasat o paralelă între București, văzut ca una dintre capitalele Europei, și Washington, capitala Statelor Unite. De asemenea, s-a adus în discuție lipsa de încredere în serviciile Primăriei, programul de zonificare a Bucureștiului, având în vedere că în 2025 va avea statut de metropolă, precum și refacerea monumentelor culturale și arhitecturale.

Subiectul cel mai controversat, adus în discuție de către dl. Al. Beldiman, a fost situația părții vechi a orașului, respectiv cea din sec. XIX, zonele Ștefan cel Mare, Văcărești, Berceni, Olteniței,

Viilor, Gara de Nord, Nicolae Titulescu, precum și problema cartierelor construite în perioada comunismului, lipsite de estetică și confort. În acest context, dl. Augustin Ioan a prezentat stadiul în care se află proiectul de reconstrucție a lăcașurilor de cult dărmate de regimul comunist, care începe cu Mănăstirea Văcărești. De asemenea, dna. Alina Pușcașu a prezentat subiectul: „Calea Griviței – poarta deschisă a orașului”, atrăgând atenția asupra caselor vechi din acea zonă și cam ce se mai poate face în conservarea acestora, punând un accent deosebit pe revitalizarea zonei. În calitate de inițiator al acestei acțiuni, dl. Stelian Tănase a atras atenția asupra nivelului scăzut al conștiinței comunitare a bucureștenilor și a propus în numele Fundației “Societatea Civilă” organizarea unor programe de creștere a acesteia.

Mulțumim pentru sprijinul acordat în vederea bunei desfășurări a acestui seminar sponsorilor: BRD, BCR, Austrotherm, Ytong, Pro-Consul, Spring Time și Coca Cola.

Coordonator program,
Roxana Mitru

**Revista este editată de Institutul de Cercetări Politice și Economice și
Fundatia Societatea Civilă**

EDITORIAL BOARD: • Călin Anastasiu • Daniel Chirot • Dennis Deletant • Gail Kligman • Dan Oprescu • Vladimir Tismăneanu • G. M. Tamas • **REDAȚIE:** • **Redactor șef:** Stelian Tănase • **Secretar general de redacție:** Ovidiu Horia Maican • **Redactor șef-adjunct:** Dragoș Petrescu • Mihai Chioveanu • **Colectivul redacțional:** • Adrian Cioroianu • Laurențiu Ștefan Scalat • Valentin Stan • **Publicitate și distribuție:** Claudiu Boboc • **Coperta și tehnoredactarea:** Liviu Stoica

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Tiparul executat la RH PRINTING București.

Adresa Redacției: Str. Piața Amzei, nr. 13, Et. 1. CP 212, OP 22, București, Tel/Fax: 01 312 84 96, 01 659 57 90 (Attn Roxana Dumitrescu); E-mail: sfera@totalnet.ro.

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA “SFERA POLITICII”

(vă rugăm completați cu majuscule)

- DA, doresc un abonament la revista “SFERA POLITICII”, începând cu numărul ....., pe perioada de:
- 3 luni (30.000 lei),**   **6 luni (60.000 lei),**   **un an (120.000 lei)**
- Am achitat contravaloarea abonamentului, în sumă de .....lei, cu mandat poștal nr. .... sau ordin de plată nr. ...., în contul Fundația Societatea Civilă, nr. 251100922013126 (lei) sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.
- DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume ....., Prenume....., Vârsta.....

Compania....., Cod fiscal.....

Profesia ....., Funcția .....

Adresa la care doriți să primiți abonamentul:

Strada....., Nr....., Bl. ...., Sc....., Et.....

Ap....., Localitatea ....., Cod poștal....., Județ/Sector.....

Telefon ....., Fax ....., E-mail .....

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată al abonamentului, expediați-l în același plic, pe adresa : Fundația Societatea Civilă - Sfera Politicii, Piața Amzei, nr.13, et. 1, sect. 1, București, cu mențiunea “Talon abonament”, sau prin fax la +40-1-312.84.96. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creșterile ulterioare ale prețului de vânzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat. În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.

